

บทที่ ๒

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาบทบาทการจัดการศึกษาของสภามหาวิทยาลัย
กระบี่ ผู้วิจัยได้ศึกษาจากเอกสารตำราที่เกี่ยวข้อง คือเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับบทบาท
การจัดการศึกษาของสภามหาวิทยาลัย จังหวัดกระบี่ และเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับ
บทบาทการจัดการศึกษาของสภามหาวิทยาลัย จังหวัดกระบี่ ซึ่งนำเสนอตามลำดับ ดังนี้

- ๒.๑ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับบทบาท
- ๒.๒ การบริหารกิจการคณะสงฆ์
- ๒.๓ แนวคิดเกี่ยวกับพระสังฆาธิการ
- ๒.๔ การปกครองคณะสงฆ์จังหวัดกระบี่
- ๒.๕ การจัดการศึกษาในประเทศไทย
- ๒.๖ แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับหลักสูตร
- ๒.๗ แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอน
- ๒.๘ แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการใช้สื่อการเรียนการสอน
- ๒.๙ แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการวัดและประเมินผล
- ๒.๑๐ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
- ๒.๑๑ กรอบแนวคิดในการวิจัย

๒.๑ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับบทบาท

๒.๑.๑ ความหมายของบทบาท

จากการทบทวนเอกสารที่เกี่ยวข้องกับความหมายของบทบาท มีนักวิชาการได้ให้ความ
หมายของบทบาทไว้แตกต่างกันตามทัศนะของแต่ละคนดังนี้

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒ ได้ให้ความหมายบทบาทไว้ว่า
การทำตามหน้าที่ที่กำหนดไว้เช่น บทบาทของพ่อแม่ บทบาทของครู หรืออีกนัยหนึ่งก็คือการแสดง

พฤติกรรมตามบทบาทหรือตำแหน่งหน้าที่ บทบาทจึงถือเป็นเรื่องจำเป็นและสำคัญสำหรับผู้ดำรงตำแหน่งในหน่วยงานต่างๆ^๑

กมลรัตน์ หล้าสุวงษ์ ได้กล่าวถึงความหมายของบทบาทว่า “บทบาท” หมายถึง การประพฤติปฏิบัติของบุคคลตามตำแหน่งและสถานภาพในสังคมนั้นๆ ถ้าตำแหน่งหรือสถานภาพเปลี่ยนไปบทบาทก็จะเปลี่ยนตามไปด้วย และถ้าบุคคลใดในสังคมมีความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในสังคมมากขึ้นเท่าใดบทบาทก็จะเพิ่มขึ้นมากเท่านั้น”^๒

ภิญโญ สาร ได้กล่าวไว้ว่า บทบาทหมายถึง ความมุ่งหวังที่บุคคลอื่นคาดหวังบุคคลในตำแหน่งหนึ่งควรจะทำหรือแสดงพฤติกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งออกมาในสถานการณ์อย่างใดอย่างหนึ่ง บทบาทนี้จะควบคู่กับตำแหน่งที่บุคคลนั้นดำรงอยู่^๓

ลือชา ธรรมวินัยสถิต กล่าวถึงความหมายของบทบาทว่า หมายถึง ภาระหน้าที่ที่บุคคลใดบุคคลหนึ่งจะพึงกระทำตามสถานภาพที่ตนดำรงอยู่ เมื่อบุคคลใดได้เข้าไปมีสถานภาพหนึ่งๆ แล้วย่อมแสดงบทบาทตามสถานภาพนั้นๆ สถานภาพและบทบาทจึงเกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน เปรียบได้กับเหรียญที่ต้องมี ๒ ด้านเสมอ เมื่อสถานภาพเป็นตัวกำหนดแบบแผนความสัมพันธ์นั้นมีความสอดคล้องกัน และเป็นไปตามแบบแผนที่กำหนด ดังนั้นบทบาทจึงเป็นส่วนประกอบที่สำคัญของโครงสร้างทางสังคมประการหนึ่ง^๔

สงวน สุทธิเลิศอรุณ กล่าวว่า บทบาท คือ การประกอบพฤติกรรมตามตำแหน่งหน้าที่ซึ่งเป็นไปตามความคาดหวังของสังคม ตามลักษณะการรับรู้และตามที่แสดงจริง บทบาทเป็นผลรวมของสิทธิ์และหน้าที่ เช่น บุคคลที่เป็นครู ก็ต้องประกอบพฤติกรรมในการสอนและอบรม เมื่อแสดงพฤติกรรมดังกล่าวแล้วจะเป็นไปตามที่สังคมคาดหวังหรือไม่ก็ตาม^๕

ยนต์ ชุ่มจิต ได้ให้ความเห็นว่า บทบาท หมายถึง ภาระที่ต้องรับผิดชอบตามสถานภาพของแต่ละบุคคล เช่น เป็นพ่อแม่ นอกจากจะเลี้ยงดูให้ลูกเติบโตแล้วจะต้องมีบทบาทในการอบรมสั่งสอนให้ความรู้ ป้องกันมิให้ลูกทำความชั่วหรือดูแลทุกข์สุขอื่นๆ ส่วนครูจะต้องมีบทบาทอื่นๆ

^๑ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมราชบัณฑิตยสถานพจนานุกรมศัพท์ราช ๒๕๔๒, (กรุงเทพมหานคร : นานมีบุ๊คส์พับลิเคชันส์, ๒๕๔๖), หน้า ๖๐๒.

^๒กมลรัตน์ หล้าสุวงษ์, จิตวิทยาสังคม, (กรุงเทพมหานคร : คณะศึกษาศาสตร์มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร, ๒๕๒๗), หน้า ๕๐.

^๓ภิญโญ สาร, การบริหารงานบุคคล, (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๑๖), หน้า ๓๐๔.

^๔ลือชา ธรรมวินัยสถิต, มนุษย์กับสังคม, (เพชรบุรี : ภาควิชาสังคมวิทยา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ สถาบันราชภัฏเพชรบุรี, ๒๕๓๙), หน้า ๔๗.

^๕สงวน สุทธิเลิศอรุณ, ทฤษฎีและปฏิบัติการทางจิตวิทยาสังคม, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์อักษรพัฒนาพานิชย์, ๒๕๔๗), หน้า ๖๘.

นอกเหนือจากการอบรมสั่งสอนวิชาความรู้ เช่น ช่วยเหลือนักเรียนที่ขาดแคลนเสื้อผ้า อาหาร ส่งเสริมและพัฒนาจริยธรรมของนักเรียนและดูแลรักษาสุขภาพอนามัยของเด็กๆ^๖

ปราชญา กล้าผจญ ได้ให้ความหมายบทบาทไว้ว่า บทบาท หมายถึง สิ่งที่บุคคลจะต้องปฏิบัติให้สอดคล้องกับตำแหน่งหรือหน้าที่การงานที่ได้รับมอบหมายเป็นการแสดงพฤติกรรมตามอำนาจหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย ให้เหมาะสมและสอดคล้องกับความคาดหวังของผู้ที่มอบหมายอำนาจนั้น^๗

สรุปได้ว่า บทบาท หมายถึงรูปแบบแนวทางในการแสดงออกของพฤติกรรม ซึ่งเป็นภาระที่ต้องรับผิดชอบและปฏิบัติตามสถานภาพของแต่ละบุคคล ให้สอดคล้องกับตำแหน่งตามหน้าที่โดยมุ่งถึงเป้าหมายที่ตนเองและผู้ที่มีมอบหมายอำนาจนั้นวางไว้เป็นสำคัญ ทั้งเป็นแบบแผนที่ตนแสดงออกถึงการกระทำ ถึงสิทธิและหน้าที่ที่มีต่อบุคคลอื่นให้ทราบในสังคม

๒.๑.๒ ทฤษฎีเกี่ยวกับบทบาท

จากการทบทวนเอกสารเกี่ยวข้องกับทฤษฎีบทบาทมีนักวิชาการให้ทัศนะ ดังนี้

กรณีการ์ ชวัญอารีย์ ได้แบ่งลักษณะบทบาทของคนในสังคมไว้ดังนี้ คือ

๑) บทบาทที่กำหนดไว้หรือบทบาทตามอุดมคติ (The Socially prescribed or ideal Role) เป็นบทบาทตามอุดมคติที่กำหนดสิทธิและหน้าที่ของตำแหน่งไว้

๒) บทบาทที่ควรกระทำ (Perceived Role) เป็นบทบาทแต่ละบุคคลเชื่อว่าควรกระทำในหน้าที่ของตำแหน่งนั้นๆ ซึ่งอาจไม่ตรงตามบทบาทอุดมคติทุกประการและอาจแตกต่างกันไปแต่ละบุคคลก็ได้

๓) บทบาทที่กระทำจริง (The performed Role) เป็นบทบาทที่บุคคลได้กระทำจริงตามความเชื่อความคาดหวังตลอดจนความกดดันและโอกาสที่กระทำในแต่ละสังคมในช่วงเวลาหนึ่งๆ^๘

งามตา สุขประเสริฐ ได้กล่าวว่า การสร้างผู้นำจะช่วยจูงใจให้ประชาชนทำงานด้วยความเต็มใจเพื่อบรรลุเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ร่วมกัน ทั้งนี้เพราะผู้นำเป็นปัจจัยสำคัญของการรวมกลุ่มคนจูงใจคนไปยังจุดประสงค์โดยทั่วไปแล้วผู้นำอาจจะมีทั้งผู้นำที่ดีเรียกว่าผู้นำปฏิฐาน

^๖ ยนต์ ชุ่มจิต, **ความเป็นครู**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๐), หน้า ๓๓.

^๗ ปราชญา กล้าผจญ, **พฤติกรรมผู้นำทางการศึกษา**, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๐), หน้า ๓๓.

^๘ กรณีการณ์ ชวัญอารีย์, **บทบาทผู้นำท้องถิ่นต่อการแก้ไขปัญหาแรงงานเด็กในชุมชนที่มีระดับการพัฒนาต่างกัน : ศึกษาเฉพาะกรณีจังหวัดสุรินทร์**, **วิทยานิพนธ์สังคมสงเคราะห์ศาสตรมหาบัณฑิต**, (มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๕), หน้า ๑๒.

(positive leader) ผู้นำพลวัตคือเคลื่อนไหวนำทำงานอยู่เสมอ (dynamic leader) และผู้นำในทางที่ไม่ดีคือไม่มีผลงานที่สร้างสรรค์ที่เรียกว่าผู้นำนินส (negative leader)^๙

ทิพวรรณ เคาวางกุล อธิบายว่าบทบาท คือ แบบแผนของพฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับหน้าที่ของแต่ละบุคคล บทบาทดังกล่าวควรเป็นไปตามข้อตกลงที่สังคมนั้นๆ และพฤติกรรมของบุคคลแต่ละคนคือผลที่ได้จากตำแหน่งทางสังคมของเขานั้นเองและทฤษฎีบทบาทเป็นข้อตกลงประการแรกที่สถาบันต่างๆ ในสังคมคาดหวังว่าบุคคลที่ได้รับตำแหน่งต่างๆ ควรปฏิบัติอย่างไร^{๑๐}

เปลี่ยน พากเพียร ได้กล่าวไว้ว่า บทบาทเป็นพฤติกรรมของคนที่ได้แสดงไปตามหน้าที่กำหนดไว้ เป็นพฤติกรรมที่เกิดขึ้นตามเงื่อนไขและอำนาจหน้าที่ ต้องกระทำเมื่อบุคคลเข้ามาดำรงตำแหน่งหนึ่งตำแหน่งใดและพฤติกรรมดังกล่าวนั้นย่อมมีส่วนผูกพันกับความคิดเห็นของผู้ดำรงตำแหน่งเอง และความคาดหวังของสังคมที่เห็นว่าบุคคลผู้ดำรงตำแหน่งนั้นควรจะกระทำและในแง่ของจิตวิทยาสังคมถือว่าความคิด ความรู้สึก พฤติกรรมของคนก็ดี ต่างก็มีความสัมพันธ์กับการปรากฏตัวของคนอื่น ตำแหน่งเป็นเพียงระบบของการคาดหวังบทบาทพฤติกรรมของคนจริงๆ ที่ปรากฏนั้นเป็นผลเนื่องมาจากปฏิริยาระหว่าง "ตัว" กับ "บทบาท" ทันททีที่คนๆ หนึ่งทราบตัวถูกคาดหวังว่า จะทำบทบาทคนๆ นั้นก็จะเกิดการคาดหวังบทบาทจากผู้ที่จะมีปฏิริยาต่อซึ่งเรียกว่าการคาดหวังปฏิริยา ดังนั้นพฤติกรรมของคนเราจะเป็นไปได้ถูกต้องหรือไม่ขึ้นอยู่กับสิ่งต่อไปนี้

๑) ความถูกต้องแน่นอนของการคาดหวังบทบาท ซึ่งขึ้นอยู่กับการคาดการณ์ของตำแหน่งตัวเองและตำแหน่งของผู้ที่จะมีปฏิริยาต่อ

๒) ความสั่นไหวในการดำเนินบทบาท ซึ่งขึ้นอยู่กับประสบการณ์ที่มีลักษณะคล้ายคลึงกับเหตุการณ์ในขณะที่มีปฏิริยา

๓) สภาพ "ตน" ของคนนั้นๆ ซึ่งหมายถึง จิตใจ อารมณ์ ในขณะที่มีปฏิริยาสัมพันธ์อันจะเป็นผลต่อการคาดหวังบทบาท และความสั่นไหวในการดำเนินบทบาทด้วย ถ้าหากผู้แสดงบทบาทอารมณ์ไม่ดี ก็ย่อมแสดงได้แตกต่างจากการแสดงขณะอารมณ์ดี

เปลี่ยน พากเพียร ได้สรุปบทบาทผู้บริหารไว้ ๔ ประการคือ

๑) เป็นนักขนานนำสิ่งใหม่ เป็นผู้มีบทบาทในการริเริ่มทำสิ่งใหม่ ซึ่งช่วยให้องค์กรบรรลุวัตถุประสงค์ที่วางไว้

^๙งามตา สุขประเสริฐ, การมีส่วนร่วมของประชาชนด้านการบริหารองค์การบริหารส่วนตำบล ศึกษาเฉพาะกรณี องค์การบริหารส่วนตำบลเสม็ด อำเภอเมือง จังหวัดชลบุรี, รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยบูรพา, ๒๕๔๒), หน้า ๕๐.

^{๑๐}ทิพวรรณ เคาวางกุล, “บทบาทของสตรีชนบทในการร่วมพัฒนาสหกรณ์การเกษตร : ศึกษากรณีสหกรณ์การเกษตรปฎิรูปที่ดินลาดบัวขาว จำกัด”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๓๑), หน้า ๑๕.

๒) เป็นผู้แนะแนวทาง เป็นผู้ให้คำแนะนำปฏิบัติกิจกรรมต่างๆ คอยช่วยเหลือและวิเคราะห์ความต้องการของบุคคลในองค์กร และให้ข่าวสารแนะนำผู้ตาม ทั้งนี้ความเชื่อถือในตัวผู้นำจะอยู่ที่ความสามารถของผู้นำเอง

๓) เป็นผู้จัดการกิจกรรมขององค์กร เป็นผู้มีหน้าที่ในการก่อตั้ง และบำรุงรักษาให้องค์กรยังคงอยู่ยาวตลอดไปมากกว่าสมาชิกคนอื่นๆ ในองค์กร เป็นการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในองค์กร ให้การสนับสนุนกิจกรรมของสมาชิกเป็นต้น

๔) เป็นสัญลักษณ์ ผู้นำหรือผู้บริหารที่มีความเห็นอกเห็นใจผู้ตาม และอุทิศตนเองในการทำงาน เมื่อเป็นที่ชื่นชอบของบรรดาผู้ตาม และถือว่าเขาเป็นแบบอย่างแล้ว ผู้นำก็จะเพิ่มความกระตือรือร้นและกระตุ้นให้ผู้ปฏิบัติตาม เมื่อผู้นำลดบทบาทสัญลักษณ์ลงผู้ตามก็จะหันไปสนใจตนเองแทนความเป็นสัญลักษณ์ก็จะเสื่อมไป^{๑๑}

อนันต์ เกตุวงศ์ ได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับนักบริหารว่าควรมีบทบาทในสองลักษณะคือ

๑) บทบาทผู้นำการเปลี่ยนแปลง หมายถึง เป็นผู้ที่สามารถวินิจฉัยปัญหาของระบบสังคมที่ต้องการให้เปลี่ยนแปลง สามารถประเมินสิ่งจูงใจและสมรรถภาพที่จะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง และสามารถประเมินสิ่งจูงใจและศักยภาพที่ผู้นำการเปลี่ยนแปลงมีอยู่สามารถแนะนำสังคมเลือกเป้าหมายที่จะเปลี่ยนแปลงได้อย่างเหมาะสม

๒) บทบาทผู้นำห้วงสมัยใหม่ หมายถึง เป็นผู้ปลูกฝังและยึดถือคตินิยม ที่จะช่วยให้เกิดภาวะทันสมัยขึ้น เป็นผู้จัดระบบทรัพยากรเพื่อใช้ตามเป้าหมายของการพัฒนาที่กำหนดไว้เป็นผู้เชื่อมกลุ่มต่างๆ ในสังคมให้เข้ากันได้ และเป็นผู้ควบคุมกลไกการใช้อำนาจทั้งหลายในสังคม^{๑๒}

วิรัช วิรัชนิภาวรรณ ได้สรุปถึงบทบาทของนักบริหารงานพัฒนาไว้ดังนี้

๑) บทบาทที่เน้นผลงานและความสำเร็จของงาน ยึดหยุ่นกฎเกณฑ์และระเบียบต่างๆ เพื่อผลสำเร็จของงาน

๒) บทบาทเน้นการเปลี่ยนแปลงและการกระทำสิ่งแปลกใหม่

๓) บทบาทเน้นการประสานงานและร่วมมือกับองค์กรภายนอก

๔) บทบาทที่เน้นการมีส่วนร่วมของประชาชนและการอำนวยความสะดวก

๕) บทบาทที่เน้นการใช้ความคิดริเริ่มและสร้างสรรค์

^{๑๑}เปลี่ยน พากเพียร, “บทบาทหน้าที่ของศึกษาธิการอำเภอตามความคิดเห็นของหัวหน้าส่วนราชการระดับอำเภอและผู้บริหารโรงเรียน จังหวัดศรีสะเกษ”, *วิทยานิพนธ์ ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๓๗), หน้า ๒๒-๒๓.

^{๑๒}อนันต์ เกตุวงศ์, *บทบาทของศึกษาธิการจังหวัด*, (กรุงเทพมหานคร : การศาสนา, ๒๕๒๓), หน้า ๓๑ - ๓๒.

๖) บทบาทที่เน้นการแก้ไขปัญหาที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงต่างๆ ทั้งภายในและภายนอกหน่วยงาน^{๑๓}

อรุณ รักธรรม ได้แบ่งบทบาทออกเป็น ๓ ประเภท คือ

๑) บทบาทจริง (Actual Role) เป็นพฤติกรรมที่แท้จริงของบุคคล ที่ถูกควบคุมโดยอารมณ์ เจตคติ พฤติกรรมส่วนตัว และปัญหาในการปฏิบัติงาน

๒) บทบาทที่ถูกกำหนด (Prescription Role) เป็นขอบเขตหน้าที่ความรับผิดชอบซึ่งทางหน่วยงานหรือองค์กรเป็นผู้กำหนด

๓) บทบาทคาดหวัง (Expectation Role) เป็นความคาดหวังของบุคคลอื่นหรือสังคมที่มีต่อบุคคลผู้ครองตำแหน่ง และเป็นความคาดหวังของตนเองต่อบทบาทนั้นๆ^{๑๔}

จำนงค์ อติวัฒนสิทธิ์ และคณะ ได้กล่าวถึงลักษณะของบทบาทไว้ ๓ ลักษณะ คือ

๑) บทบาทในอุดมคติ (Ideal Role) เป็นบทบาทที่กำหนดไว้เป็นกฎหมายหรือตามความคาดหวังของบุคคลทั่วไปในสังคม เป็นแบบฉบับที่สมบูรณ์ซึ่งผู้มีสถานภาพหนึ่งๆ ควรกระทำแต่อาจไม่มีใครทำตามนั้นก็ได้

๒) บทบาทที่บุคคลเข้าใจ (Perceived Role) เป็นบทบาทที่ขึ้นอยู่กับบุคคลนั้นๆ ที่คาดคิดด้วยตัวเองว่าควรเป็นอย่างไร ทั้งนี้เกี่ยวข้องกับค่านิยม ทศนคติ บุคลิกภาพ และประสบการณ์ ของแต่ละบุคคล

๓) บทบาทที่แสดงออกจริง (Actual or Enacted Role) เป็นการกระทำที่บุคคลปฏิบัติจริง ซึ่งขึ้นอยู่กับสถานการณ์เฉพาะหน้าในขณะนั้นด้วย สถานการณ์ดังกล่าวอาจเป็นสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและทางสังคม เช่น การกดดันของกลุ่มต่างๆ และบทบาทที่กระทำจริงอาจจะสอดคล้องหรือไม่สอดคล้องกับบทบาทในอุดมคติหรือบทบาทที่บุคคลรับรู้ก็ได้^{๑๕}

สงวนศรี วิรัชชัย ได้สรุปลักษณะของบทบาทไว้ ๕ ประการ คือ

๑) บทบาทตามที่กำหนด (Prescribed Roles) หมายถึง บทบาทที่สังคม กลุ่มหรือองค์กรกำหนดไว้ว่าเป็นรูปแบบของพฤติกรรมประจำตำแหน่งต่างๆ ที่มีอยู่ในสังคม กลุ่มหรือองค์กรนั้นๆ

^{๑๓}วิรัช วิรัชนิภาวรรณ, “บทบาทในการพัฒนาชุมชนของครูโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงาน การประถมศึกษา อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น”, **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๓๖), หน้า ๘๑.

^{๑๔}อรุณ รักธรรม, **การพัฒนาชุมชน**, (กรุงเทพมหานคร : โอ เอส พรีนติ้ง เฮ้าส์, ๒๕๒๖), หน้า ๑๘.

^{๑๕}จำนงค์ อติวัฒนสิทธิ์ และคณะ, **สังคมวิทยา**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๐, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๕), หน้า ๓๗ - ๓๘.

๒) บทบาทที่ผู้อื่นคาดหวัง (Expected Roles) หมายถึง บทบาทหรือรูปแบบของพฤติกรรมที่คนอื่น ๆ คาดหวังว่าผู้อยู่ในตำแหน่งจะถือปฏิบัติ

๓) บทบาทตามความคิดของผู้อยู่ในตำแหน่ง (Subjective Roles) หมายถึง รูปแบบพฤติกรรมที่บุคคลผู้อยู่ในตำแหน่งคิด เชื่อว่าเป็นบทบาทของตำแหน่งที่ตนดำรงอยู่

๔) บทบาทที่ปฏิบัติจริง (Enacted Roles) หมายถึง รูปแบบพฤติกรรมที่ผู้อยู่ในตำแหน่งได้ปฏิบัติหน้าที่แสดงออกมาให้เห็น ซึ่งมักจะเป็นพฤติกรรมที่สอดคล้องกับบทบาทตามความคิดของผู้อยู่ในตำแหน่ง แต่อาจมีกรณีที่บุคคลแสดงพฤติกรรมคาดหวังผู้อื่น ทั้ง ๆ ที่บทบาทนั้นไม่ตรงกับบทบาทตามความคิดของตน

๕) บทบาทที่ผู้อื่นรับรู้ (Perceived Roles) หมายถึง รูปแบบพฤติกรรมที่ผู้อื่นได้รับทราบเกี่ยวกับการปฏิบัติบทบาทของผู้อยู่ในตำแหน่ง ซึ่งโดยธรรมชาติการรับรู้ของคนเราจะมี การเลือกรับรู้ และมีการรับรู้ที่ผิดพลาดไปจากความเป็นจริงได้ด้วยอิทธิพลจากประสบการณ์หลาย อย่างดังนั้น เมื่อผู้อยู่ในตำแหน่งปฏิบัติบทบาทโดยแสดงพฤติกรรมอย่างหนึ่ง ผู้ที่ได้พบเห็นอาจรับรู้ พฤติกรรมหรือบทบาทนั้น ในทางที่แตกต่างกันและอาจแตกต่างไปจากบทบาทตามความคิดของผู้อยู่ ในตำแหน่งด้วย^{๑๖}

สรุปได้ว่า บทบาทเป็นพฤติกรรมหรือการกระทำของบุคคลซึ่งอยู่ในฐานะหรือ ตำแหน่งหรือมีสถานภาพอย่างใดอย่างหนึ่งซึ่งสังคมได้กำหนดให้มีหน้าที่ต้องปฏิบัติบทบาทและ สถานภาพเป็นสิ่งที่ควบคู่กันนั้นคือสถานภาพจะกำหนดว่าบุคคลนั้น ๆ มีหน้าที่ต้องปฏิบัติต่อผู้อื่น อย่างไรส่วนบทบาทเป็นการปฏิบัติตามหน้าที่สังคมได้กำหนดไว้ในแต่ละสถานภาพการแสดงบทบาท จะสอดคล้องกับบรรทัดฐานของสังคมในสถานภาพหนึ่ง ๆ บุคคลอาจจะต้องแสดงบทบาทมากมายเมื่อ บุคคลดำรงอยู่ในบทบาทใดบทบาทหนึ่ง แล้วจะต้องกระทำตามบทบาทของตนให้ดีที่สุดเพื่อสร้าง คุณค่าให้แก่ตัวเองและสร้างประโยชน์ให้แก่ ครอบครัว ชุมชน สังคม และประเทศ ตลอดจนมวล มนุษยชาติให้มากที่สุดโดยที่ไม่ทำให้ตนเอง และผู้ที่อยู่รอบข้างเดือดร้อน จากการกระทำของตน กล่าวคือ กระทำทั้งประโยชน์ต่อตนเอง และประโยชน์บุคคลอื่นให้สมบูรณ์เพราะหากว่าทุกคนไม่ สามารถกระทำตามบทบาทที่ตนเองดำรงอยู่แล้วก็อาจจะทำให้สังคมเกิดความไม่สงบสุขขึ้นได้

^{๑๖} สงวนศรี วิรัชชัย อ่างใน จำนง อติวัฒนสิทธิ์, สังคมวิทยา, หน้า ๒๓ - ๒๔.

๒.๒ การบริหารกิจการคณะสงฆ์

จากการทบทวนเอกสารที่เกี่ยวข้องว่ามีผู้กล่าว แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับการบริหารกิจการคณะสงฆ์ ไว้ดังนี้

ปรีชา ช้างขวัญยืน ได้เสนอแนวคิดไว้ว่า พระพุทธเจ้าทรงเปลี่ยนแนวความคิดเกี่ยวกับมนุษย์และจุดมุ่งหมายของมนุษย์จากแนวเดิม ซึ่งเป็นความคิดตามหลักศาสนาพราหมณ์และลัทธิอื่นๆ พระพุทธองค์ทรงสอนว่าการยึดมั่นในตัวตน (อัตตา) ทำให้เกิดความทุกข์ขึ้นในสังคม ทำให้คนเราคิดถึงตัวเองมากกว่าสังคม ส่วนการละตัวตน จะทำให้คนเรามีความสำนึกต่อสังคมได้มากขึ้น การละตัวตนจะต้องอาศัยการจัดระบบสังคมเสียใหม่ แต่การเสนอให้เปลี่ยนแปลงสังคมย่อมติดขัดที่ผู้ปกครองซึ่งรักษาอำนาจของตนเนื่องจากตนมีฐานะที่ตืออยู่แล้ว ดังนั้น จึงได้เสนอหลักการบริหารทางพระพุทธศาสนาที่ถือว่าเป็นต้นแบบของการบริหารที่มาตั้งแต่สมัยพุทธกาล ดังนี้^{๑๗}

๑) ในการบัญญัติพระวินัย มีการบัญญัติพระวินัยเพื่อใช้ปกครองสงฆ์ หรือใช้เป็นหลักปฏิบัติของพระภิกษุ แต่พระวินัยนั้นเป็นพุทธบัญญัติทั้งหมด หาใช่สงฆ์หรือผู้แทนสงฆ์เป็นผู้บัญญัติอย่างที่รัฐสภาเป็นผู้บัญญัติกฎหมายในระบบประชาธิปไตยไม่ จุดประสงค์ในการบัญญัติพระวินัยก็เพื่อให้สงฆ์อยู่ร่วมกันด้วยดี พ้นจากมลทินและกิเลสต่างๆ ทำให้ประชาชนเกิดความเลื่อมใสและเป็นเครื่องส่งเสริมการปฏิบัติธรรม ดังข้อความว่า “ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เพราะเหตุนี้แล เราจักบัญญัติสิกขาบทแก่ภิกษุทั้งหลาย อาศัยอำนาจประโยชน์ ๑๐ ประการ คือ (๑) เพื่อความดีแห่งสงฆ์ (๒) เพื่อความสำราญแห่งสงฆ์ (๓) เพื่อข่มผู้เก้อยาก (๔) เพื่ออยู่สำราญแห่งภิกษุผู้มีศีลเป็นที่รัก (๕) เพื่อป้องกันอาสวะอันจักบังเกิดในปัจจุบัน (๖) เพื่อกำจัดอาสวะอันจักบังเกิดในอนาคต (๗) เพื่อความเลื่อมใสของชุมชนที่ยังไม่เลื่อมใส (๘) เพื่อความเลื่อมใสยิ่งของชุมชนที่เลื่อมใสแล้ว (๙) เพื่อความตั้งมั่นแห่งพระสัทธรรม (๑๐) เพื่อถือตามพระวินัย”^{๑๘}

๒) ในด้านการบริหารพระวินัยในสมัยมีพระสาวกไม่มากนักพระพุทธองค์ทรงบริหารพระศาสนาด้วยพระองค์เอง โดยมีพระสาวกที่สำคัญ เช่น พระสารีบุตร และพระมหาโมคคัลลานะ ช่วยแบ่งเบาภาระบ้างตามความจำเป็น ต่อมาเมื่อมีพระสาวกเพิ่มขึ้น และมีผู้ขอเข้าอุปสมบทในพุทธศาสนามากขึ้น ก็ได้ทรงอนุญาตให้พระสาวกให้อุปสมบทแก่ผู้เข้ามาขอบวชได้โดยให้ผู้ขอบวชเปล่งวาจาถึงพระรัตนตรัยเป็นสรณะ ครั้นต่อมา เมื่อภิกษุเพิ่มขึ้นอีก ทรงมอบความเป็นใหญ่ให้แก่สงฆ์ในการทำกิจกรรมทั้งปวงของพุทธศาสนา เช่น การให้บรรพชาอุปสมบท การกรานกฐิน การกำหนด

^{๑๗} ปรีชา ช้างขวัญยืน, *ความคิดทางการเมืองในพระไตรปิฎก*, พิมพ์ครั้งที่ ๒. (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๔๒ - ๔๓.

^{๑๘} อิง.ทุก.(ไทย) ๒๐/๔๓๖/๑๑๐.

เขตสีมา การระงับอธิกรณ์ เป็นต้น ซึ่งเท่ากับมอบให้สงฆ์เป็นผู้บริหารงานพระศาสนาตามระเบียบที่ได้ทรงกำหนดไว้นั่นเอง

๓) ด้านอธิกรณ์ของสงฆ์ สถาบันตุลาการทางพระพุทธศาสนามีลักษณะบางอย่าง คล้ายกับสถาบันตุลาการทางอาณาจักร มีกฎหรือระเบียบที่สังคมวางไว้เป็นบรรทัดฐานแห่งการกระทำของบุคคลในสังคม ป้องกันไม่ให้มีการกระทำหรือความประพฤติที่เป็นปฏิกิริยาต่อความสงบสุขของสังคม ฝ่ายอาณาจักรมีกฎหมายเป็นหลักในการปกครอง ส่วนฝ่ายพุทธจักรมีวินัยเป็นหลัก ทั้งฝ่ายอาณาจักร และพุทธจักรมีกระบวนการพิจารณาคดีหรืออธิกรณ์ และมีวิธีลงโทษตามโทษานุโทษ แต่ลักษณะการลงโทษตามพระวินัยกับโทษของกฎหมายบ้านเมืองมีข้อแตกต่างกันมาก

การบริหารกิจการคณะสงฆ์เป็นกิจการของคณะสงฆ์ที่จะต้องทำ หรือที่จะต้องถือเป็นธุระหน้าที่ และเป็นภารกิจของพระสังฆาธิการจะต้องปฏิบัติอันเป็น ภารกิจของคณะสงฆ์และการพระศาสนามี ๖ ประการ ดังนี้

๑) ด้านการปกครอง การปกครองหรือการควบคุมและส่งเสริมการรักษาความเรียบร้อยดีงาม หมายถึง งานในหน้าที่ของพระสังฆาธิการในการปกครองดูแลพระภิกษุ สามเณรในเขตการปกครองของตน ให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อยถูกต้องตามหลักพระธรรมวินัย และตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์^{๑๙} คำว่า “การปกครอง” แปลว่า การควบคุมดูแลรักษาควบคุมให้ท่านอยู่ในที่ที่ท่านควรจะอยู่^{๒๐} ตลอดทั้งแนะนำสั่งสอน อบรม พระภิกษุ สามเณรและคฤหัสถ์ ที่มีที่อยู่หรือพำนักอยู่ในวัด ให้ประพฤติอยู่ในพระธรรมวินัย ตามกฎหมายของบ้านเมือง กฎข้อบังคับ ระเบียบคำสั่ง และการประกาศของมหาเถรสมาคม^{๒๑}

๒) ด้านการศาสนศึกษา การศาสนศึกษา หมายถึง การศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัยของพระพุทธศาสนาของบรรพชิตและคฤหัสถ์ เป็นกิจการของคณะสงฆ์ประการหนึ่งที่สำคัญยิ่ง ในอำนาจหน้าที่ของมหาเถรสมาคมมีความตอนหนึ่งว่า “ควบคุมและส่งเสริมการศาสนศึกษา” ของคณะสงฆ์ และในระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ส่วนกลาง มหาเถรสมาคมได้กำหนดวิธีดำเนินการควบคุมและส่งเสริมการศาสนศึกษาว่า “ควบคุมและส่งเสริมการศาสนศึกษาให้ดำเนินไปด้วยดี”^{๒๒}

๓) ด้านการศึกษาสงเคราะห์ การศึกษาสงเคราะห์ หมายถึง การจัดการศึกษาเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลหรืออุดหนุนจนเจือหรือการช่วยเหลือเกื้อกูลหรืออุดหนุนจนเจือการศึกษาอื่น

^{๑๙} พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงคปญฺโญ), เอกสารประกอบคำบรรยาย เรื่องการคณะสงฆ์และการพระศาสนา, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๘๗.

^{๒๐} พระราชญาณวิสิฐ (เสริมชัย ชยมงฺคโล), การบริหารวัด, พิมพ์ครั้งที่ ๗, (นครปฐม : เพชรเกษมการพิมพ์, ๒๕๔๘), หน้า ๑๓๐.

^{๒๑} พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงคปญฺโญ), เอกสารประกอบคำบรรยาย เรื่องการคณะสงฆ์และการพระศาสนา, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๔๑.

นอกการศาสนศึกษาหรือสถาบันการศึกษาหรือบุคคลผู้กำลังศึกษาเล่าเรียน คณะสงฆ์ได้กำหนด การศึกษาสงเคราะห์เป็นกิจการอันหนึ่งของคณะสงฆ์ เพื่อการสงเคราะห์ประชาชน หรือพระภิกษุ สามเณร^{๒๒}

๔) ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา พุทธศาสนิกชนทุกคนมีหน้าที่ เผยแผ่พุทธ ศาสนาให้กว้างไกลออกไป เพื่อประโยชน์สุขของชาวโลก ความวัฒนาสถาพรของพระพุทธศาสนาและ ความมั่นคงของชาติไทย ผู้ที่จะทำหน้าที่เผยแผ่ศาสนาได้ดี ต้องเป็นผู้รู้ศาสนาและปฏิบัติตนตาม หลักธรรมในศาสนาได้โดยสมบูรณ์เป็นนิจ การเผยแผ่พุทธศาสนา จึงเป็นหน้าที่หรือบทบาทที่พระสงฆ์ หรือพระสงฆ์ฆาธิการจักต้องกระทำ โดยการจัดการเทศนา อบรม สัสมอน ประชาชน ให้เกิดศรัทธา เลื่อมใสในพระพุทธศาสนาและตั้งอยู่ในสัสมาปฏิบัติ เป็นพลเมืองดีของประเทศชาติ^{๒๓}

๕) ด้านการสาธารณูปการ การสาธารณูปการตามพจนานุกรมฉบับ ราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๒๕ กล่าวว่า เป็น “ค่านาม” หมายถึง “การก่อสร้างและการ บูรณปฏิสังขรณ์” สำหรับสาธารณูปการ ที่จัดเป็นระเบียบบริหารการคณะสงฆ์ส่วนกลาง และระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ส่วนกลาง เรียกว่า “การสาธารณูปการ” นั้น หมายถึง การก่อสร้าง และการบูรณปฏิสังขรณ์ ศาสนวัตถุและศาสนสถาน กิจการอันเกี่ยวกับวัด คือ การสร้าง การตั้ง การรวม การย้าย การยุบเลิก การขอรับพระราชทานวิสุงคามสีมา การยกวัดร้างเป็นวัดมีพระภิกษุอยู่ จำพรรษา และการยกวัดราษฎร์ขึ้นเป็นพระอารามหลวง กิจการของวัดอื่นๆ เช่น การจัดงานวัด การ เรี่ยไร การศาสนสมบัติของวัด^{๒๔}

๖) ด้านการสาธารณสงเคราะห์ การสาธารณสงเคราะห์ หมายถึง การดำเนินกิจการ ต่างๆ เพื่อให้เป็นสาธารณประโยชน์แก่หน่วยงาน หรือแก่บุคคล หรือคณะบุคคล หรือการช่วยเหลือ เกื้อกูลหรือการอุดหนุนจนเจือสถานที่ซึ่งเป็นสาธารณสมบัติหรือประชาชนทั่วไป^{๒๕}

สรุปได้ว่า การบริหารกิจการคณะสงฆ์ทั้ง ๖ ด้านเป็นการบริหารที่มุ่งเน้น เพื่อประโยชน์ไม่ว่าจะแก่สังคมหรือแก่พระภิกษุสงฆ์ตลอดจนประเทศชาติด้วย ซึ่งการบริหารกิจการ คณะสงฆ์นั้นจะต้องมีหลักเกณฑ์ทั้ง ๖ ด้าน เป็นที่ตั้งและเป็นสิ่งที่สำคัญที่สุดในการบริหารกิจ การคณะสงฆ์ในประเทศไทย

^{๒๒} อ้างแล้ว, หน้า ๓๐.

^{๒๓} พระมหาสมทรง สิรินธโร และคณะ, บทบาทของวัดและพระสงฆ์ไทยในอนาคต, อ้างใน พระปลัดเกียรติศักดิ์ สันทวีวรกุล, “บทบาทของพระสงฆ์ในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดกระบี่”, วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต (การบริหารการศึกษา), (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๘), หน้า ๓๑.

^{๒๔} อ้างแล้ว, หน้า ๓๑.

^{๒๕} อ้างแล้ว, หน้า ๓๕.

๒.๒.๑ แนวคิดทฤษฎีด้านการศาสนศึกษา

พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงคปณฺโญ) ได้กล่าวถึง การจัดการศาสนศึกษาดังกล่าว ว่าคณะสงฆ์ยังมีได้กำหนดวัตถุประสงค์ไว้โดยชัดเจน แต่โดยหลักสูตรและเนื้อหาแล้วคงอนุมานได้ว่า มีวัตถุประสงค์ ๙ ประการ คือ

- ๑) เพื่อพระสงฆ์รักษาดนและหมู่คณะ
- ๒) เพื่อใช้อบรมสั่งสอนพระธรรมวินัยแก่บรรพชิตและคฤหัสถ์
- ๓) เพื่อใช้พัฒนาชาติบ้านเมืองด้วยคุณธรรมของพระศาสนา
- ๔) เพื่อใช้ในกิจการคณะสงฆ์และการพระศาสนา
- ๕) เพื่อรักษาหลักพระธรรมวินัยของพระพุทธศาสนา
- ๖) เพื่อสร้างศาสนทายาทสืบอายุพระพุทธศาสนา
- ๗) เพื่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนา
- ๘) เพื่อความตั้งมั่นแห่งพระสัทธรรม
- ๙) เพื่อความมั่นคงของประเทศชาติอันเป็นส่วนรวม^{๒๖}

พระมหาสมทรง สิรินุโร และคณะ ที่ได้กล่าวว่า บทบาทที่วัดและพระสงฆ์จะทำได้ คือ การศึกษาการเผยแผ่และการสงเคราะห์ซึ่งในส่วนของการศึกษานั้นเป็นการให้บริการด้านการศึกษาแก่พระสงฆ์คือการมีโรงเรียนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ นับเป็นทางหนึ่งในการสร้างอุปาสก อุปาสิกาให้ได้พุทธศาสนิกชนที่มีคุณภาพและเป็นกำลังของศาสนา อีกประการหนึ่งก็คือการไปสอน วิชาศีลธรรมตามโรงเรียนต่างๆ เป็นการอนุเคราะห์สังคมด้วยธรรมทาน การที่ให้พระสงฆ์ได้เข้าไปมี บทบาทในการศึกษาของชาติดังกล่าวนี จะทำให้เยาวชนและสังคมเห็นความสำคัญของวัด และพระสงฆ์^{๒๗}

สรุปได้ว่า องค์ประกอบในการจัดการศาสนศึกษาดังกล่าวจะดีหรือไม่ประการใด ขึ้นกับเจ้าสำนักเรียนและหรือเจ้าสำนักศาสนศึกษา และครูอาจารย์ผู้บริหารการศาสนศึกษา ที่ได้ช่วย แบบภาระการศาสนศึกษาอย่างเต็มกำลัง อันเป็นการแสดงความกตัญญูต่อพระศาสนาและคณะสงฆ์ การจัดการศาสนศึกษานั้นแผนกที่ประสบปัญหามากคือการจัดการศึกษาแผนกบาลี เพราะขาดแคลน ทั้งครูและนักเรียนและอุปสรรคอื่นๆ ซึ่งคณะสงฆ์จะต้องช่วยจัดการศึกษาแผนกบาลี อันเป็นการศึกษาพระพุทธศาสนาโดยตรง เพื่อให้พระสงฆ์เจริญด้วยวิชาความรู้และการศาสนศึกษาให้ เจริญก้าวหน้า

^{๒๖} พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงคปณฺโญ), เอกสารประกอบคำบรรยายเรื่อง การคณะสงฆ์และการ พระศาสนา, หน้า ๔๑.

^{๒๗} พระมหาสมทรง สิรินุโร และคณะ, บทบาทของวัดและพระสงฆ์ไทยในอนาคต, วิทยานิพนธ์ศึกษา ศาสตรมหาบัณฑิต (การบริหารการศึกษา), (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๕), หน้า ๒๓.

๒.๓ แนวคิดเกี่ยวกับพระสังฆาธิการ

๒.๓.๑ ความหมายของพระสังฆาธิการ

จากการทบทวนความหมายของพระสังฆาธิการ ของนักวิชาการหลากหลายท่านได้ให้ความหมายของพระสังฆาธิการไว้ ดังนี้

สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดอำนาจเจริญ ได้กล่าวว่า พระสังฆาธิการมาจากคำว่า “สังฆ” และ “อธิการ” เป็นพระสังฆาธิการแปลตามรูปศัพท์ว่า พระภิกษุผู้ทำงานโดยสิทธิขาดในทางคณะสงฆ์หรือพระภิกษุผู้ทำงานในคณะสงฆ์โดยมีอำนาจเต็มตามตำแหน่ง จึงหมายถึงพระภิกษุผู้ดำรงตำแหน่งปกครองคณะสงฆ์^{๒๘}

พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ ซึ่งแก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ เริ่มใช้มาแต่ พ.ศ. ๒๕๐๖ จนถึงปัจจุบันโดยมีกฎหมายตราฉบับที่ ๕ (พ.ศ. ๒๕๐๖) ว่าด้วยการแต่งตั้งถอดถอนพระสังฆาธิการ กำหนดนามเป็นครั้งแรกโดยเปลี่ยนคำว่า “พระคณาธิการ” มาเป็น “พระสังฆาธิการ” ให้สอดคล้องกับลักษณะการดำเนินงานกิจการคณะสงฆ์รวม คำว่า “พระ” “สังฆ” และ “อธิการ” เป็น “พระสังฆาธิการ” แปลตาม รูปศัพท์ว่า “พระภิกษุผู้ทำงานโดยสิทธิขาดในทางคณะสงฆ์” พระภิกษุผู้ทำงานคณะสงฆ์โดยมีอำนาจเต็มตามตำแหน่ง ซึ่งในแม่บทท่านบัญญัติว่า หมายถึง “พระภิกษุผู้ดำรงตำแหน่งปกครองคณะสงฆ์” มีตำแหน่งดังนี้^{๒๙}

- ๑) เจ้าคณะใหญ่
- ๒) เจ้าคณะภาค รองเจ้าคณะภาค
- ๓) เจ้าคณะจังหวัด รองเจ้าคณะจังหวัด
- ๔) เจ้าคณะอำเภอ รองเจ้าคณะอำเภอ
- ๕) เจ้าคณะตำบล รองเจ้าคณะตำบล
- ๖) เจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส ผู้ช่วยเจ้าอาวาส

ในกฎนี้ กำหนดพระสังฆาธิการไว้ ๖ ชั้นด้วยกัน เมื่อแบ่งเป็นตำแหน่ง หมายถึงที่ต้องใช้ตัวบุคคลผู้ที่ดำรงตำแหน่งนั้นได้ ๑๒ ตำแหน่ง คือ

๑. ชั้น (ระดับ) หน มี ๑ ตำแหน่ง คือ เจ้าคณะใหญ่ระดับหน
๒. ชั้น (ระดับ) ภาค มี ๒ ตำแหน่ง คือ เจ้าคณะภาค ๑ รองเจ้าคณะภาค ๑
๓. ชั้น (ระดับ) จังหวัด มี ๒ ตำแหน่ง คือ เจ้าคณะจังหวัด ๑ รองเจ้าคณะจังหวัด ๑

^{๒๘} สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดอำนาจเจริญ, การปฏิบัติงานพระพุทธศาสนา โครงการประชุมพระสังฆาธิการเจ้าคณะจังหวัดและเจ้าคณะอำเภอ, (กรุงเทพมหานคร : การศาสนา, ๒๕๔๓), หน้า ๘.

^{๒๙} กฎหมายตราฉบับที่ ๒๔ ว่าด้วยการแต่งตั้งถอดถอนพระสังฆาธิการ, หมวด ๑ ข้อ ๔, (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, พ.ศ. ๒๕๔๑), หน้า ๒.

๔. ชั้น(ระดับ) อำเภอบ มี ๒ ตำแหน่ง คือ เจ้าคณะอำเภอ ๑ รองเจ้าคณะอำเภอ ๑
๕. ชั้น (ระดับ) ตำบล มี ๒ ตำแหน่ง คือ เจ้าคณะตำบล ๑ รองเจ้าคณะตำบล ๑
๖. ชั้น (ระดับ) วัด มี ๓ ตำแหน่ง คือ เจ้าอาวาส ๑ รองเจ้าอาวาส ๑ และผู้ช่วยเจ้าอาวาส ๑

พระสังฆาธิการ เป็นนามบัญญัติตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.๒๕๐๕ ซึ่งแก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ.๒๕๓๕ มีอำนาจหน้าที่ในการปกครองคณะสงฆ์ในเขตปกครองของตน คือ บริหารการคณะสงฆ์ และการพระศาสนาตามที่กำหนดใน ๔ องค์การเดิม แต่มิได้จัดเป็นองค์การ ซึ่งเป็นตัวองค์กรบริหารคงยึดเอาเฉพาะลักษณะงานในองค์การนั้นๆ เปลี่ยนเรียกว่า “การ” กล่าวคือ

- ๑) การรักษาความเรียบร้อยดีงาม (เดิมคืองานในองค์การปกครอง)
- ๒) การศาสนศึกษา (เดิมคืองานในองค์การศึกษา)
- ๓) การเผยแผ่พระพุทธศาสนา (เดิมคืองานในองค์การเผยแผ่)
- ๔) การสาธารณูปการและ
- ๕) เพิ่มการศึกษาสงเคราะห์ และการสาธารณสงเคราะห์เข้าพร้อมทั้งเอาการนิคมกรรม (เดิมคือ การวินิจฉัยอธิกรณ์) รวมเข้าอยู่ในอำนาจหน้าที่เจ้าคณะชั้นนั้นๆ เพื่อมิให้เกิดความถ่วงดุลแห่งอำนาจ ดังเช่น กฎหมายฉบับเดิม เพื่อให้การปฏิบัติเป็นไปโดยถูกต้องสะดวกรวดเร็ว และเป็นธรรม ได้กำหนดให้มีรองเจ้าคณะเป็นผู้ช่วยเจ้าคณะในชั้นนั้นๆ อีกส่วนหนึ่ง แม้ในส่วนวัดก็ให้มีรองเจ้าอาวาส ผู้ช่วยเจ้าอาวาส เพื่อเป็นผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดนั้นๆ

สรุปได้ว่า พระสังฆาธิการเป็นพระภิกษุผู้ดำรงตำแหน่งปกครองคณะสงฆ์กฎหมายมหาชนฉบับที่ ๒๔ (พ.ศ. ๒๕๔๑) ว่าด้วยการแต่งตั้งถอดถอนพระสังฆาธิการโดยกำหนดตำแหน่งปกครองคณะสงฆ์ตามลำดับชั้นไว้ได้แก่ระดับเจ้าคณะใหญ่ เจ้าคณะภาค รองเจ้าคณะภาค เจ้าคณะจังหวัด รองเจ้าคณะจังหวัด เจ้าคณะอำเภอ รองเจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะตำบล รองเจ้าคณะตำบล เจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส และผู้ช่วยเจ้าอาวาส ภิกษุผู้ดำรงตำแหน่งดังกล่าวมีอำนาจเต็มตามที่ตามกฎหมายคณะสงฆ์ กฎ มติ คำสั่งของมหาเถร

สมาคม ครอบคลุมงานทุกส่วนในเขตปกครองหรือในวัดในหมู่บ้าน และในชุมชนโดยใช้หลักพระธรรมวินัยในพระพุทธศาสนา

๒.๓.๒ ความสำคัญของพระสังฆาธิการ

จากการทบทวนเอกสารเกี่ยวข้องกับสำคัญของพระสังฆาธิการ มีนักวิชาการกล่าวถึงความสำคัญของพระสังฆาธิการไว้แตกต่างกันตามทัศนะของแต่ละคน ดังนี้

กรมการศาสนาและกระทรวงศึกษาธิการ ได้กล่าวถึงความสำคัญของพระสังฆาธิการว่าพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติ จะเจริญรุ่งเรืองถาวรสืบไปก็ด้วยจะต้อง

อาศัยพระสังฆาธิการเป็นสำคัญ เนื่องด้วยพระสังฆาธิการเป็นผู้ใกล้ชิดกับประชาชน โดยเฉพาะพระสังฆาธิการระดับ เจ้าอาวาส ซึ่งเป็นที่เคารพและเลื่อมใสศรัทธาของประชาชน ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ เจ้าอาวาสจึงมีอำนาจหน้าที่ในการบริหารและจัดการวัดให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ^{๓๐}

กฎหมายเถรสมาคม ระบุว่าพระสังฆาธิการเป็นผู้ปกครองดูแลคณะสงฆ์ในเขตปกครองและวัดให้เป็นไปตามพระธรรมวินัย กฎหมาย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบ คำสั่ง มติ ประกาศและพระบัญชาสมเด็จพระสังฆราช มีหน้าที่ควบคุมและส่งเสริมการรักษาความเรียบร้อย ติงามของคณะสงฆ์ จัดการและพัฒนา การศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์ให้เป็นไปด้วยดี พระสังฆาธิการจึงมีความสำคัญในการดูแลพระภิกษุสามเณร ดูแลวัดให้เป็นระเบียบเรียบร้อย ให้พระภิกษุสามเณร มีจริยาวัตรตรงตามประเพณีปฏิบัติตนตามหลักพระธรรมวินัย นับว่าพระสังฆาธิการ เป็นผู้จรรโลงพระพุทธศาสนาให้ยั่งยืน ดูแลความประพฤติปฏิบัติของพระภิกษุสามเณร มิให้ออกนอกพระธรรมวินัย และพระสังฆาธิการโดยเฉพาะ เจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส และผู้ช่วยเจ้าอาวาส จะต้องบำรุงรักษา จัดการวัด และสมบัติของวัดให้เป็นไปโดยเรียบร้อย ปกครองและสอดส่องให้บรรพชิตและคฤหัสถ์ที่พำนักอยู่ในวัดปฏิบัติตามพระธรรมวินัย และเป็นธุระในการศึกษาอบรมและสั่งสอนพระธรรมวินัยแก่บรรพชิตและคฤหัสถ์ ให้ความสะดวกตามสมควรในการบำเพ็ญกุศล^{๓๑}

๒.๓.๓ การแต่งตั้งพระสังฆาธิการ

การแต่งตั้งพระสังฆาธิการในแต่ละชั้นนั้นมีความแตกต่างกันออกไป ทั้งนี้ก็ขึ้นอยู่กับความสำคัญของบทบาทหน้าที่ของแต่ละตำแหน่งและวุฒิภาวะของผู้ที่จะดำรงตำแหน่งนั้นๆ ว่ามีความสัมพันธ์กันและมีความเป็นไปได้ว่าจะดำเนินการตามบทบาทหน้าที่ที่ได้รับนั้นให้สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดีมากน้อยเพียงไร ซึ่งการแต่งตั้งพระสังฆาธิการในแต่ละระดับนั้นจะมีข้อพิจารณาดังนี้ พระภิกษุผู้จะดำรงตำแหน่งพระสังฆาธิการ ต้องมีคุณสมบัติทั่วไปดังต่อไปนี้^{๓๒}

๑) มีพรรษาสมควรแก่ตำแหน่ง เป็นข้อกำหนดไว้ตายตัวในแต่ละชั้นของพระสังฆาธิการชั้นนั้นๆว่าผู้จะดำรงตำแหน่งนั้น ต้องมีพรรษาเท่าไร เป็นต้น เช่น ผู้ที่จะดำรง

^{๓๐} กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, คู่มือพระสังฆาธิการว่าด้วยเรื่องการคณะสงฆ์และการศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : การศาสนา, ๒๕๔๐), หน้า คำนำ.

^{๓๑} กฎมหาเถรสมาคม, ฉบับที่ ๒๔ ว่าด้วยการแต่งตั้งถอดถอนพระสังฆาธิการ, หมวด ๑ ข้อ ๔, (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, พ.ศ.๒๕๔๑), หน้า ๓.

^{๓๒} พระศรีศาสนวงศ์ (มีชัย วีระปญโญ), อธิบายกฎหมายเถรสมาคม, (กรุงเทพมหานคร : ประยูรสาส์นไทยการพิมพ์, ๒๕๕๑), หน้า ๑๙ - ๒๓.

ตำแหน่งเจ้าอาวาสต้องมีพรรษาพ้น ๕ พรรษา จะต่ำกว่านั้นมิได้ ในชั้นอื่นๆ ก็กำหนดไว้ชัดเจนเช่นเดียวกัน

๒) มีความรู้ความสามารถแก่ตำแหน่งเป็นข้อกำหนดถึงความรู้ของผู้ที่จะมาดำรงตำแหน่งดังกล่าวแล้วแต่ในที่นี้ กำหนดไว้กว้างๆ ทั้งนี้ก็เพื่อให้ผู้มีอำนาจในการแต่งตั้งได้พิจารณาเอาตามความเหมาะสมซึ่งในเรื่องของความรู้ นั้น ท่านมิได้กำหนดตายตัวลงไปว่า ต้องเป็นความรู้ชั้นไหนอย่างไร ทั้งนี้ก็เพื่อสะดวกในการปฏิบัติจริงนั่นเอง ความรู้ที่กำหนดเป็นมาตรฐานทางการศึกษาของคณะสงฆ์ ในปัจจุบันที่ถือเป็นหลักนั้น มี ๒ คือ ความรู้ในส่วนนักธรรม เรียกว่า นักธรรมชั้นตรีโท เอก ความรู้ในทางการศึกษาบาลี เรียกว่า ประโยค ๑-๒, ประโยค ป.ธ.๓ ไปจนถึงประโยค ป.ธ.๙ ความรู้ในส่วนของการศึกษาภาษาบาลีนี้ ในปัจจุบัน ได้ถูกจัดเป็นสมณศักดิ์ประเภทหนึ่งด้วย แต่โดยความเป็นจริงแล้ว ความรู้มีความหมายมากกว่านั้น เพราะในบางท่านบางคนแม้ไม่มี ความรู้ที่เป็นมาตรฐานทางการศึกษาอันได้รับประกาศนียบัตร หรือปริญญาบัตร แต่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญที่เป็นประสบการณ์จริงประสบการณ์ตรงก็มีมาก และมีประโยชน์ในการปฏิบัติงานเป็นอย่างยิ่งด้วย ดังนั้น ในเรื่องของความรู้ นั้น กฎระเบียบจึงกำหนดไว้แบบกว้างๆ นั้นเอง ยังมีความรู้อีกอย่างหนึ่งซึ่งจัดเป็นระดับอุดมศึกษาของคณะสงฆ์กล่าวคือมหาวิทยาลัยสงฆ์ ได้แก่ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยซึ่งเป็นมหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐมีหน้าที่ผลิตบัณฑิตมาเพื่อรองรับและสนองงานการ คณะสงฆ์ ในด้านการปกครองและการเผยแผ่ เป็นต้น ซึ่งในปัจจุบันมีระดับความรู้ถึงปริญญาเอกทีเดียว

๓) มีความประพฤติเรียบร้อยตามพระธรรมวินัย กำหนดถึงความประพฤติ โดยยกพระธรรมวินัยเป็นเกณฑ์ในการกำหนดคุณสมบัติของผู้ที่จะมาดำรงตำแหน่งพระสังฆาธิการว่าเป็นภิกษุผู้มีความประพฤติเรียบร้อยตามหลักพระธรรมวินัย ซึ่งในทางปฏิบัติ ย่อมต้องหมายถึงผู้มีอำนาจในการแต่งตั้ง จะใช้วิธีในการสอดส่องดูแลความประพฤติของภิกษุผู้อยู่ในปกครองว่าเป็นอย่างไรนั้นเองควรแก่การแต่งตั้งในตำแหน่งนั้นๆ หรือไม่อย่างไร

๔) เป็นผู้ฉลาดสามารถในการปกครองคณะสงฆ์ กำหนดถึงความสามารถในการปกครอง ซึ่งในข้อนี้ ก็เป็นการกำหนดไว้แบบกว้างๆ อีกเช่นกัน ซึ่งต้องเป็นดุลยพินิจของท่านผู้มีอำนาจในการแต่งตั้งที่จะพิจารณา

๕) ไม่เป็นผู้มีร่างกายทุพพลภาพไร้ความสามารถ หรือมีจิตฟั่นเฟือนไม่สมประกอบ หรือเป็นโรคเรื้อน หรือเป็นวัณโรค ในระยะอันตรายจนเป็นที่น่ารังเกียจ กำหนดถึงความเป็นปกติของร่างกายเป็นหลักโดยกำหนดไว้ชัดเจนว่า ต้องไม่เป็นผู้มีร่างกายทุพพลภาพไร้ความสามารถ คือต้องยังคงเป็นผู้มีความสามารถในการบริหารงานได้อยู่มิใช่เป็นผู้เจ็บป่วย หรืออ่อนแอไม่มีกำลัง อันหมายถึงความไม่เป็นปกติ และต้องไม่มิจิตฟั่นเฟือนไม่สมประกอบ ต้องไม่เป็นโรคเรื้อนหรือวัณโรคในระยะอันตรายจนน่ารังเกียจ ในข้อที่กล่าวถึงเรื่องโรคเรื้อนหรือวัณโรคนี้ ก็กำหนดไว้โดยเน้นว่า

วัณโรคในระยะอันตราย ซึ่งเป็นที่น่ารังเกียจ ซึ่งในทางการแพทย์นั้นวัณโรคมีหลากหลายระยะ ดังนั้น ถ้าเป็นวัณโรค แต่ในระยะเริ่มต้น แล้วรักษาและไม่มีลักษณะเป็นที่น่ารังเกียจ เมื่อไม่เป็นที่น่ารังเกียจก็ไม่จัดเข้าในข้อนี้

๖) ไม่เคยต้องคำวินิจฉัยลงโทษในอภิรณที่พึงรังเกียจมาก่อน ท่านกำหนดหมายเอา ประวัติแห่งการดำรงเพศพระภิกษุว่า ต้องไม่เคยต้อง คำวินิจฉัยลงโทษในอภิรณที่พึงรังเกียจมาก่อน อภิรณนั้น เมื่อกล่าวตามศัพท์ ก็คือเรื่องราวที่เกิดขึ้นและสงฆ์จะต้องจัดทำให้สำเร็จ มีการอุปสมบท ที่เรียกว่า กิจจาอภิรณ เป็นต้น แต่ในที่นี้หมายถึง อภิรณที่เป็นเรื่องราวในทางเสียหาย หมายถึง ตัวภิกษุเองก่อเรื่องขึ้นหรือพัวพันกับเรื่องราวที่เป็นไปในทางเสียหาย เมื่อมีคำวินิจฉัยลงโทษจาก ผู้ปกครองที่พิจารณาอภิรณนั้นแล้ว อย่างนี้ถือว่า ขาดคุณสมบัติ ดังนั้น จึงกำหนดว่า ต้องไม่เคยต้อง คำวินิจฉัยลงโทษ ในอภิรณที่พึงรังเกียจมาก่อนจริงอยู่ แม้ในกฎหมายอาญาจะกำหนดลักษณะไว้ ตามนี้ แต่ในความเป็นจริงแล้วพระภิกษุผู้ถูกคำวินิจฉัยลงโทษในอภิรณที่พึงรังเกียจนั้น อาจไม่มีความผิดตามที่ถูกลงโทษก็เป็นได้ หากแต่ถูกการกระทำอันไม่ชอบมาพากลบางอย่างสร้างเรื่องสร้างหลักฐานจนแนบเนียนก็เป็นได้ จึงเป็นสิ่งที่พระภิกษุพึงสำเหนียกและระมัดระวังในเรื่องเหล่านี้ให้มาก ในส่วนของท่านผู้วินิจฉัยเองก็ตามที่ คงต้องใช้วิจารณญาณให้มากเช่นเดียวกัน มิเช่นนั้น จะเป็นการ สนับสนุนผู้ไม่ประสงค์ดีไปเสีย อันมีผลต่อบุคลากรของพระศาสนา ซึ่งมีผลต่ออายุและความมั่นคงของ พระศาสนาด้วย

๗) ไม่เคยถูกถอดถอน หรือถูกปลดจากตำแหน่งใด เพราะความผิดมาก่อน กำหนด เอาประวัติแห่งการดำรงตำแหน่งในชั้นต้นๆมาก่อนแล้วโดยกำหนดว่า ต้องไม่ถูกถอดถอนหรือถูกปลด จากตำแหน่งใด เพราะความผิดมาก่อน มีข้อที่ควรพิจารณาดังนี้ การปลด หรือถูกถอดถอนนั้นเป็น โทษทางจริยาพระสังฆาธิการ เหตุเพราะละเมิดจริยาพระสังฆาธิการอย่างร้ายแรง ต้องไม่ถูกถอดถอน จากตำแหน่ง เพราะความผิด เหตุเพราะละเมิดจริยาพระสังฆาธิการอย่างร้ายแรงนั่นเอง

สรุปได้ว่า พระสังฆาธิการ เป็นพระภิกษุที่ได้รับการแต่งตั้งตามกฎหมายอาญา มีหน้าที่ปฏิบัติตามภารกิจของพระพุทธศาสนาที่จะช่วยส่งเสริมทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาให้ เจริญรุ่งเรือง สร้างศรัทธาของพุทธศาสนิกชนต่อพระพุทธศาสนา และสร้างความเข้มแข็งความมั่นคง ของพระพุทธศาสนา และปกครองดูแลคณะสงฆ์ให้อยู่ในระบบระเบียบของกฎหมายอาญา

๒.๔ การปกครองคณะสงฆ์จังหวัดกระบี่

คณะสงฆ์ในจังหวัดกระบี่ มีวัดตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ จำนวน ๗๙ วัด (วัดและสำนักสงฆ์) และยังมีที่พักสงฆ์อีกจำนวน ๔๔ แห่ง ซึ่งมิได้จัดตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.๒๕๐๕ มีพระสงฆ์ที่เป็นมหานิกาย จำนวน ๙๔๓ รูป และสามเณร จำนวน ๑๒๘ รูป โดยแบ่งเขตการปกครองคณะสงฆ์ ระดับอำเภอเป็น๗เขตการปกครอง คือ^{๓๓}

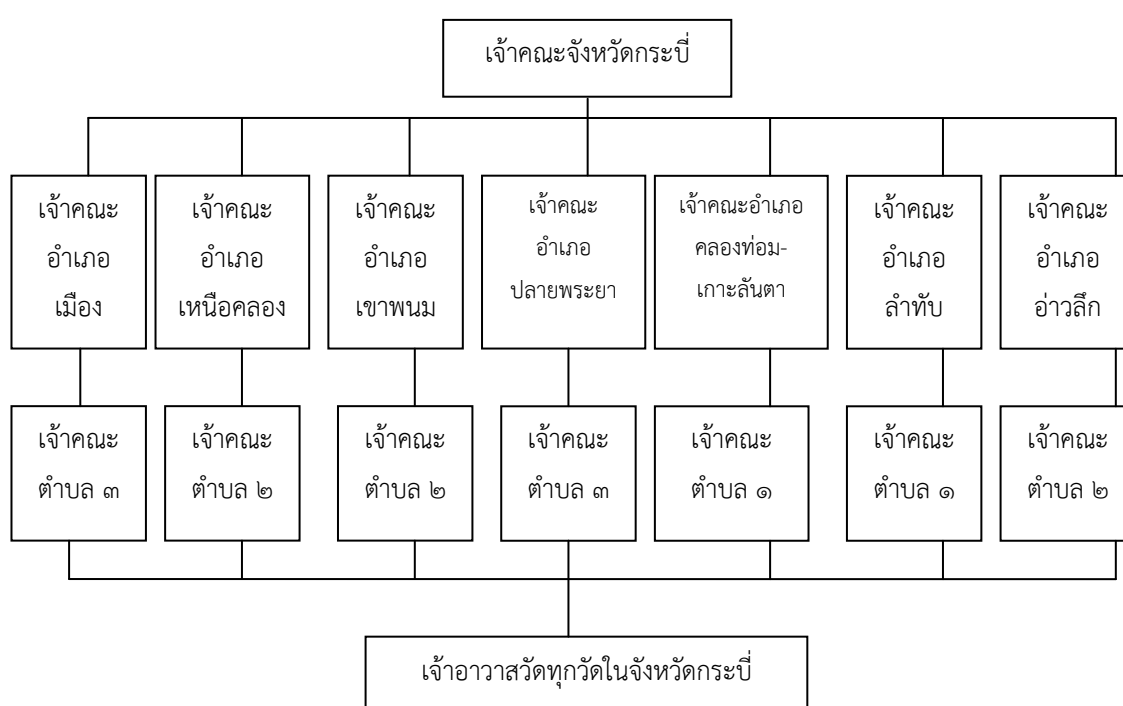
๑. อำเภอเมือง
๒. อำเภอเหนือคลอง
๓. อำเภอเขาพนม
๔. อำเภอปลายพระยา
๕. อำเภอลำทับ
๖. อำเภอคลองท่อม
๗. อำเภออ่าวลึก

เขตการปกครองคณะสงฆ์ระดับตำบลมี ๑๔ เขตการปกครอง คือ

- ๑) เขตการปกครองคณะสงฆ์อำเภอเมือง แบ่งเขตการปกครองคณะสงฆ์ตำบลเป็น ๓ ตำบล ได้แก่ ๑) ตำบลปากน้ำ ๒) ตำบลกระบี่ใหญ่ ๓) ตำบลเขาคราม – ทับปริก
- ๒) เขตปกครองคณะสงฆ์อำเภอเหนือคลอง แบ่งเขตการปกครองคณะสงฆ์ตำบลเป็น ๒ ตำบล ได้แก่ ๑) ตำบลเหนือคลอง ๒) ตำบลปากสั้ย
- ๓) เขตปกครองคณะสงฆ์อำเภอเขาพนม แบ่งเขตการปกครองคณะสงฆ์ตำบลเป็น ๒ ตำบล ได้แก่ ๑) ตำบลเขาพนม ๒) ตำบลพรเตี๋ย
- ๔) เขตการปกครองคณะสงฆ์อำเภอปลายพระยา แบ่งเขตการปกครองคณะสงฆ์ตำบลเป็น ๓ ตำบล ได้แก่ ๑) ตำบลปลายพระยา ๒) ตำบลเขาต่อ ๓) ตำบลเขาเขน
- ๕) เขตการปกครองคณะสงฆ์อำเภอคลองท่อม - เกาะลันตา แบ่งเขตการปกครองคณะสงฆ์ตำบลเป็น ๑ ตำบล ได้แก่ ตำบลคลองท่อมใต้
- ๖) เขตการปกครองคณะสงฆ์อำเภอลำทับ แบ่งเขตการปกครองคณะสงฆ์ตำบลเป็น ๑ ตำบล ได้แก่ ตำบลลำทับ
- ๗) เขตการปกครองคณะสงฆ์อำเภออ่าวลึก แบ่งเขตการปกครองคณะสงฆ์ตำบลเป็น ๒ ตำบล ได้แก่ ๑) ตำบลอ่าวลึกใต้ ๒) ตำบลนาเหนือ

^{๓๓} สำนักงานเจ้าคณะจังหวัดกระบี่, “บัญชีสำรวจพระภิกษุสามเณรในพรรษา”, (พ.ศ.๒๕๕๗), (อัสสโน).

วัดในจังหวัดกระบี่ มี ๗๙ วัด เป็นวัดมหายานาย ผู้ปกครองคณะสงฆ์จึงมีตำแหน่งเจ้าคณะ ได้แก่ เจ้าคณะจังหวัด เจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะตำบล ไม่มีรองเจ้าคณะในตำแหน่งดังกล่าว เพราะมีวัดไม่ถึง ๑๐๐ วัด ส่วนตำแหน่งเจ้าอาวาสจะมีรองเจ้าอาวาส และผู้ช่วยเจ้าอาวาสเฉพาะวัดใหญ่เท่านั้น ส่วนวัดเล็กๆ ไม่มีรองเจ้าอาวาส แต่อาจมีผู้ช่วยเจ้าอาวาสก็ได้ ซึ่งเจ้าอาวาสจะเป็นผู้เสนอขอแต่งตั้งพร้อมทั้งกำหนดหน้าที่ไปยังเจ้าคณะตำบล เจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะจังหวัดตามลำดับเพื่อให้เจ้าคณะจังหวัดเป็นผู้แต่งตั้งแบ่งการปกครองคณะสงฆ์ในจังหวัดกระบี่ตามแผนผังบริหาร ดังนี้^{๓๔}

แผนภาพที่ ๒.๑ โครงสร้างการปกครองคณะสงฆ์จังหวัดกระบี่

จากแผนผังการปกครองคณะสงฆ์ในจังหวัดกระบี่ ฝ่ายมหายานายจะมีเจ้าคณะจังหวัด ๑ รูป เจ้าคณะอำเภอ ๗ รูป และเจ้าคณะตำบล ๑๔ รูป

^{๓๔} สำนักงานเจ้าคณะจังหวัดกระบี่, “สำรวจวัด คณะสงฆ์จังหวัดกระบี่ จังหวัดกระบี่”, (พ.ศ.๒๕๕๗), (อัตสำเนา).

๒.๕ การจัดธรรมศึกษาในประเทศไทย

๒.๕.๑ ประวัติความเป็นมาของการจัดธรรมศึกษาในประเทศไทย

การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม หรือที่เรียกกันว่านักธรรมเกิดขึ้นตามพระดำริของสมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรสเป็นการศึกษาพระธรรมวินัยในภาษาไทย เพื่อให้ภิกษุสามเณร ผู้เป็นกำลังสำคัญของพระพุทธศาสนาสามารถศึกษาพระธรรมวินัยได้สะดวก และทั่วถึงอันจะเป็นพื้นฐานนำไปสู่สัมมาปฏิบัติตลอดจนเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้กว้างไกลออกไป การศึกษาพระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ไทยแต่โบราณมานิยมศึกษาเป็นภาษาบาลีที่เรียกว่า การศึกษาพระปริยัติธรรมซึ่งเป็นสิ่งที่เรียนรู้ได้ยากสำหรับภิกษุสามเณรทั่วไป จึงปรากฏว่าพระภิกษุผู้มีความรู้ในพระธรรมวินัยอย่างทั่วถึงมีจำนวนน้อยจึงเป็นเหตุให้สังฆมณฑลขาดแคลนพระภิกษุผู้มีความรู้ความสามารถที่จะช่วยกิจการทางพระพุทธศาสนาทั้งในด้านการศึกษาการปกครองและการแนะนำสั่งสอนประชาชน ดังนั้นสมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส จึงได้ทรงพระดำริวิธีการเล่าเรียนพระธรรมวินัยในภาษาไทยขึ้นสำหรับสอนภิกษุสามเณรวัดบวรนิเวศวิหารเป็นครั้งแรก นับแต่ทรงรับหน้าที่ปกครองวัดบวรนิเวศวิหาร เมื่อ พ.ศ.๒๔๓๕ เป็นต้นมา โดยทรงกำหนดหลักสูตรการสอนให้ภิกษุสามเณรได้เรียนรู้พระพุทธศาสนาทั้งทางด้านหลักธรรม พุทธประวัติและพระวินัยตลอดถึงหัตถ์แต่งกระทัณฑ์ธรรมเมื่อทรงเห็นว่าการเรียนการสอนพระธรรมวินัยเป็นภาษาไทยดังนี้ได้ผลทำให้ภิกษุสามเณรมีความรู้กว้างขวางขึ้นเพราะเรียนรู้ได้ไม่ยากจึงทรงดำริที่จะขยายแนวทางนี้ไปยังภิกษุสามเณรทั่วไปด้วยประกอบกับใน พ.ศ.๒๔๔๘ ประเทศไทยเริ่มมีพระราชบัญญัติเกณฑ์ทหาร ซึ่งภิกษุทั้งหมดจะได้รับการยกเว้นส่วนสามเณรจะยกเว้นให้เฉพาะสามเณรผู้รู้ธรรม ทางราชการได้ขอให้พระสงฆ์ช่วยกำหนดเกณฑ์ของสามเณรผู้รู้ธรรมสมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส จึงทรงกำหนดหลักสูตรรองคสามเณรผู้รู้ธรรมขึ้นต่อมาได้ทรงปรับปรุงหลักสูตรสามเณรผู้รู้ธรรมนั้นเป็น “องค์นักธรรม” สำหรับภิกษุสามเณรชั้นนวกะ (คือผู้บวชใหม่) ทั่วไปได้รับพระบรมราชานุมัติเมื่อวันที่ ๒๗ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๕๔ และโปรดให้จัดการสอบในส่วนกลางขึ้นเป็นครั้งแรกในเดือนตุลาคมปีเดียวกัน โดยใช้วัดบวรนิเวศวิหาร วัดมหาธาตุ และวัดเบญจมบพิตร เป็นสถานที่สอบการสอบครั้งแรกนี้มี ๓ วิชา คือ ธรรมวิภาคในนวโกวาทแต่งความแก้กระทัณฑ์ธรรม และแปลภาษามคธเฉพาะท้องถิ่นทานในอรรถกถาธรรมบท

พ.ศ. ๒๔๕๕ ทรงปรับปรุงหลักสูตรรองคสามเณรให้เหมาะสมสำหรับภิกษุสามเณรทั่วไป จะเรียนรู้ได้กว้างขวางยิ่งขึ้น โดยแบ่งหลักสูตรเป็น ๒ อย่าง คือ อย่างสามัญเรียน วิชาธรรมวิภาค พุทธประวัติ และเรียงความแก้กระทัณฑ์ธรรม และอย่างวิสามัญ เพิ่มแปลอรรถกถาธรรมบท มีแก้อรรถบาลีไวยากรณ์และสัมพันธ์ และวินัยบัญญัติที่ต้องสอบทั้งผู้ที่เรียนอย่างสามัญและวิสามัญ

พ.ศ. ๒๔๕๖ ทรงปรับปรุงหลักสูตรรองคณัฏฐมอีกครึ่งหนึ่งซึ่งได้เพิ่มหลักสูตรหมวดคหิปฏิบัติเข้าในส่วนของธรรมวิภาคด้วยเพื่อให้เป็นประโยชน์ในการครองชีวิตฆราวาส หากภิกษุสามเณรรูปนั้นๆ มีความจำเป็นต้องลาสิกขาออกไปด้วยเหตุใดเหตุหนึ่งเรียกว่านัฏฐมชั้นตรี การศึกษาพระธรรมวินัยแบบใหม่นี้ได้รับความนิยมจากหมู่ภิกษุสามเณรอย่างกว้างขวาง และแพร่หลายไปอย่างรวดเร็วเพียง ๒ ปีแรก ก็มีภิกษุสามเณรสมัครเข้าสอบสนามหลวงเกือบพันรูป เมื่อทรงเห็นว่าการศึกษานัฏฐมอำนวยการสอนประโยชน์แก่พระศาสนาและภิกษุสามเณรทั่วไป ในเวลาต่อมาจึงทรงพระดำริขยายการศึกษานัฏฐมให้ทั่วถึงแก่ภิกษุทุกระดับคือทรงตั้งหลักสูตรนัฏฐมชั้นโทสำหรับภิกษุ ชั้นมัธยม คือ มีพรรษาเกิน ๕ แต่ไม่ถึง ๑๐ และนัฏฐมชั้นเอกสำหรับภิกษุชั้นเถระ คือ มีพรรษา ๑๐ ขึ้นไปตั้งที่เป็นหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานของคณะสงฆ์สืบมาตราบถึงทุกวันนี้

ต่อมาพระเจ้าวรวงศ์เธอกรมหลวงชินวราวุฒินมเด็จพระสังฆราชเจ้าวัดราชบพิธฯ ทรงพิจารณาเห็นว่าการศึกษานัฏฐมมิได้เป็นประโยชน์ต่อภิกษุสามเณรเท่านั้นแม้ผู้ที่ยังครองฆราวาสวิสัยก็จะได้ประโยชน์จากการศึกษานัฏฐมด้วยโดยเฉพาะสำหรับเหล่าข้าราชการครู จึงทรงตั้งหลักสูตรนัฏฐมสำหรับฆราวาสขึ้นเรียกว่า “ธรรมศึกษา” มีครบทั้ง ๓ ชั้นคือ ชั้นตรีชั้นโท และชั้นเอก ซึ่งมีเนื้อหาเช่นเดียวกันกับหลักสูตรนัฏฐมของภิกษุสามเณรเว้นแต่วินัยบัญญัติที่ทรงกำหนดใช้เบญจศีลเบญจธรรม และอุโบสถศีลแทนได้เปิดสอบธรรมศึกษาตรีครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๒ และเปิดสอบครบทุกชั้นในเวลาต่อมา มีฆราวาสทั้งหญิงและชายเข้าสอบเป็นจำนวนมากนับเป็นการส่งเสริมการศึกษาพระพุทธานุสาสนาให้กว้างขวางยิ่งขึ้นตราบจนถึงทุกวันนี้^{๓๕}

^{๓๕} สำนักพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมกรมการศาสนากระทรวงวัฒนธรรม, “ธรรมศึกษาชั้นตรีฉบับปรับปรุงใหม่ที่ประกาศใช้ปัจจุบัน”, (กรุงเทพมหานคร : ชุมชนสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทยจำกัด, ๒๕๕๐), หน้า ๑๓-๑๔.

๒.๖ แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับหลักสูตร

หลักสูตรเป็นหัวใจสำคัญของการศึกษาเพราะเป็นการกำหนดแนวทางในการจัดการศึกษาของประเทศให้กับผู้เรียนโดยเฉพาะเยาวชนนักเรียนเพราะเป็นผลโดยตรงต่อผู้เรียนสังคมและประเทศชาตินอกจากนี้หลักสูตรเป็นตัวนำในการที่จะทำให้เกิดการเรียนรู้ความรู้การถ่ายทอดวัฒนธรรมการเสริมสร้างทักษะและการเสริมสร้างความเจริญให้กับนักเรียนไปทุกๆ ด้าน

๒.๖.๑ ความหมายของหลักสูตร

กรมวิชาการ กล่าวว่า หลักสูตรเป็นแผนแม่บทในการกำหนดขอบข่ายความรู้ความสามารถและประมวลประสบการณ์เพื่อเป็นแนวทางในการจัดการศึกษาแก่เยาวชนของชาติในวัยต่างๆ^{๓๖}

ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์ กล่าวว่า หลักสูตรมีความหมาย ๓ ประการ คือ หลักสูตรเป็นศาสตร์ที่มีทฤษฎีหลักการ และการนำไปใช้ในการจัดการเรียนการสอนเป็นระบบในการจัดการศึกษาโดยมีปัจจัยนำเข้ากระบวนการผลิตและเป็นแผนการจัดการเรียนการสอนที่มุ่งประสงค์จะอบรมฝึกฝนผู้เรียนให้เป็นไปตามเป้าหมายที่ต้องการ^{๓๗}

แรมสมร อยู่สภาพ กล่าวว่า หลักสูตรคือ โครงการศึกษาที่จัดขึ้นสำหรับนักเรียนประถมศึกษาโดยมุ่งสร้างนักเรียนให้มีความรู้คุณธรรมเจตคติและจริยธรรมมีเจตคติที่ดีต่อตนเองต่อผู้อื่นต่อสังคมและให้มีทักษะที่จำเป็นในการดำรงชีวิตตามสภาพของสังคมในขณะนั้นๆ^{๓๘}

กิตติมา ปรีดีติลล กล่าวว่า หลักสูตร คือ โครงการศึกษาของผู้สอนโดยกำหนดความมุ่งหมายของการศึกษา เนื้อหาของความรู้ และประสบการณ์ที่จะจัดให้กับผู้เรียน กระบวนการเรียนการสอน และการประเมินผล^{๓๙}

ธำรง บัวศรี กล่าวว่า หลักสูตร คือแผนซึ่งได้ออกแบบจัดทำขึ้นเพื่อแสดงถึงจุดหมายการจัดเนื้อหากิจกรรมและประมวลประสบการณ์ ในแต่ละโปรแกรมการศึกษา เพื่อให้ผู้เรียนมีการพัฒนาในด้านต่าง ๆ ตามจุดหมายที่กำหนดไว้^{๔๐}

^{๓๖} กรมวิชาการ, คู่มือหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้นพุทธศักราช ๒๕๒๑, ฉบับปรับปรุง, (กรุงเทพมหานคร : กรมการศาสนา, ๒๕๓๓), หน้า ๑.

^{๓๗} ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์, การบริหารงานวิชาการ, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทพิมพ์ดีจำกัด, ๒๕๔๒), หน้า ๒๕.

^{๓๘} แรมสมร อยู่สภาพ, การสร้างและการใช้หลักสูตรประถมศึกษา, (กรุงเทพมหานคร : คณะครูศาสตร์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๔), หน้า ๔.

^{๓๙} กิตติมา ปรีดีติลล, การบริหารและการนิเทศเบื้องต้น, (กรุงเทพมหานคร : อักษรวิพัฒน์, ๒๕๓๒), หน้า ๖๐

สรุปได้ว่า หลักสูตร หมายถึง แผนแม่บทในการกำหนดขอบข่ายความรู้ความสามารถและประมวลประสบการณ์เพื่อเป็นแนวทางในการจัดการศึกษาและยังหมายรวมถึงกิจกรรมทั้งหมดทั้งการจัดบุคลากรกระบวนการพัฒนาหลักสูตร กระบวนการใช้หลักสูตรกระบวนการประเมินผลหลักสูตรตลอดจนผลผลิตต่างๆ ที่เกิดขึ้นเกี่ยวกับหลักสูตรทั้งนี้เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้เกิดการเรียนรู้และเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมเจตคติทั้งทางร่างกายและอารมณ์สังคมและสติปัญญาให้เป็นไปในทิศทางที่พึงประสงค์ตามจุดหมายที่กำหนดไว้

๒.๖.๒ ความสำคัญของหลักสูตร

อมรา เล็กเริงสินธุ์ กล่าวว่า หลักสูตรเป็นเครื่องมือสำคัญในการที่จะทำให้การจัดการศึกษาบรรลุเป้าหมายและเป็นเครื่องชี้ให้เห็นว่าการจัดการศึกษาของแต่ละประเทศเน้นหนักไปในทางใด^{๔๑}

สมพงษ์ สิงหะพล กล่าวว่า ความสำคัญของหลักสูตรถือเป็นหัวใจของการจัดการศึกษาของชาติที่นำมาเป็นกรอบและแนวทางในการจัดการเรียนการสอนในระบบโรงเรียน จุดมุ่งหมายของหลักสูตรถือเป็นความจำเป็นและข้อบังคับที่ทุกส่วนของระบบการศึกษาต้องจัดดำเนินการให้เป็นไปตามจุดหมายนั้น^{๔๒}

สิทธิศักดิ์ จุลศิริพงษ์ กล่าวว่า ความสำคัญของหลักสูตรมี ๒ ประการคือ

๑) ความสำคัญต่อการศึกษา

การศึกษาเป็นรากฐานสำคัญประการหนึ่งในการสร้างสรรค์ความเจริญก้าวหน้าและแก้ไขปัญหาต่างๆ ในสังคมได้เนื่องจากการศึกษาเป็นกระบวนการที่ช่วยให้คนพัฒนาด้านต่างๆ ตลอดชีวิตในการจัดการศึกษาให้บรรลุเป้าหมายที่ต้องการจำเป็นต้องมีหลักสูตรเพื่อเป็นแนวทางและมาตรฐานการศึกษา สำหรับควบคุมการจัดการศึกษาของประเทศ

๒) ความสำคัญต่อการเรียนการสอน

หลักสูตรเป็นเอกสารที่ชี้ให้เห็นแนวทางในการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรจึงมีความสำคัญในฐานะที่เป็นแผนสำหรับการจัดการเรียนการสอน^{๔๓}

^{๔๑}ธำรง บัวศรี, **ทฤษฎีหลักสูตร** : การออกแบบและพัฒนา, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : พัฒนาการศึกษาศึกษา, ๒๕๔๒), หน้า ๖.

^{๔๒}อมรา เล็กเริงสินธุ์, **การพัฒนาหลักสูตรและการจัดการมัธยมศึกษา**, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : ฝ่ายเอกสารตำราทางวิชาการสถาบันราชภัฏสวนดุสิต, ๒๕๓๗), หน้า ๒๓.

^{๔๓}สมพงษ์ สิงหะพล, **ศัพท์หลักสูตร เล่ม ๑**, (นครราชสีมา : สมบูรณ์การพิมพ์, ๒๕๔๒), หน้า ๒๕.

^{๔๔}สิทธิศักดิ์ จุลศิริพงษ์, **หลักสูตรและการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน**, (นครราชสีมา : สถาบันราชภัฏนครราชสีมา, ๒๕๔๕), หน้า ๘-๙.

ใจทิพย์ เชื้อรัตนพงษ์ กล่าวว่า หลักสูตรเป็นแม่บทสำคัญต่อการจัดการศึกษาในระดับทุกสาขาวิชา หลักสูตรจะระบุสิ่งที่คาดหวังจะเกิดขึ้นกับผู้เรียนและแนวทางในการจัดให้ผู้เรียนได้รับประสบการณ์ต่าง ๆ ตามความต้องการ หลักสูตรจึงเปรียบเสมือนกับพิมพ์เขียวของแปลนบ้าน ที่ใช้ในการสร้างบ้าน มีการแสดงโครงสร้างหรือองค์ประกอบของบ้าน เช่น พื้นเสาหน้าต่าง ประตู โครงหลังคา รูปแบบของบ้านในพิมพ์เขียวจึงเป็นการรวบรวมภาพของสิ่งที่เรามุ่งหวังหรือจุดหมายปลายทางของสิ่งที่เราต้องการ ส่วนการสอนเป็นกระบวนการหรือวิธีการที่ประกอบด้วยกิจกรรมการเรียนรู้และเนื้อหาวิชา ซึ่งจะช่วยให้ผู้เรียนบรรลุจุดหมายหรือจุดประสงค์ ตามที่หลักสูตรได้ระบุเอาไว้ครูผู้สอนต้องอาศัยหลักสูตรเพื่อการช่วยสอนโดยศึกษาหลักสูตรให้เข้าใจ แล้วนำไปแปลงเป็นภาคปฏิบัติหรือการสอนเพื่อให้ได้ผลการเรียนรู้ตามที่คาดหวังไว้เป็นขั้นตอนของการนำหลักสูตรไปใช้ การสอนจึงเปรียบได้กับกระบวนการก่อสร้างบ้าน ช่างก่อสร้างเปรียบได้กับครูต้องอาศัยแปลนบ้านในการก่อสร้าง เราอาจเปรียบเทียบหลักสูตรเหมือนกับแผนที่เรือ ซึ่งแสดงเส้นทางและทิศทางที่จะให้ไปถึงจุดหมายปลายทางที่เราต้องการ ครูผู้สอนเปรียบเสมือนกับต้น ที่จะนำพาผู้เรียนซึ่งเปรียบเสมือนผู้โดยสารให้ไปถึงที่หมาย กับต้นเรือต้องอาศัยแผนที่เดินเรือเพื่อช่วยในการขับเรือและนำทางตามที่เราต้องการ ^{๔๔}

สุนีย์ ภูพันธ์ กล่าวว่า ความสำคัญของการศึกษาหลักสูตรเป็นองค์ประกอบอันสำคัญยิ่งอย่างหนึ่งของการจัดการศึกษาการจัดการศึกษาประเภทใด และระดับใดก็ดีจะขาดหลักสูตรเสียมิได้ เพราะหลักสูตรเป็นโครงร่างกำหนดไว้ว่าจะให้เด็กได้รับประสบการณ์อะไรบ้างจึงจะเป็นประโยชน์ต่อเด็ก และสังคม หลักสูตรเป็นแนวทางที่สร้างความเจริญเติบโตให้แก่ผู้เรียน นอกจากนี้หลักสูตรยังเป็นเครื่องชี้ให้เห็นโฉมหน้าของสังคมในอนาคตที่จะเป็นไปอย่างไรอีกด้วยความสำคัญของหลักสูตร พอสรุปได้ ดังนี้

๑. หลักสูตรเป็นเหมือนบ้านหลอมพลเมืองให้มีคุณภาพ
๒. หลักสูตรเป็นมาตรฐานของการจัดการศึกษา
๓. หลักสูตรเป็นโครงการและแนวทางในการให้การศึกษา
๔. ในระดับโรงเรียนหลักสูตรจะให้แนวปฏิบัติแก่ครู
๕. หลักสูตรเป็นแนวทางในการส่งเสริมความเจริญงอกงามและพัฒนาการของเด็กตามจุดหมายของการศึกษา
๖. หลักสูตรเป็นแนวทางในการจัดประสบการณ์ว่า ผู้เรียนและสังคมควรจะได้รับสิ่งใดบ้างที่จะเป็นประโยชน์โดยตรงแก่เด็ก

^{๔๔}ใจทิพย์ เชื้อรัตนพงษ์, การพัฒนาหลักสูตร : หลักและแนวปฏิบัติ, (กรุงเทพ : อีสันเพรส, ๒๕๓๙), หน้า ๑๑ - ๑๒.

๗. หลักสูตรเป็นเครื่องกำหนดว่า เนื้อหาวิชาอะไรบ้างที่จะช่วยให้เด็กมีชีวิตอยู่ในสังคมอย่างราบรื่นเป็นพลเมืองที่ดีของประเทศชาติและบำเพ็ญตนเพื่อเป็นประโยชน์แก่สังคม

๘. หลักสูตรเป็นเครื่องกำหนดว่า วิธีการดำเนินชีวิตของเด็กให้เป็นไปด้วยความราบรื่นผาสุกเป็นอย่างไร

๙. หลักสูตรย่อมทำนายลักษณะของสังคมในอนาคตว่าสังคมในอนาคตนั้นจะเป็นเช่นไร

๑๐. หลักสูตรย่อมกำหนดแนวทางความรู้ความสามารถ ความประพฤติ ทักษะ และเจตคติของผู้เรียนในอันที่จะอยู่ร่วมในสังคม บำเพ็ญตนให้เป็นประโยชน์ต่อชุมชน และชาติบ้านเมือง^{๔๕}

สรุปได้ว่า หลักสูตร คือ หัวใจสำคัญของการศึกษาเป็นเครื่องมือในการถ่ายทอดเจตนารมณ์หรือเป้าประสงค์ของการศึกษาของชาติลงสู่การปฏิบัติเป็นมาตรฐานของการจัดการศึกษา อีกทั้งยังเป็นสิ่งที่กำหนดโครงสร้างในการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ส่งเสริมความเจริญงอกงามและพัฒนาการให้กับผู้เรียนตามจุดมุ่งหมายของการศึกษา

๒.๖.๓ องค์ประกอบของหลักสูตร

กระทรวงศึกษาธิการ กล่าวว่า องค์ประกอบของหลักสูตรจะประกอบด้วยหัวข้อและรายละเอียดดังนี้

๑) หลักการ คือ หลักสูตรเป็นทิศทางหรือแนวทางในการจัดการศึกษาของประเทศ ซึ่งหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานได้กำหนดไว้

๒) จุดมุ่งหมายคือความประสงค์หรือความต้องการทางการศึกษาที่จะนำไปสู่หลักการของหลักสูตร

๓) โครงสร้างคือข้อกำหนดหรือแนวปฏิบัติเกี่ยวกับระดับช่วงชั้นสาระการเรียนรู้ กิจกรรมพัฒนาผู้เรียนมาตรฐานการเรียนรู้และเวลาเรียน

๔) การจัดการหลักสูตร การจัดเวลาเรียนการจัดการสอน

๕) สื่อการเรียนรู้

๖) การวัดผลและประเมินผล

๗) เกณฑ์การผ่านช่วงชั้นและการจบหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน^{๔๖}

^{๔๕} สุนีย์ ภูพันธ์, แนวคิดพื้นฐานการสร้างและการพัฒนาหลักสูตร, (เชียงใหม่ : แสงศิลป์, ๒๕๔๖),

บุญชม ศรีสะอาด กล่าวว่า หลักสูตรมีองค์ประกอบพื้นฐาน ๔ ส่วน ดังนี้

- ๑) จุดประสงค์
- ๒) สาระความรู้และประสบการณ์
- ๓) กระบวนการเรียนการสอน
- ๔) การประเมินผล

นอกจากนี้ยังมีองค์ประกอบอื่นๆ อีกที่ทำให้เต็มรูปแบบของหลักสูตรได้แก่จุดหมาย หลักการโครงสร้าง มาตรฐานการเรียนรู้การประกันคุณภาพหลักสูตรและสื่อการเรียนรู้^{๔๗}

ทาบ (Taba) กล่าวว่า หลักสูตรมีองค์ประกอบอย่างน้อยที่สุด ๔ ประการ คือ

- ๑) วัตถุประสงค์ทั่วไปและวัตถุประสงค์รายวิชา
- ๒) เนื้อหาวิชาและจำนวนชั่วโมงที่ทำการสอนแต่ละวิชา
- ๓) กระบวนการเรียนการสอน
- ๔) โครงการประเมินตามหลักสูตร^{๔๘}

สรุปได้ว่า หลักสูตร มีองค์ประกอบที่สำคัญดังนี้

- ๑) จุดมุ่งหมาย
- ๒) โครงสร้าง
- ๓) เนื้อหาวิชา
- ๔) การเรียนการสอน
- ๕) การประเมินผล

๒.๖.๔ โครงสร้างหลักสูตรประถมศึกษา

๑. โครงสร้างหลักสูตรประถมศึกษาที่ประกาศใช้ปัจจุบันประถมศึกษาชั้นตรีสำหรับประถมศึกษาชั้นตรีแบ่งออกเป็น ๔ วิชา คือ

๑) วิชาเรียงความแก่กระทั้ธรรมหลักสูตรใช้หนังสือพุทธศาสนาสุภาษิตเล่ม ๑ ในชั้นนี้กำหนดขอบข่ายการออกข้อสอบไว้ ๕ หมวด คือ (๑) ทานวรรค (๒) ปาปวรรค (๓) ปุญญวรรค (๔) สติวรรค (๕) สีลวรรค ให้นักเรียนแต่งอธิบายให้สมเหตุสมผล อ้างสุภาษิตอื่นมาประกอบด้วย ๑

^{๔๖} กระทรวงศึกษาธิการ, หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานพุทธศักราช ๒๕๔๔, (กรุงเทพมหานคร : กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๔๕), หน้า ๑ - ๑๓๔.

^{๔๗} บุญชม ศรีสะอาด, การพัฒนาหลักสูตรและการวิจัยหลักสูตร, (กรุงเทพมหานคร : สุวีริยาสาส์น, ๒๕๔๖), หน้า ๑๑.

^{๔๘} Taba Hilda, Curriculum development : Theory and practice, (New York : Mcgraw Hill, ๑๙๖๒) , P ๒๑๕

สุภาชิตบอกชื่อคัมภีร์ที่มาแห่งสุภาชิตนั้นด้วย สุภาชิตที่อ้างมานั้นต้องเรียงเชื่อมความให้ติดต่อสมเรื่องกับกระทู้ตั้ง ชั้นนี้กำหนดให้เขียนลงในใบตอบตั้งแต่ ๒ หน้า (เว้นบรรทัด) ขึ้นไป

๒) วิชาธรรมหลักสูตรใช้หนังสือนวโกวาทแผนกธรรมวิภาคและคิหิปฏิบัติชั้นนี้ กำหนดให้เรียนหมวดธรรม ๘ หมวด และคิหิปฏิบัติ ๓ หมวด

๓) วิชาพุทธหลักสูตรใช้หนังสือพุทธประวัติ เล่ม ๑ - ๒ - ๓ ปฐมสมโพธิ พระนิพนธ์สมเด็จพระสังฆราช (ปุสสเทว) และศาสนพิธี เล่ม ๑ ขององค์การศึกษา

๔) วิชาวินัยหลักสูตรใช้หนังสือเบญจศีลเบญจธรรมของสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (เจริญ ญาณวโร) ^{๔๙}

๒. โครงสร้างหลักสูตรธรรมศึกษาที่ประกาศใช้ปัจจุบัน ธรรมศึกษาชั้นโทสำหรับธรรมศึกษาชั้นโท แบ่งออกเป็น ๔ วิชา คือ

๑) วิชาเรียงความแก้กระทู้ธรรมหลักสูตรใช้หนังสือพุทธศาสนสุภาชิตเล่ม ๒ ในชั้นนี้กำหนดขอบข่ายการออกข้อสอบไว้ ๕ หมวด คือ (๑) อัตตวรรค (๒) กัมมวรรค (๓) ชันติวรรค (๔) ปัญญาวรรค (๕) เสวนาวรรค ให้นักเรียนแต่งอธิบายเป็นทำนองเทศนาโวหารอ้างสุภาชิตอื่นมาประกอบไม่น้อยกว่า ๒ สุภาชิต และบอกชื่อคัมภีร์ที่มาแห่งสุภาชิตนั้นด้วย ห้ามอ้างสุภาชิตซ้ำซ้อน แต่จะซ้ำคัมภีร์ได้ไม่ห้าม สุภาชิตที่อ้างมานั้นต้องเรียงเชื่อมความให้ติดต่อสมเรื่องกับกระทู้ตั้ง ชั้นนี้กำหนดให้เขียนลงในใบตอบตั้งแต่ ๓ หน้า (เว้นบรรทัด) ขึ้นไป

๒) วิชาธรรมหลักสูตรใช้หนังสือธรรมวิภาคปริเฉทที่ ๒ ชั้นนี้กำหนดให้เรียนหมวดธรรม ๑๐ หมวด

๓) วิชาพุทธหลักสูตรใช้หนังสืออนุพุทธประวัติและพุทธานุพุทธประวัติอันกล่าวเฉพาะประวัติพระสาวกสังคิตถิภาปฐมสมโพธิกถาพระนิพนธ์สมเด็จพระสังฆราช (ปุสสเทว) และ ศาสนพิธี เล่ม ๒ ขององค์การศึกษาชั้นนี้กำหนดให้เรียนประวัติของพระสาวก จำนวน ๔๐ รูป

๔) วิชาวินัยหลักสูตรใช้หนังสืออุโบสถศีลของพระราชรัตนมุนี (ชัยวัฒน์ ปญญาสิริ) ผู้จะเข้าสอบประโยคธรรมศึกษาชั้นโทต้องได้ประโยคธรรมศึกษาชั้นตรีในสนามหลวงมาแล้ว ^{๕๐}

๓. โครงสร้างหลักสูตรธรรมศึกษาที่ประกาศใช้ปัจจุบัน ธรรมศึกษาชั้นเอกสำหรับธรรมศึกษาชั้นเอก แบ่งออกเป็น ๔ วิชา คือ

^{๔๙} กรมศาสนากระทรวงวัฒนธรรม, ธรรมศึกษาชั้นตรีฉบับปรับปรุงใหม่ที่ประกาศใช้ปัจจุบัน, (กรุงเทพมหานคร : ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทยจำกัด, ๒๕๕๐), หน้า ๓๓ - ๓๔.

^{๕๐} กรมศาสนากระทรวงวัฒนธรรม, ธรรมศึกษาชั้นโทฉบับปรับปรุงใหม่ที่ประกาศใช้ปัจจุบัน, (กรุงเทพมหานคร : ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทยจำกัด, ๒๕๕๐), หน้า ๒๘ - ๒๙.

๑) วิชาเรียงความแก่กระตุ้ธรรมหลักสูตรใช้หนังสือพุทธศาสนสุภาษิตเล่ม ๓ ในชั้นนี้กำหนดขอบข่ายการออกข้อสอบไว้ ๕ หมวด คือ (๑) อปฺปมาทวรรค (๒) จิตตวรรค (๓) ธรรมวรรค (๔) วิริยวรรค (๕) สามัคคีวรรค ให้นักเรียนแต่งอธิบายเป็นทำนองเทศนาโวหารอ้างสุภาษิตอื่นมาประกอบไม่น้อยกว่า ๓ สุภาษิต และบอกชื่อคัมภีร์ที่มาแห่งสุภาษิตนั้นด้วย ห้ามอ้างสุภาษิตซ้ำซ้อนกัน แต่จะซ้ำคัมภีร์ได้ไม่ห้าม สุภาษิตที่อ้างมานั้นต้องเรียงเชื่อมความให้ติดต่อสมเรื่องกับกระตุ้ตั้ง ชั้นนี้กำหนดให้เขียนลงในใบตอบตั้งแต่ ๔ หน้า (เว้นบรรทัด) ขึ้นไป

๒) วิชาธรรมหลักสูตรหนังสือธรรมวิจารณ์ส่วนปรมัตถปฏิบัติทานิพพิทาปฏิบัติปาแห่งนิพพิทาสังฆารอนิจจลักษณะทุกขลักษณะ

๓) วิชาพุทธแก้ปัญหายุทธธานุพุทธประวัติกับข้อธรรมในท้องเรื่องนั้นหลักสูตรใช้หนังสือพุทธประวัติเล่ม ๑-๒-๓ ปฐมสมโพธิพระนิพนธ์สมเด็จพระสังฆราช (ปุสสเทว) พุทธธานุพุทธประวัติ อนุพุทธประวัติ พระปฐมสมโพธิกถาพระนิพนธ์ของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส

๔) วิชาวินัยหลักสูตรใช้หนังสือหลักสูตรกรรมบถของพระราชาธรมนี้ (ชัยวัฒน์ ปณฺญาสิริ) ผู้จะเข้าสอบประโยคธรรมศึกษาชั้นเอกต้องได้ประโยคธรรมศึกษาชั้นโทในสนามหลวงมาแล้ว^{๕๑}

สรุปได้ว่า บทบาทด้านหลักสูตร หมายถึง การมีความรู้ความเข้าใจโครงสร้างเนื้อหาวิชาธรรมศึกษา ที่มีจุดประสงค์ให้ผู้ศึกษาได้เรียนรู้และเข้าใจในหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา รวมถึงแนวทางในการปฏิบัติหรือกิจกรรมการเรียนการสอน อันมีการศึกษาวิเคราะห์กำหนดเนื้อหาเพื่อให้เหมาะกับผู้เรียน ทำให้ผู้เรียนเข้าใจในโครงสร้างหลักสูตรธรรมศึกษาได้ง่ายขึ้น

๒.๗ แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอน

๒.๗.๑ ความหมายของการจัดการเรียนการสอน

เอกศักดิ์ บุตรลัภ กล่าวว่าความหมายของการเรียนการสอนเป็นคำที่มีความหมายกว้างกว่าคำว่าสอนมีผู้กล่าวว่า การเรียนการสอนหมายถึงผลรวมของการสอนทั้งหลายทั้งปวงนั้นคือการเรียนการสอนมีความหมายครอบคลุมถึงเหตุการณ์ทุกอย่างที่มีผลต่อการทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้เช่นการใช้อุปกรณ์และสื่อต่างๆ ตลอดจนการสนทนาการอธิบาย และการไปศึกษานอก

^{๕๑} กรมศาสนากระทรวงวัฒนธรรม, ธรรมศึกษาชั้นเอกฉบับปรับปรุงใหม่ที่ประกาศใช้ปัจจุบัน, (กรุงเทพมหานคร : ชุมชนสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทยจำกัด, ๒๕๕๐), หน้า ๓๓ – ๓๔.

สถานที่ ฯลฯ ซึ่งสรุปได้ว่ากิจกรรมใดๆ ที่จัดขึ้นเพื่อส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ ถือว่าเป็นการเรียนการสอนทั้งสิ้น^{๕๒}

ปัญญา ผิวเกลี้ยง กล่าวว่า การเรียนการสอน หมายถึง การดำเนินการหรือการบริหารในส่วนที่เกี่ยวกับเนื้อหาวิชาตามหลักสูตรผู้เรียนและการจัดชั้นเรียนผู้สอนและวิธีสอนสื่อและอุปกรณ์การเรียนการสอนการวัดผลและประเมินผล^{๕๓}

อรทัย มูลคำ และสุวิทย์ มูลคำ กล่าวว่า การเรียนการสอน หมายถึง การจัดกิจกรรมประสบการณ์หรือสถานการณ์ใดๆ ที่มีความหมายกับผู้เรียนให้ผู้เรียนได้ลงมือปฏิบัติและปฏิสัมพันธ์กับสิ่งเหล่านี้ด้วยตนเองโดยการสังเกตวิเคราะห์ปฏิบัติสรุปเพื่อสร้างนิยามความหมายและผลต่อองค์ความรู้ด้วยตนเองทำให้เกิดการเรียนรู้ทุกด้านอย่างสมดุล^{๕๔}

สรุปได้ว่า การเรียนการสอน หมายถึง การจัดมวลงประสบการณ์หรือสถานการณ์ต่างๆ ที่มีความหลากหลายเหมาะสมเพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้โดยครูหรือผู้สอนเป็นผู้มีบทบาทสำคัญนอกเหนือจากการถ่ายทอดความรู้แล้ว ยังต้องเป็นผู้อำนวยความสะดวก กระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ซึ่งต้องมีการวางแผนในการจัดการเรียนการสอนเป็นอย่างดี

๒.๗.๒ ความสำคัญของการจัดการเรียนการสอน

สมคิด สร้อยน้ำ กล่าวว่า การเรียนการสอนเป็นสิ่งที่จำเป็นและสำคัญอย่างยิ่งซึ่งเป็นกระบวนการที่ทำให้เกิดการเรียนรู้ ทั้งนี้การสอนคือหัวใจสำคัญที่สุดของหลักสูตรเพราะการเรียนการสอนเป็นปัจจัยที่จะทำให้จุดมุ่งหมายของหลักสูตรสัมฤทธิ์ผลความสำคัญของการเรียนการสอนสามารถแยกกล่าวเป็นข้อๆ ได้ดังนี้^{๕๕}

๑. การเรียนการสอนที่ดีจะทำให้ผู้เรียนเกิดการเปลี่ยนแปลง การเรียนการสอนที่ดีที่เหมาะสมย่อมทำให้ผู้เรียนมีคุณลักษณะดังนี้

- ๑) ได้รับความรู้และความเข้าใจในบทเรียนหรือเนื้อหาวิชาที่ครูสอน
- ๒) มีทักษะและความสามารถในการพัฒนาความรู้ที่ดีได้เรียนรู้
- ๓) มีเจตคติที่ดีต่อสิ่งที่ผู้เรียนได้เรียนรู้นั้น

^{๕๒} เอกศักดิ์ บุตรลับ, **ครูและการสอน (Teacher and teaching)**, (เพชรบุรี : ภาควิชาหลักสูตรและการสอนคณะวิทยาศาสตร์สถาบันราชภัฏเพชรบุรี, ๒๕๓๗), หน้า ๑๙๘.

^{๕๓} ปัญญา ผิวเกลี้ยง, “ความคิดเห็นของผู้บริหารและครูเกี่ยวกับการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนอาชีวศึกษา”, **วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง, ๒๕๓๘), หน้า ๖๘.

^{๕๔} อรทัย มูลคำ และสุวิทย์ มูลคำ, **การบูรณาการหลักสูตรและการเรียนการสอนโดยเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญเล่ม ๒**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : ภาพพิมพ์, ๒๕๔๔), หน้า ๑.

^{๕๕} สมคิด สร้อยน้ำ, **หลักการสอน**, (อุดรธานี : คณะครุศาสตร์สถาบันราชภัฏอุดรธานี, ๒๕๔๒), หน้า ๕-๖.

๔) มีความสามารถนำวิชาการความรู้ไปใช้ได้รวมถึงการนำความรู้ไปใช้ใน
ชีวิตประจำวัน

๕) สามารถนำความรู้ที่ได้เรียนรู้ไปศึกษาค้นคว้าหาความรู้เพิ่มเติมต่อไปได้

๒. การสอนเป็นการจัดระบบการให้ความรู้การเรียนการสอนเป็นการจัดระบบของ
ตัวผู้สอนเองเพื่อให้ความรู้แก่ผู้เรียนโดยเริ่มจากการวางแผนการสอน การปฏิบัติการสอนในชั้นเรียน
ตลอดจนการติดตามผลหลังการสอนและผู้เรียนก็รับมอบหมายงานจากครูไปปฏิบัติอาจจะเป็นทั้งใน
ชั้นเรียนและนอกชั้นเรียน ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่าการเรียนการสอนเป็นการจัดระบบการให้ความรู้
ของผู้สอนแก่ผู้เรียน

๓. การสอนทำให้จุดมุ่งหมายของการเรียนบรรลุผลการสอนหรือรูปแบบการสอนนั้น
ไม่มีวิธีใดที่ดีที่สุดและเหมาะสมที่สุดกับทุกจุดมุ่งหมายหรือกับทุกวิชาจุดมุ่งหมายหนึ่งก็เหมาะกับ
รูปแบบการสอนหนึ่งดังนั้นในการสอนครูจึงควรเลือกสรรรูปแบบการสอนเพื่อให้เหมาะสมกับ
จุดมุ่งหมายแต่ละเรื่องจึงจะช่วยให้การเรียนการสอนบรรลุผล

๔. การสอนเป็นการเสริมสร้างความรู้ให้สมบูรณ์ความรู้ที่ผู้เรียนอาจศึกษาค้นคว้า
หรือเรียนรู้ได้จากสิ่งต่างๆที่อยู่รอบตัวแต่การสอนของครูจะช่วยให้แนวทางให้การสนับสนุนให้กำลังใจ
ตลอดจนครอบคลุมการเรียนการสอนอันจะช่วยเสริมสร้างความรู้ของผู้เรียนให้สมบูรณ์ขึ้น

๕. การสอนช่วยในการพัฒนาหลักสูตรการสอนเป็นขั้นตอนสำคัญขั้นหนึ่งของ
กระบวนการพัฒนาหลักสูตรคือในขั้นการนำหลักสูตรไปใช้นั้นถ้าผู้บริหารเข้าใจและเจตคติที่ดี
ต่อหลักสูตรและจะส่งผลดีต่อการจัดกระบวนการเรียนการสอนให้บรรลุผลตามจุดมุ่งหมายของ
หลักสูตรที่กำหนดไว้อย่างดี ตลอดจนผลกระทบทางด้านอื่นที่จะเป็นไปด้วยดีเช่นกัน
ฉะนั้นการเปลี่ยนแปลงตัวครูเป็นอันดับแรกก่อนเมื่อพฤติกรรมการสอนของครูเปลี่ยนก็นับได้ว่า
การเรียนการสอนช่วยพัฒนาหลักสูตรแล้ว

๖. การสอนเป็นกระบวนการแนะแนวอย่างหนึ่งเพราะการแนะแนวเป็นกระบวนการ
ที่ให้ความช่วยเหลือแก่บุคคลซึ่งเป็นกระบวนการที่ต่อเนื่องและสมควรจัดให้ตามระดับความต้องการ
ซึ่งกระบวนการให้ความช่วยเหลือนั้นมีจุดมุ่งหมายสำคัญ ๓ ประการ คือเพื่อช่วยป้องกันเพื่อช่วยแก้ไข
และเพื่อช่วยพัฒนาบุคคลทำนองเดียวกับการสอนที่ต้องการช่วยสร้างปัญญาให้กับเด็ก

๗. การสอนเป็นการนำแผนงานไปปฏิบัติแผนการสอนที่ครูวางไว้เปรียบเทียบกับ
เหมือนกับพิมพ์เขียวที่กำลังจะสร้างบ้านหากไม่นำไปสร้างก็จะมีประโยชน์อะไรทำนองเดียวกัน
แผนการสอนของครูก็จะมีค่าถ้าไม่นำไปปฏิบัติและผู้ปฏิบัติก็จะได้รับความสะดวกเนื่องจาก
มีแนวทางของการปฏิบัติไว้พร้อมแล้ว

ล่อ การุณยะวนิช และคณะ กล่าวว่าความสำคัญของการเรียนการสอนวิธีสอนเป็น
ส่วนสำคัญอย่างยิ่งส่วนหนึ่งของการศึกษาเป็นกระบวนการในการให้การศึกษา การเรียนการสอนเป็น

กระบวนการต่อเนื่องกันซึ่งผู้สอนจัดให้แก่ผู้เรียนเพื่อจะให้เรียนรู้ได้โดยสะดวกถ้าผู้สอนรู้จักใช้วิธีการสอนที่ดีที่เหมาะสมแล้วย่อมทำให้ผู้เรียนได้รับสิ่งต่อไปนี้

- ๑) ได้รับความรู้และความเข้าใจในบทเรียนในวิชาการที่ครูสอน
- ๒) มีทักษะและความชำนาญในวิชาการที่เรียนรู้นั้น
- ๓) มีทัศนคติที่ดีต่อสิ่งที่เรียนรู้นั้น
- ๔) มีความสามารถนำสิ่งต่างๆไปใช้ได้
- ๕) สามารถนำความรู้ไปแก้ไขปัญหาชีวิตประจำวันได้
- ๖) สามารถนำความรู้ไปศึกษาหาความรู้เพิ่มเติมต่อไปได้^{๕๖}

อรรถ มูลคำ และสุวิทย์ มูลคำ กล่าวว่า การเรียนรู้ของผู้เรียนจะเกิดขึ้นได้มากน้อยเพียงใดขึ้นอยู่กับกระบวนการเรียนการสอนเป็นองค์ประกอบสำคัญเพราะการเรียนการสอนเป็นการจัดกิจกรรมประสบการณ์ให้แก่ผู้เรียนโดยคำนึงถึงองค์ประกอบหลายด้าน เช่นการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนลักษณะของกิจกรรมวัยของผู้เรียนเทคนิคบรรยากาศสื่อการเรียนการสอนแหล่งเรียนรู้สิ่งแวดล้อมซึ่งจะทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ที่สมบูรณ์และถือว่าการเรียนการสอนเป็นกิจกรรมที่สำคัญที่สุดในกระบวนการใช้หลักสูตรเพราะเป็นกิจกรรมที่เน้นให้ผู้เรียนปฏิบัติมากที่สุดนอกจากนี้ยังเป็นกิจกรรมที่ต้องใช้ศาสตร์และศิลป์เป็นอย่างดีจึงจะก่อให้เกิดการเรียนรู้ที่มีความหมายต่อผู้เรียน ซึ่งจะส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงหรือการพัฒนาผู้เรียนและผลการเรียนรู้จะต้องเป็นเชื้อหรือชนวนที่ทำให้ผู้เรียนเกิดการใฝ่รู้ใฝ่เรียน ศึกษาหาความรู้ตลอดชีวิตหรือเรียกว่าเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้^{๕๗}

สรุปได้ว่า ความสำคัญของการเรียนการสอนเป็นปัจจัยสำคัญที่จะทำให้จุดมุ่งหมายของหลักสูตรสัมฤทธิ์ผลการเรียนรู้ของผู้เรียนจะเกิดขึ้นได้มากน้อยเพียงใดขึ้นอยู่กับกระบวนการเรียนการสอนเป็นองค์ประกอบสำคัญแม้ว่าความรู้นั้นผู้เรียนอาจศึกษาค้นคว้าหรือเรียนรู้ได้จากสิ่งต่างๆ ที่อยู่รอบตัวแต่การสอนของครูจะช่วยให้แนวทางให้การสนับสนุนให้กำลังใจตลอดจนครอบคลุมการเรียนการสอนอันจะช่วยเสริมสร้างความรู้ของผู้เรียนให้สมบูรณ์ขึ้น

๒.๗.๓ องค์ประกอบของการจัดการเรียนการสอน

การเรียนการสอนเป็นกิจกรรมที่มีความสำคัญที่จะทำให้เกิดการเรียนรู้ซึ่งในการเรียนการสอนนั้นก็มีองค์ประกอบที่สำคัญโดยมีผู้กล่าวถึงองค์ประกอบของการเรียนการสอนไว้ดังนี้

^{๕๖} ลอ อารุณยะวนิช และคณะ, วิธีสอนทั่วไป (General methods of teaching), (กรุงเทพมหานคร : รุ่งเรืองธรรม, ๒๕๔๕), หน้า ๔๔.

^{๕๗} อรรถ มูลคำ และสุวิทย์มูลคำ, การบูรณาการหลักสูตรและการเรียนการสอนโดยเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ เล่ม ๒, (กรุงเทพมหานคร : ภาพพิมพ์, ๒๕๔๔), หน้า ๑.

จำเนียร ศิลปะวานิช กล่าวว่า ในกระบวนการเรียนการสอนทุกระดับจะประกอบด้วย องค์ประกอบที่สำคัญ ๕ องค์ประกอบได้แก่ ๑.ผู้สอน ๒.ผู้เรียน ๓.หลักสูตร ๔.สื่อการเรียนการสอน และ ๕.การวัดและประเมินผล^{๕๘}

วิไล ตั้งจิตสมคิด กล่าวว่า องค์ประกอบที่สำคัญของการเรียนการสอน คือ ผู้สอน ผู้เรียน หลักสูตรวิธีสอน วัตถุประสงค์ของการเรียนการสอน สื่อการเรียนการสอน และการวัดและประเมินผล องค์ประกอบดังกล่าวมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด^{๕๙}

วัฒนาพร ระงับทุกข์ กล่าวว่า ในการจัดการเรียนการสอนที่ครูผู้สอนต้องให้ความสนใจ เพื่อเป็นข้อมูลในการกำหนดกิจกรรมการเรียนการสอนประกอบด้วย

๑. ผู้เรียน ผู้เรียนเป็นส่วนสำคัญของการจัดการเรียนการสอน เพราะหากไม่มีผู้เรียน แล้วการเรียนการสอนก็จะไม่เกิดขึ้น ครูผู้สอนจำเป็นต้องรู้พื้นฐานของนักเรียนที่ตนจะสอนก่อนว่า เป็นอย่างไรเมื่อกำหนดจุดมุ่งหมายของการเรียนการสอนก็ต้องคำนึงว่าต้องการให้ผู้เรียนเปลี่ยนแปลงไปในลักษณะใด การคัดเลือกเนื้อหาตลอดจนการคัดเลือกกิจกรรมการเรียนการสอนก็จำเป็นต้องคำนึงว่าจะจัดอย่างไรจึงจะเหมาะสมกับความสามารถและความสนใจของผู้เรียนเป็นส่วนรวม และขณะเดียวกันจะต้องสนองความแตกต่างระหว่างบุคคลของผู้เรียนด้วย และในขั้นสุดท้าย คือ ผลการสอนซึ่งผู้สอนจะต้องมีการประเมินผลการเรียนการสอนที่จัดขึ้นว่าได้ทำให้ผู้เรียนมีการเปลี่ยนแปลงมีความรู้ความเข้าใจ เกิดทักษะแล้วเจตคติตามจะประสงค์ที่วางไว้หรือไม่เพียงใด ผู้เรียนจึงมีความเกี่ยวข้องกับการจัดการเรียนการสอนโดยตลอดตั้งแต่ต้นจนจบกระบวนการเรียนการสอน

๒. จุดประสงค์การเรียนการสอน จุดประสงค์การเรียนการสอนคือ ความคาดหวังของการจัดกระบวนการเรียนการสอน ที่ต้องการพัฒนาผู้เรียนให้เป็นไปตามเป้าประสงค์ที่กำหนดไว้ ดังนั้นจุดประสงค์การเรียนการสอนจึงมีความชัดเจนกว่าจุดประสงค์ของหลักสูตร และรายวิชา ๓๒ จุดประสงค์จะระบุให้ผู้เรียนบรรลุถึงพฤติกรรมการเรียนรู้ในระดับใดเพื่อที่จะสามารถทำการประเมินตรวจสอบได้ว่า กระบวนการจัดการเรียนการสอนนั้นเป็นไปตามเป้าหมายจริงหรือไม่ ถ้าไม่เป็นไปตามเป้าหมายจะมีวิธีการตรวจสอบปรับแก้กระบวนการเรียนการสอนอย่างไร

๓. เนื้อหาสาระ เนื้อหาสาระเป็นองค์ประกอบสำคัญที่ทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ การเลือกเนื้อหาสาระที่จะนำมาสอนนั้นจำเป็นต้องคำนึงถึงความยากง่ายให้พอเหมาะกับความสามารถของผู้เรียน และขณะเดียวกันต้องให้มีความต่อเนื่องกับความรู้พื้นฐานเดิมของ

^{๕๘}จำเนียร ศิลปะวานิช, **หลักและวิธีการสอน**, (กรุงเทพมหานคร : เจริญรุ่งเรืองการพิมพ์, ๒๕๓๘), หน้า ๖๘ - ๗๐.

^{๕๙}วิไล ตั้งจิตสมคิด, **การศึกษาความคิดเห็นของนักศึกษาต่อกระบวนการเรียนการสอนของสถาบันราชภัฏธนบุรี**, (กรุงเทพมหานคร : สถาบันราชภัฏธนบุรี, ๒๕๔๔), หน้า ๑๕.

ผู้เรียนด้วย ซึ่งเนื้อหาสาระสามารถจำแนกเป็น ๓ ประเภทหลัก ได้แก่ ข้อเท็จจริง ความคิดรวบยอด และหลักการหรือเหตุผล^{๖๐}

สมคิด สร้อยน้ำ กล่าวว่า องค์ประกอบที่สำคัญของการเรียนการสอนไว้ ดังนี้

๑. ครูหรือผู้สอน เป็นองค์ประกอบที่สำคัญยิ่งในการสอน เพราะจะทำให้การสอนเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ ดังนั้น การเตรียมการสอนของครูจึงเป็นเรื่องที่มีความสำคัญอย่างยิ่ง คุณภาพของผู้เรียนนั้นจะมีความเกี่ยวข้องกับคุณภาพในการสอนของครูโดยตรง ดังนั้นครูจะต้องรู้จักปรับปรุงเทคนิคการสอนและวิธีการสอนให้เหมาะสมกับเนื้อหาในแต่ละเรื่องที่จะสอนเพื่อส่งเสริมให้นักเรียนเกิดการเรียนรู้มากที่สุด

๒. นักเรียนหรือผู้เรียน เป็นองค์ประกอบที่สำคัญของการสอนและจะขาดไม่ได้ เพราะถ้าหากไม่มีผู้เรียนการเรียนการสอนจะไม่เกิดขึ้น ครูจำเป็นจะต้องรู้จักผู้เรียนก่อน และองค์ประกอบที่เกี่ยวกับผู้เรียนคือ ความถนัดทางการเรียน ความสามารถทางสติปัญญาที่จะทำให้เข้าใจในสิ่งที่ครูสอน และมีความมานะพยายามในการเรียน

๓. หลักสูตร หมายถึง ประสพการณ์ที่โรงเรียนจัดขึ้นมาเพื่อให้แก่ผู้เรียน เพื่อให้บรรลุเป้าหมายปลายทางที่ต้องการ ส่วนสำคัญของหลักสูตร ได้แก่ จุดประสงค์ของการเรียนการสอน เนื้อหาสาระ กิจกรรมการเรียนการสอน สื่อการเรียนการสอน และการวัดและประเมินผล

๔. วิธีสอน หมายถึง วิธีการที่ครูจัดกิจกรรมการเรียนการสอน รวมทั้งใช้เทคนิคการสอน เนื้อหาวิชา และสื่อการสอน เพื่อที่จะให้บรรลุจุดประสงค์ของการสอน ในการจัดการเรียนการสอนเพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้นั้น ผู้สอนจะต้องมีความรู้เกี่ยวกับเทคนิควิธีสอนแบบต่างๆ ทั้งนี้เพราะเทคนิควิธีการสอนแต่ละอย่างจะเหมาะสมและใช้ได้ดีเฉพาะเนื้อหาวิชาหนึ่ง หรือกลุ่มผู้เรียน กลุ่มหนึ่งเท่านั้นซึ่งอาจได้ผลไม่ดีเท่าที่ควรกับวิชาอื่น หรือกับผู้เรียนอีกกลุ่มก็ได้ ดังนั้นผู้สอนจะต้องศึกษาผู้เรียนเพื่อให้ทราบถึงธรรมชาติของผู้เรียน เพื่อที่จะเลือกใช้วิธีสอนได้อย่างเหมาะสมกับวิชาและสภาพกลุ่มของผู้เรียน

๕. สื่อการสอน สื่อการสอนจัดว่าเป็นองค์ประกอบของการเรียนการสอนเป็นตัวกลางที่ช่วยให้การเรียนการสอนประสบความสำเร็จตามจุดประสงค์ของการสอนได้รวดเร็วขึ้น ปัจจุบันสื่อการสอน หมายถึง วัตถุ สิ่งของ บุคคล ตลอดจนเทคนิคและวิธีการซึ่งสามารถเป็นตัวกลางทำให้การเรียนการสอนบรรลุจุดประสงค์ที่ตั้งเอาไว้เป็นอย่างดี

๖. การประเมินผล การเรียนการสอนจะบรรลุจุดประสงค์ของการสอนหรือไม่นั้น ผู้สอนสามารถทราบได้จากการประเมินผล ซึ่งการประเมินผลจะต้องประเมินผลทั้งผู้เรียนและระบบ

^{๖๐} วัฒนาพร ระงับทุกข์, การจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง, (กรุงเทพมหานคร : เลิฟแอนด์ลิฟเพรส, ๒๕๔๑), หน้า ๔๘ - ๕๑.

การสอนของครูว่าเป็นอย่างไร มีข้อบกพร่องตรงไหน เพื่อที่จะได้ทำการปรับปรุงแก้ไข ซึ่งใช้วิธีการต่างๆ หลายวิธีการ เพื่อให้การเรียนการสอนได้ผลสมบูรณ์ตรงตามจุดประสงค์ที่กำหนดไว้^{๖๑}

สรุปได้ว่า องค์ประกอบที่สำคัญของการเรียนการสอนมีองค์ประกอบดังนี้ครุณักเรียน หลักสูตรกิจกรรมการเรียนการสอนสื่อการเรียนการสอนและการวัดผลและประเมินผล ซึ่งองค์ประกอบดังกล่าวมีความสอดคล้องและสัมพันธ์กัน

๒.๗.๔ การจัดการเรียนการสอนธรรมศึกษา

การเรียนการสอนธรรมศึกษาของบุคคลทั่วไปที่มีความสนใจหรือใคร่อยากจะเรียนรู้ หลักสูตรธรรมศึกษา เพื่อนำไปสอบธรรมสนามหลวงวัดภูมิความรู้ของตัวเองว่ามีความรู้ความเข้าใจในหลักธรรมคำสอนและเรื่องทางศาสนาากน้อยเพียงใด

การเรียนธรรมศึกษาในปัจจุบันหรือในประเทศไทยของเรานั้น ส่วนใหญ่จะมีการเรียนการสอนภายในโรงเรียนทั่วไปอยู่แล้วและก็จะมีการสอบธรรมสนามหลวงประจำปี ภายในโรงเรียนจะมีการเรียนการสอนเป็นกิจลักษณะหรืออาจจะประยุกต์เข้าในวิชาพุทธศาสนาเลยแต่บางโรงเรียนก็มีการเรียนการสอนโดยตรง หมายถึงการเรียนธรรมศึกษาตามหลักสูตรธรรมสนามหลวงซึ่งจะมีอยู่ด้วยกัน ๓ ชั้นธรรมศึกษานั้น คือ ธรรมศึกษาชั้นตรี ธรรมศึกษาชั้นโท และธรรมศึกษาชั้นเอก ในแต่ละชั้นจะมีการเรียนอยู่ ๔ วิชาด้วยกัน ตามหลักสูตรธรรมศึกษาตรี โท เอก ที่ประกาศใช้ในปัจจุบัน คือ

๑) หลักสูตรเรียนธรรมศึกษาตรีประกอบด้วย ๔ วิชา คือ วิชาเรียงความแก้กระทู้ธรรม วิชาธรรมวิภาค วิชาพุทธประวัติ และวิชาวินัย

๒) หลักสูตรเรียนธรรมศึกษาโทประกอบด้วย ๔ วิชา คือ วิชาเรียงความแก้กระทู้ธรรม วิชาธรรมวิภาค วิชาอนุพุทธประวัติ และวิชาวินัย (อุโบสถศีล)

๓) หลักสูตรเรียนธรรมศึกษาเอกประกอบด้วย ๔ วิชา คือ วิชาเรียงความแก้กระทู้ธรรม วิชาธรรมวิจารณ์ วิชาพุทธานุพุทธประวัติ และวิชาวินัย (กรรมบถ)

รูปแบบการเรียนธรรมศึกษา

๑) เรียนธรรมศึกษาจากโรงเรียนโดยตรง หมายถึง เรียนจากโรงเรียนทั่วไปที่มีการเรียนการสอนธรรมศึกษาโดยตรงอยู่แล้ว เพราะในโรงเรียนจะมีการเรียนการสอนธรรมศึกษาอยู่แล้ว แต่การเรียนลักษณะนี้เหมาะกับเฉพาะเด็กนักเรียนมากกว่า เพราะขรวาสทั่วไปอาจจะจะมีปัญหาเรื่องเวลาเรียนกับเวลาการทำงานการทำมาหากินของตัวเอง

^{๖๑} สมคิด สร้อยน้ำ, หลักการสอน, (อุดรธานี : คณะครุศาสตร์ สถาบันราชภัฏอุดรธานี, ๒๕๔๒), หน้า

๒) เรียนธรรมศึกษาได้ด้วยตัวเอง การเรียนลักษณะนี้เหมาะสำหรับฆราวาสทั่วไปมากที่สุด เพราะผู้เรียนสามารถเรียนอยู่ที่บ้าน อยู่ทำงาน หรือช่วงเวลาที่ตัวเองว่างจากงานจากธุระส่วนตัว ดังนั้นผมจึงขอแนะนำการเรียนได้ด้วยตัวเอง ๒ วิธี คือ

วิธีที่ ๑ “หาหนังสือเรียนธรรมศึกษาอ่านเอง”

หน้าตาหนังสือแนะนำหนังสืออ่านได้จากบทความด้านล่างนี้

วิธีที่ ๒ “เรียนธรรมศึกษาออนไลน์” การเรียนธรรมศึกษาออนไลน์หมายถึงการหาข้อมูลอ่านเองทางอินเทอร์เน็ตหรืออ่านหัวข้อธรรมทางอินเทอร์เน็ต เพราะปัจจุบันมีหลายเว็บที่ได้เขียนรายละเอียดหลักสูตร รายวิชาต่างๆ รวมถึงเทคนิคการเรียนการสอนไว้

๒.๘ แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการใช้สื่อการเรียนการสอน

การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนจะบรรลุเป้าหมายตามที่กำหนดไว้ในหลักสูตรจำเป็นจะต้องอาศัยสื่อการเรียนการสอน หรือ วัสดุและอุปกรณ์การสอนหลายๆอย่างนำมาใช้ประกอบการเรียนการสอนและการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ต่างๆ จึงทำให้สื่อการเรียนการสอนมีบทบาทสำคัญต่อการเรียนรู้ของผู้เรียนธรรมศึกษาในด้านการกระตุ้นความสนใจต่อสิ่งที่เรียนเป็นเครื่องมือช่วยให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากการปฏิบัติกิจกรรมจริงทำให้ได้รับประสบการณ์ที่เป็นรูปธรรมเป็นตัวอย่างสำหรับการเรียนรู้กระบวนการ หรือความคิดรวบยอดที่สลับซับซ้อนสร้างบรรยากาศความเป็นกันเองในรูปของกิจกรรมต่างๆ และสร้างสภาพการณ์ที่เปิดกว้างต่อการเรียนรู้ของผู้เรียนและพระภิกษุผู้สอนธรรมศึกษาได้มากยิ่งขึ้น

๒.๘.๑ ความหมายของสื่อการเรียนการสอน

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ กล่าวว่าสื่อการเรียนการสอน เป็นสิ่งที่ช่วยให้ครูและนักเรียนปฏิบัติกิจกรรมการเรียนการสอนได้สะดวกยิ่งขึ้น เป็นองค์ประกอบที่สำคัญที่จะช่วยให้การเรียนการสอนดำเนินไปด้วยดีและบรรลุคุณภาพตามเป้าหมายที่กำหนด^{๖๒}

ประเสริฐ ธรรมโวหาร กล่าวว่าสื่อการเรียน คือ อุปกรณ์ต่างๆ ที่จะช่วยให้ผู้เรียนเกิดความเข้าใจมีทักษะและเจตคติที่ดีตามที่ต้องการได้แก่หนังสือแผนภูมิเอกสารรูปภาพสไลด์ เทป และเครื่องมือต่าง ๆ^{๖๓}

^{๖๒} สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ, เอกสารประกอบการบรรยายหลักสูตรผู้บริหารสถานศึกษาระดับสูง, (กรุงเทพมหานคร : กองพัฒนาบุคคลสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ, ๒๕๓๐), หน้า ๑๖๒ - ๑๖๓.

^{๖๓} ประเสริฐ ธรรมโวหาร, หลักสูตรและการจัดการมัธยมศึกษา, (กรุงเทพมหานคร : ภาควิชาหลักสูตรและการสอนคณะครุศาสตร์สถาบันราชภัฏจันทรเกษม, ๒๕๔๒), หน้า ๑๐๗.

ชลียา ลิมปิยากร กล่าวว่าสื่อการเรียนการสอนหมายถึงตัวกลางที่ใช้เพื่อถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์ อาจจะจากผู้สอนหรือแหล่งความรู้อื่นๆไปยังผู้เรียนนั่นเอง ซึ่งแหล่งความรู้อื่นๆ ก็อาจจะหมายถึงวิทยากรหรือบุคลากรในชุมชนผู้ทรงคุณวุฒิในด้านนั้นๆ ดังนั้นสื่อการเรียนการสอนจึงหมายถึงสิ่งต่างๆ ที่ใช้เป็นตัวกลางในกระบวนการเรียนการสอน เพื่อช่วยให้การเรียนการสอนนั้นดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพตามจุดมุ่งหมาย^{๖๔}

อาภา บุญช่วย กล่าวว่า คำว่า “สื่อ” หมายถึง ตัวกลางที่ช่วยในการถ่ายทอดเรื่องราวข่าวสาร ความรู้ เหตุการณ์ แนวความคิด สถานการณ์ ฯลฯ ที่ผู้ส่งสารต้องการส่งไปยังผู้รับ ส่วนสื่อการเรียนการสอน หมายถึง การนำวัสดุอุปกรณ์ และวิธีการมาเป็นตัวกลางในการให้การศึกษาให้ความรู้แก่ผู้เรียน^{๖๕}

อำนาจ เดชชัยศรี กล่าวว่า สื่อ (Media) ก็คือ ตัวกลางหรือช่องทางผ่านของสารจากผู้ส่งไปสู่ผู้รับให้เข้าใจตรงกัน ส่วนสื่อการศึกษา (Education Media) หมายถึง อุปกรณ์ วัสดุ และวิธีการที่ใช้เป็นตัวกลางในกระบวนการเรียนการสอนหรือใช้สื่อสาร เพื่อช่วยให้การเรียนการสอนบรรลุจุดมุ่งหมายอย่างมีประสิทธิภาพ^{๖๖}

วัฒนาพร ระงับทุกข์ กล่าวว่า สื่อการเรียนการสอน หมายถึง สิ่งที่เป็นพาหนะหรือสื่อที่ช่วยให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาความรู้ ทักษะ และเจตคติให้บรรลุผลตามจุดประสงค์การเรียนการสอนและตามจุดมุ่งหมายของหลักสูตรได้ดียิ่งขึ้นหรือเร็วยิ่งขึ้น^{๖๗}

สรุปได้ว่า สื่อการเรียนการสอน หมายถึง ช่องทางเครื่องมือหรือตัวกลางที่ใช้ถ่ายทอดเรื่องราวที่เป็นความรู้และประสบการณ์ไปสู่ผู้เรียนโดยผ่านวัสดุอุปกรณ์วิธีการต่างๆ หรือแม้แต่ตัวบุคคลเช่นวิทยากรที่ใช้เป็นตัวกลางในกระบวนการเรียนการสอน เพื่อช่วยให้การจัดการเรียนการสอนได้บรรลุจุดมุ่งหมายอย่างมีประสิทธิภาพที่ทำให้ผู้เรียนได้เกิดความเข้าใจความหมายของบทเรียนได้ตรงตามที่ครูผู้สอนต้องการไม่ว่าสื่อการเรียนนั้นจะอยู่ในรูปแบบใดก็ตาม ก็ถือได้ว่าเป็นทรัพยากรที่อำนวยความสะดวกในการเรียนการสอนได้ทั้งสิ้น

^{๖๔}ชลียา ลิมปิยากร, เทคโนโลยีการศึกษา, (ธนบุรี : พิมพ์ลักษณ์), ๒๕๓๖, หน้า ๓๓.

^{๖๕}อาภา บุญช่วย, การบริหารงานวิชาการในโรงเรียน, (กรุงเทพมหานคร : พิสิษฐ์เซ็นเตอร์, ๒๕๓๗), หน้า ๙๙.

^{๖๖}อำนาจ เดชชัยศรี, สื่อการศึกษาพื้นฐาน, (กรุงเทพมหานคร : พิสิษฐ์เซ็นเตอร์, ๒๕๔๒), หน้า ๑.

^{๖๗}วัฒนาพร ระงับทุกข์, แผนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทแอล.ที.เพรส จำกัด, ๒๕๔๒), หน้า ๑๑๗.

๒.๘.๒ ความสำคัญของสื่อการเรียนการสอน

กฤษมันต์ วัฒนารงค์ กล่าวว่าความสำคัญของสื่อการเรียนการสอนที่นำมาใช้ใน วงการศึกษาไว้หลายประการคือ

- ๑) สื่อช่วยให้ผู้เรียนเรียนรู้ได้อย่างถูกต้องและรวดเร็วแม้จะเป็นเนื้อหาที่ซับซ้อน
- ๒) สื่อช่วยเร้าความสนใจไม่เฉพาะชั้นเด็กเล็กแต่สามารถใช้เป็นเครื่องกระตุ้นความสนใจได้ดีในผู้ใหญ่อีกด้วย
- ๓) สื่อช่วยสร้างความสนใจตรงกันขจัดความสับสนในผู้เรียนที่มีภูมิหลังต่างกัน
- ๔) สื่อประเภทกิจกรรมจะส่งเสริมมนุษยสัมพันธ์ระหว่างนักเรียนกับครูและระหว่างนักเรียนกับนักเรียน
- ๕) สื่อสามารถส่งเสริมให้แต่ละบุคคลสามารถเรียนรู้ตามความสนใจความสามารถ และความสนใจของตนเอง
- ๖) เพื่อเปิดโอกาสให้ผู้เรียนสามารถค้นคว้าหรือศึกษาในสิ่งที่ต้องการทำให้เกิดความคิดสร้างสรรค์
- ๗) สื่อที่ได้มีการทดสอบแล้วสามารถใช้แทนการสอนของครูอย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งเป็นการลดกิจกรรมด้านการสอนของครูลงทำให้ครูมีเวลาจัดประสบการณ์ด้านอื่นๆ
- ๘) สื่อช่วยสร้างความมั่นใจให้ผู้สอนทำให้ทั้งผู้สอนและผู้เรียนมีบรรยากาศในการเรียนที่น่าสนใจ
- ๙) สื่อทำให้การสอนทันสมัยอยู่เสมอ การใช้เทคโนโลยีตลอดจนการผลิตสื่อใหม่ๆ ทำให้การเรียนการสอนน่าสนใจยิ่งขึ้น^{๒๘}

กิตานันท์ มลิทอง กล่าวว่า สื่อการเรียนการสอนใช้ประโยชน์ได้ทั้งผู้เรียนและผู้สอน มีรายละเอียด ดังนี้

๑. ในด้านตัวผู้เรียนสื่อการสอนมีประโยชน์ดังต่อไปนี้
 - ๑) เป็นสิ่งที่ช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้อย่างมีประสิทธิภาพเพราะช่วยให้ผู้เรียนเกิดความเข้าใจเนื้อหาของบทเรียนที่ย่างยากซับซ้อนได้ง่ายขึ้นในระยะเวลาอันสั้นและสามารถช่วยให้เกิดความคิดรวบยอดในเรื่องนั้นได้อย่างถูกต้องและรวดเร็ว
 - ๒) สื่อจะช่วยกระตุ้นและสร้างความสนใจให้แก่ผู้เรียนทำให้เกิดความสนุกและไม่รู้สึกเบื่อหน่ายต่อการเรียน

^{๒๘} กฤษมันต์ วัฒนารงค์, เทคโนโลยีเทคนิคศึกษา, (กรุงเทพมหานคร : ภาควิชาครุศาสตร์เทคโนโลยี คณะครุศาสตร์อุตสาหกรรมสถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าพระนครเหนือ, ๒๕๓๖), หน้า ๖๑.

๓) การใช้สื่อทำให้ผู้เรียนมีความเข้าใจร่วมกัน เกิดประสบการณ์ร่วมกันในวิชาที่ใช้เรียนนั้น

๔) ช่วยให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนการสอนมากขึ้นทำให้เกิดมนุษยสัมพันธ์อันดีระหว่างผู้เรียนด้วยกันเองและผู้สอนด้วย

๕) ช่วยเสริมสร้างลักษณะที่ดีในการศึกษาค้นคว้าหาความรู้ช่วยให้ผู้เรียนเกิดความคิดสร้างสรรค์จากการใช้สื่อการเรียนเหล่านั้น

๖) ช่วยแก้ปัญหาเรื่องของความแตกต่างระหว่างบุคคลโดยการจัดให้มีการใช้สื่อในการเรียนรู้เป็นรายบุคคล

๒. ในด้านตัวผู้สอนสื่อการเรียนการสอนมีประโยชน์ ดังต่อไปนี้

๑) ช่วยให้บรรยากาศการสอนน่าสนใจมากขึ้นผู้สอนมีความกระตือรือร้นเชื่อมั่น ในตนเองในการดำเนินการสอนมากขึ้น

๒) สื่อจะช่วยแบ่งเบาภาระของผู้สอนในการเตรียมเนื้อหาเพราะบางครั้งอาจช่วยให้ผู้เรียนศึกษาเนื้อหาจากสื่อได้ด้วยตนเอง

๓) เป็นการกระตุ้นให้ผู้สอนตื่นตัวอยู่เสมอ การเตรียมและผลิตวัสดุใหม่ๆ เพื่อใช้เป็นสื่อการสอนตลอดจนคิดค้นเทคนิควิธีการต่างๆ เพื่อให้การเรียนรู้น่าสนใจยิ่งขึ้น^{๒๙}

สรุปได้ว่า คุณค่าของสื่อการเรียนการสอนนั้นแบ่งออกเป็น ๓ ด้านใหญ่ๆ ได้แก่ ๑.ด้านตัวผู้เรียนสื่อที่ดีนั้นสามารถทำให้ผู้เรียนเรียนรู้ได้ดีและลึกซึ้งมากขึ้นอีกทั้งยังช่วยสร้างปฏิสัมพันธ์อันดีระหว่างผู้เรียนกับผู้เรียนและผู้เรียนกับผู้สอนอีกด้วย ๒.ด้านตัวผู้สอนสื่อที่ดีจะแบ่งเบาภาระของผู้สอน ช่วยให้ผู้สอนใช้เวลาในการสอนอย่างมีประสิทธิภาพ นอกจากนี้ยังช่วยสร้างบรรยากาศให้เอื้อต่อการเรียนรู้ ๓.ด้านองค์ความรู้การผลิตสื่อการสอนที่ดีช่วยให้เกิดองค์ความรู้และนวัตกรรมใหม่ๆ ขึ้นเพื่อประโยชน์ต่อการจัดการศึกษา

๒.๘.๓. ประเภทของสื่อการเรียนการสอน

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ กล่าวว่า สื่อการเรียนการสอนที่ใช้ในโรงเรียนประถมศึกษาออกเป็นประเภทใหญ่ๆ ๓ ประเภท คือ

๑) สื่อประเภทวัสดุได้แก่สื่อเล็กๆ ที่ทำหน้าที่เก็บความรู้ในลักษณะของภาพเสียง และตัวอักษรในรูปแบบต่างๆ เช่น หนังสือเรียน ตำราของจริง หุ่นจำลอง รูปภาพ แผนภูมิ แผนที่ ป้ายนิเทศ ฟิล์มภาพยนตร์ แผ่นภาพเลื่อน ฟิล์มสตริป เทปบันทึกเสียง โดยสรุปแล้ว แบ่งย่อยได้เป็น

^{๒๙} กิดานันท์ มลิทอง, เทคโนโลยีการศึกษาและนวัตกรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๙๘.

วัสดุที่นำเสนอความรู้ด้วยตัวมันเอง และวัสดุที่ต้องอาศัยสื่อประเภทเครื่องกลไกเป็นตัวนำเสนอความรู้

๒) สื่อประเภทอุปกรณ์ หมายถึง สื่อใหญ่ที่เป็นตัวกลางหรือทางผ่านของความรู้ที่จะถ่ายทอดไปยังครูและผู้เรียนต้องอาศัยวัสดุมาใส่ในตัวของมันสื่อประเภทนี้ ได้แก่ เครื่องฉายภาพยนตร์ เครื่องฉายภาพเลื่อน เครื่องฉายข้ามศีรษะ โทรทัศน์ เครื่องบันทึกเสียง วิทยุ เครื่องเล่นแผ่นเสียง

๓) สื่อประเภทวิธีการ หมายถึง กิจกรรมทุกอย่างที่ครูและนักเรียนจัดขึ้นทั้งในและนอกห้องเรียน เช่น การสาธิต การแสดงบทบาท การแสดงละคร และหุ่นการศึกษาออกสถานที่ การจัดนิทรรศการ การสอนโดยใช้วัสดุอุปกรณ์เป็นต้น^{๗๐}

อำนาจ เดชชัยศรี กล่าวว่า สื่อทางการศึกษาสามารถแบ่งได้หลายประเภทตามทัศนะของผู้รู้ แต่ทางด้านเทคโนโลยีการศึกษาจะแบ่งประเภทของสื่อออกเป็น ๓ ชนิด ได้แก่

๑) สื่ออุปกรณ์ (Hardware) คือ ช่องทางผ่านของตัวผู้มีความรู้ เช่น เครื่องฉาย เครื่องเสียง คอมพิวเตอร์ ดาวเทียม เป็นต้น

๒) สื่อวัสดุ (Software) คือ ตัวผู้มีความรู้ เช่น แผ่นภาพโปร่งใส फिल्मสไลด์ ภาพถ่าย บัตรภาพ บัตรคำ แถบบันทึกภาพแผนภูมิ แถบบันทึกเสียงภาพโฆษณา फिल्मภาพยนตร์ บทเรียนคอมพิวเตอร์ เป็นต้น

๓) วิธีการ (Technique) คือ ขั้นตอนในกระบวนการของการนำเสนอเนื้อหาโดยอาศัยกิจกรรมที่หลากหลาย เช่น การสาธิตการ แสดงบทบาทสมมติ การศึกษาออกสถานที่ การจัดนิทรรศการ เป็นต้น^{๗๑}

กิดานันท์ มลิทอง กล่าวว่า สื่อการสอนสามารถจำแนกออกได้เป็น ๓ ประเภท คือ

๑) สื่อประเภทวัสดุ หมายถึง สื่อที่เก็บความรู้ไว้ในตัวเองซึ่งจำแนกย่อยได้เป็น ๒ ลักษณะ คือ วัสดุประเภทที่สามารถถ่ายทอดความรู้ได้ด้วยตัวเองและที่ต้องอาศัยอุปกรณ์อื่นช่วยในการถ่ายทอดความรู้เช่นแผ่นที่ ลูกโลก รูปภาพ หุ่นจำลอง แผ่นซีดีฟิล์มภาพยนตร์ สไลด์ เป็นต้น

๒) สื่อประเภทอุปกรณ์ หมายถึง สิ่งที่เป็นตัวกลางหรือตัวผ่านทำให้ข้อมูลหรือความรู้ที่บันทึกในวัสดุสามารถถ่ายทอดมาให้เห็นหรือได้ยิน เช่น เครื่องฉายภาพ แผ่นโปร่งใส เครื่องฉายสไลด์ เครื่องฉายภาพยนตร์ เครื่องเล่นแผ่นซีดี เป็นต้น

^{๗๐} สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ, **เอกสารประกอบการบรรยายหลักสูตรผู้บริหารสถานศึกษาระดับสูง**, (กรุงเทพมหานคร : กองพัฒนาบุคคลสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ, ๒๕๓๐), หน้า ๑๒- ๑๓.

^{๗๑} **อำนาจ เดชชัยศรี, สื่อการศึกษาพื้นฐาน**, (กรุงเทพมหานคร : พิสิกส์เซ็นเตอร์), ๒๕๔๒, หน้า ๑ - ๒.

๓) สื่อประเภทเทคนิคและวิธีการ หมายถึง สื่อที่มีลักษณะเป็นแนวความคิดหรือรูปแบบขั้นตอนในการเรียนการสอน โดยสามารถจะนำสื่อ วัสดุและอุปกรณ์มาช่วยในการสอนได้ เช่น เกมและการจำลองการสอนแบบจุลภาคการสาธิต เป็นต้น^{๗๒}

สรุปได้ว่า สื่อการเรียนการสอน เมื่อจัดแบ่งตามลักษณะและรูปแบบของการนำมาใช้สามารถแบ่งได้เป็น ๓ ประเภท คือ สื่อประเภทวัสดุ สื่อประเภทอุปกรณ์ และสื่อประเภทเทคนิค วิธีการหากจำแนกประเภทของสื่อการเรียนการสอนตามบทบาทหน้าที่ที่มีลักษณะการใช้เป็น ๒ ประเภท สื่อการเรียนการสอนที่ใช้เป็นสื่อหลักประจำกลุ่มสาระการเรียนรู้ สื่อการเรียนการสอนที่ใช้เป็นสื่อประกอบการจัดการเรียนการสอน

๒.๘.๔ สื่อการสอนธรรมชาติศึกษา

การใช้สื่อในการจัดการศึกษาธรรมชาติศึกษา โดยทั่วไปเป็นการสอนยึดหลักแบบง่าย โดยยึดหลักสื่อที่ผลิตเองโดยอ้างอิงตำราที่มีจำหน่ายอยู่ทั่วไปมาเป็นสื่อในการสอน มีการนำนิทานบางประการมาจริงบ้าง บทความหนังสือพิมพ์ โทรทัศน์วิทยุ สารความรู้ต่างๆ มาเป็นอุปกรณ์เสริมการศึกษาเพื่อเปรียบเทียบให้เห็นง่ายขึ้น

สรุปได้ว่า บทบาทด้านสื่อการเรียนการสอน หมายถึง การเข้าไปมีส่วนร่วมและส่งเสริมตัวกลางที่ใช้ถ่ายทอดเรื่องราวที่เป็นความรู้เกี่ยวกับรายวิชาในหลักสูตรธรรมชาติศึกษา โดยมีสื่อการเรียนการสอนที่เพียงพอและเหมาะสมกับหลักสูตรธรรมชาติศึกษา อยู่ในสภาพที่สามารถนำไปใช้ในการจัดการศึกษาธรรมชาติศึกษาตลอดเวลาได้ตลอดเวลา

๒.๙ แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการวัดผลและประเมินผล

การวัดและประเมินผลเป็นขั้นตอนสำคัญอันหนึ่งของกระบวนการเรียนการสอน ครูจะทราบหรือนักเรียนเกิดการเรียนรู้และเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมหรือไม่เพียงใดก็โดยการวัดผลและประเมินผล ดังนั้นนอกเหนือจากครูจะมีความรู้ด้านเนื้อหาและวิธีการสอนแล้วครูจะต้องมีความรู้ด้านการวัดและประเมินผลด้วยการวัดและประเมินผล หมายถึงอะไรวัด และประเมินผลอะไรวัดและประเมินผลอย่างไรและใช้ผลของการวัดและประเมินอย่างไร

๒.๙.๑ ความหมายของการวัดและประเมินผล

อาภา บุญช่วย กล่าวว่า การวัดผล (Measurement) คือ การกำหนดหน่วยให้แก่ปริมาณที่มีอยู่โดยใช้เครื่องมือวัด การวัดทางการศึกษาที่ใช้กันอยู่อาจเป็นการสังเกตของครู ตารางตรวจพฤติกรรมหรือข้อสอบส่วนการประเมินผล (Evaluation) คือ การนำผลที่วัดได้มาหา

^{๗๒} กิดานันท์ มลิทอง, เทคโนโลยีการศึกษาและนวัตกรรม, พิมพ์ครั้งที่๒, (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๙๓.

คุณค่าการประเมินผลควรจะรวมถึงการวิเคราะห์จุดมุ่งหมายที่ตั้งไว้วิธีการที่ได้ใช้ไปเพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมายตลอดจนพิจารณาถึงปริมาณของคุณสมบัติที่วัดได้ เช่น เก่งหรือไม่เก่งดีหรือไม่ดี^{๗๓}

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช กล่าวว่า การประเมินผล หมายถึง การตรวจสอบดูว่า ผู้เรียนได้เกิดการเปลี่ยนแปลงความรู้เจตคติ และทักษะไปตามจุดมุ่งหมายของหลักสูตรหรือไม่เพียงใด ภายหลังจากที่ได้ผ่านประสบการณ์ที่หลักสูตรจัดให้แล้ว^{๗๔}

ประเสริฐ ธรรมโวหาร กล่าวว่า การประเมินผล หมายถึง การประเมินเพื่อปรับปรุงการเรียนรู้และเพื่อการตัดสินผลการเรียนรู้ของนักเรียน จัดเป็นเครื่องมือสำคัญยิ่งจะช่วยให้ครูได้ทราบระดับความเจริญงอกงามของเด็กแต่ละคนว่ามีการเปลี่ยนแปลงเพิ่มขึ้นหรือลดลงอย่างไร ผู้เรียนได้เกิดความรู้ความเข้าใจมีทักษะเจตคติและการปฏิบัติตามจุดประสงค์ของการเรียนรู้เพียงใดหรือไม่^{๗๕}

สนิท เจริญธรรม กล่าวว่า การวัดผล (Measurement) หมายถึง การใช้เครื่องมืออย่างใดอย่างหนึ่งในการค้นหาหรือการตรวจสอบเพื่อให้ได้ข้อมูลเป็นปริมาณที่มีความหมายแทนพฤติกรรมหรือคุณลักษณะอย่างใดอย่างหนึ่ง หรือแทนผลงานที่แต่ละคนแสดงออกมา เช่น การวัดความสูงและชั่งน้ำหนักของเด็ก การให้คะแนนการตอบข้อสอบของนักเรียนหากจะพูดถึงความหมายของการวัดผลอย่างสั้นๆ ก็จะได้ว่า การวัดผลคือการกำหนดตัวเลขแทนคุณลักษณะหรือพฤติกรรมที่ต้องการด้วยระเบียบวิธีที่เชื่อถือได้^{๗๖}

ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์ กล่าวว่า ในการวัดและประเมิน มีคำศัพท์หลายคำที่มีความหมายคล้ายคลึงกัน จำเป็นต้องให้นิยามคล้ายคลึงกัน คือ

๑. การวัด (Measurement) คือ การให้ตัวเลขกับลักษณะที่กำหนด
๒. การประเมินผล (Evaluation) คือ การตัดสินคุณค่าของสิ่งที่วัดตามเกณฑ์ภายในและภายนอก
๓. การตรวจสอบ (Testing) คือ การวัดลักษณะโดยการสุ่มลักษณะบางอย่างออกมาทำการวัดเพื่อประโยชน์ในการบรรยายสรุป

^{๗๓} อาภา บุญช่วย, **การบริหารงานวิชาการในโรงเรียน**, (กรุงเทพมหานคร : พิสิษฐ์เซ็นเตอร์, ๒๕๓๗), หน้า ๑๒๙ - ๑๓๐.

^{๗๔} มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, **เอกสารการสอนชุดวิชาวิทยาการการสอน**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๕, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ชวนพิมพ์, ๒๕๔๐), หน้า ๒๐๗.

^{๗๕} ประเสริฐ ธรรมโวหาร, **หลักสูตรและการจัดการมัธยมศึกษา**, (กรุงเทพมหานคร : สถาบันราชภัฏจันทรเกษม, ๒๕๔๒), หน้า ๑๐๗.

^{๗๖} สนิท เจริญธรรม, **การวัดผล ประเมินผล**, (นครศรีธรรมราช : สถาบันราชภัฏนครศรีธรรมราช, ๒๕๔๐), หน้า ๑ - ๑๒.

๔. การตีความ (Assessment) คือ การตัดสินคุณค่าของสิ่งที่วัด โดยอิงกับ
สิ่งแวดล้อม

๕. การตีราคา (Appraisal) คือ การตัดสินคุณค่าของสิ่งที่วัดโดยอิงกับเกณฑ์
หรือหลักการ^{๗๗}

สรุปได้ว่า การวัดผลประเมินผล หมายถึง การกำหนดหน่วยให้แก่ปริมาณที่มีอยู่โดยใช้
เครื่องมือวัดผลการศึกษาเพื่อให้ได้ข้อมูลเป็นปริมาณที่มีความหมายแทนพฤติกรรมหรือคุณลักษณะ
อย่างใดอย่างหนึ่งหรือแทนผลงานที่แต่ละคนแสดงออกมาส่วนการประเมินผลคือการนำเอาข้อมูล
ทั้งหลายที่ได้จากการวัดผลมาพิจารณาเพื่อหาข้อสรุปหรือประเมินค่าหรือตีราคา ตรวจสอบดูว่า
ผู้เรียนได้เกิดการเปลี่ยนแปลงความรู้เจตคติและทักษะไปตามจุดมุ่งหมายของหลักสูตรหรือไม่เพียงใด
ภายหลังจากที่ได้ผ่านประสบการณ์ที่หลักสูตรจัดให้แล้ว

๒.๙.๒ วิธีการและเครื่องมือการวัดผลและประเมินผล

พร้อมพรรณ อุดมสิน กล่าวว่า มีวิธีการและขั้นตอนในการวัดและประเมินผลดังนี้

๑) จะต้องวางแผนการประเมินผลตามจุดประสงค์ของหลักสูตรจุดประสงค์
ของการประเมินผลจะต้องสอดคล้องและครอบคลุมจุดมุ่งหมายของหลักสูตร

๒) เปลี่ยนจุดประสงค์ที่จะประเมินให้เป็นจุดประสงค์เชิงพฤติกรรม จุดประสงค์ใน
ขั้นแรกเป็นเรื่องนามธรรมอยู่เราจะต้องบ่งบอกถึงจุดประสงค์ของแต่ละข้อให้ชัดเจนว่าเป็นอย่างไร
มีการแสดงออกอย่างไร เพื่อที่จะวัดได้ถูกต้อง

๓) กำหนดสถานการณ์ประสบการณ์ กิจกรรมต่างๆ เพื่อให้ผู้เรียนได้แสดงออกตาม
จุดประสงค์ที่ตั้งไว้ แล้วคัดเลือกเครื่องมือวัดและวิธีวัดให้สอดคล้องเหมาะสมกับข้อมูลที่จะวัดนั้น

๔) ทำการรวบรวมข้อมูลต่างๆ และจัดบันทึกไว้เพื่อเปรียบเทียบ

๕) ผสมผสานข้อมูลต่างๆ ของทุกรายการที่วัดได้แล้ววินิจฉัยชี้บ่งลงไปถึงผลการ
ประเมิน^{๗๘}

กรมวิชาการ กล่าวว่า การวัดและประเมินผลการเรียนเป็นกระบวนการหนึ่ง
ของการจัดการเรียนการสอนที่ใช้เป็นเครื่องมือในการตรวจสอบความสามารถของผู้เรียนและเป็นตัว
บ่งชี้ความสำเร็จของการดำเนินการตามแนวทางของหลักสูตรซึ่งผู้บริหารและครูมีหน้าที่โดยตรง
ที่ต้องทำการทดสอบตามลักษณะการจัดประสบการณ์และเนื้อหาวิชาอย่างต่อเนื่องเป็นระยะ ๆ

^{๗๗} ปรียาพร วงศ์อนุตโรจน์, การบริหารงานวิชาการ, (กรุงเทพมหานคร : ศูนย์สื่อเสริม
กรุงเทพมหานคร, ๒๕๔๓), หน้า ๑๒๕.

^{๗๘} พร้อมพรรณ อุดมสิน, การวัดผลและประเมินผลการเรียนการสอนคณิตศาสตร์,
(กรุงเทพมหานคร : ภาควิชามัธยมศึกษาคณะครุศาสตร์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๕), หน้า ๕.

แล้วนำผลไปพัฒนาการเรียนการสอนให้มีประสิทธิภาพสูงขึ้น ทั้งนี้ต้องเป็นไปตามระเบียบกระทรวงศึกษาธิการ ว่าด้วยการประเมินผลการเรียนตาม

หลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา ระดับมัธยมศึกษาตอนต้นและระดับมัธยมศึกษาตอนปลายพุทธศักราช ๒๕๓๔

การวัดประเมินผลเป็นกระบวนการต่อเนื่องของการจัดการเรียนการสอนการวัดผลประเมินผลจึงสามารถแบ่งออกเป็น ๓ ขั้นตอนดังนี้

๑) การประเมินผลก่อนเรียนเพื่อช่วยให้ครูได้ทราบความสามารถของแต่ละคน เพื่อเป็นข้อมูลในการพิจารณาตัดสินว่าจะมีความสามารถเพียงพอในการศึกษาต่อหรือไม่ หากไม่ดีพออาจทำการปรับปรุงแก้ไขให้ดีขึ้น

๒) การประเมินผลระหว่างเรียนเมื่อมีการสอนไประยะหนึ่งครูควรจะได้มีการประเมินผลนักเรียนตามจุดประสงค์ของรายวิชาเหล่านั้นเพื่อจะได้ทราบว่ามีความสามารถพอหรือไม่ควรจะไปข้างหน้าได้หรือยัง

๓) การประเมินผลหลังการเรียนเป็นการประเมินผลที่ครอบคลุมจุดประสงค์ด้านต่างๆ หลายจุดประสงค์เป็นการประเมินผลเพื่อตัดสินความสามารถเพื่อดูว่าตั้งแต่ต้นจนบัดนี้นักเรียนมีความรู้ความสามารถตามจุดประสงค์เชิงพฤติกรรมต่างๆมากน้อยเพียงใด^{๗๙}

ประเสริฐ ธรรมโวหาร กล่าวว่า การประเมินผลนั้นมี ๒ ประเภท คือ การประเมินเพื่อสรุปผลหรือเพื่อตัดสินผล และการประเมินเพื่อพัฒนารักษาคุณภาพการประเมินแต่ละประเภทต้องการข้อมูลที่แตกต่างกันออกไปแต่จะต้องครอบคลุมองค์ประกอบเชิงระบบ ๓ ด้าน คือ ด้านผลผลิต เช่น ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนด้านกระบวนการ เช่นกิจกรรมสนับสนุน และด้านบริบท เช่น สิ่งแวดล้อม และขั้นตอนในการวัดและประเมินผล โดยทั่วไปจะครอบคลุมเกี่ยวกับเหตุผลความสำคัญ วัตถุประสงค์ของการประเมินสิ่งที่ประเมินงานด้านวิชาการและกระบวนการใช้ประโยชน์จากการประเมิน^{๘๐}

ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์ กล่าวว่า เครื่องมือที่ใช้ในการวัดผลการเรียนการสอนมีหลายชนิด ได้แก่

๑. แบบตรวจสอบรายการ เป็นเครื่องมือที่ช่วยในการสังเกตพฤติกรรมของผู้เรียน เช่น การสังเกตผู้เรียนขณะปฏิบัติงาน

^{๗๙} กรมวิชาการ, คู่มือประเมินผลการเรียนการสอน หลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา ระดับมัธยมศึกษาตอนต้นและระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย, (กรุงเทพมหานคร : กรมวิชาการ, ๒๕๔๗), หน้า ๓ - ๕.

^{๘๐} ประเสริฐ ธรรมโวหาร, หลักสูตรและการจัดการมัธยมศึกษา, (กรุงเทพมหานคร : ภาควิชาหลักสูตรและการสอนคณะครุศาสตร์สถาบันราชภัฏจันทรเกษม, ๒๕๔๒), หน้า ๒๕๑.

๒. แบบจัดอันดับคุณภาพของงานโดยเป็นตัวเลขแสดงอันดับคุณภาพ

๓. แบบทดสอบ เป็นเครื่องมือที่นิยมใช้ในสถานศึกษามี ๓ ลักษณะ คือ

๑) ข้อทดสอบแบบอัตนัย (Subjective test) เป็นแบบความเรียงเป็นข้อทดสอบที่ไม่จำกัดการตอบของผู้ตอบ ข้อทดสอบแบบอัตนัยมีข้อดีที่ไม่ต้องเสียเวลาในการเตรียมออกข้อสอบนานออกได้ง่าย และสะดวกเหมาะสมกับการวัดที่ต้องการให้ผู้เรียนแสดงผลและความคิดสร้างสรรค์เป็นตัวของตัวเอง แต่มีข้อเสียตรงที่ไม่สามารถออกให้ครอบคลุมหลักสูตร การตรวจให้คะแนนไม่แน่นอนและในการตรวจแต่ละครั้งจะเสียเวลามาก แต่ก็ยังเป็นข้อสอบที่จำเป็นสำหรับครูอาจารย์ที่ต้องการวัดความคิด และการใช้เหตุผล รวมทั้งการเขียนความเรียงด้วย

๒) ข้อทดสอบแบบปรนัย (Objective test) ข้อทดสอบแบบปรนัยเป็นข้อทดสอบที่จำกัดการตอบของผู้ตอบ แต่สามารถออกได้มากข้อ ครอบคลุมหลักสูตร แต่ก็ขึ้นอยู่กับการสร้างข้อสอบของครูผู้สอน ข้อทดสอบแบบปรนัยแบ่งได้เป็น ๓ ชนิด คือ

(๑) แบบถูก – ผิด (True-false) ข้อสอบแบบนี้จะกำหนดให้ผู้ตอบชี้ว่าข้อความที่กำหนดให้ นั้นถูกหรือผิด ข้อทดสอบนี้มีทางเลือกเพียง ๒ ทางจึงไม่ค่อยนิยมใช้เพราะผู้ตอบเดาได้ง่าย

(๒) แบบจับคู่ (Matching) ข้อทดสอบแบบนี้จะมีข้อความสองตอนที่สัมพันธ์กัน แล้วให้ผู้ตอบจับคู่ให้ตรงกัน หากจะนำไปใช้ ควรจะคำนึงถึงคำถามและคำตอบที่สัมพันธ์กันนั้นเป็นเรื่องเดียวกัน และไม่ควรมีจำนวนข้อเกินกว่า ๘ ข้อ

(๓) แบบเติมคำ (Completion type) ข้อสอบแบบนี้จะเว้นข้อความที่สำคัญของประโยคนั้นไว้ แล้วให้ผู้ตอบหามาใส่หรือเติมให้สมบูรณ์ ข้อสอบควรเป็นคำถามเฉพาะที่จะตอบเป็นแบบอื่นไม่ได้เว้นที่ว่างพอให้ตอบและหลีกเลี่ยงคำถามที่แนะข้อสอบ

๓) แบบเลือกตอบ (Multiple choice) เป็นแบบที่มีคำถามแล้วมีคำตอบให้เลือก ๔ - ๕ ตัว โดยให้เลือกตอบคำตอบที่ถูกต้องที่สุดกว่าตัวอื่นเพียงคำตอบเดียว ส่วนอีก ๓ - ๔ ตัวก็เป็นตัวลวงไป ข้อทดสอบแบบนี้ถือเป็นข้อทดสอบที่เหมาะสมที่สุด เพราะสามารถสอบวัดได้ครอบคลุมหลักสูตรและยังสามารถนำมาหาความยากง่าย ค่าความเชื่อมั่น ค่าความเที่ยงตรงรวมทั้งปรับปรุงให้ดีขึ้น^{๔๑}

สรุปได้ว่า การวัดและการประเมินผลแบ่งออกเป็น ๒ ลักษณะ คือ การประเมินเพื่อสรุปผลหรือเพื่อตัดสินผลและการประเมินเพื่อพัฒนารักษาคุณภาพซึ่งสามารถใช้วิธีการวัดและประเมินผลที่หลากหลายตามความเหมาะสม เช่น การสังเกต การสอบถาม การสัมภาษณ์

^{๔๑} ปรียาพร วงศ์อนุตโรจน์, การบริหารงานวิชาการ, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทพิมพ์ดีจำกัด, ๒๕๕๒), หน้า ๑๗๑ - ๑๗๓.

การตรวจสอบผลงาน หรือกระบวนการทำงาน และการทำข้อสอบซึ่งขั้นตอนการวัดและประเมินผล โดยทั่วไปมี ๓ ขั้นตอน คือ การประเมินผลก่อนเรียน การประเมินผลระหว่างเรียน และการประเมินผลภายหลังการเรียน ส่วนผลการประเมินอาจนำไปใช้เพื่อสรุปผลการเรียนการสอน หรือเพื่อประกอบการตัดสินใจ หรือเพื่อประเมินความก้าวหน้า

๒.๙.๓ ประโยชน์ของการวัดและประเมินผล

อาภา บุญช่วย กล่าวว่า การวัดผลและประเมินผลมีประโยชน์ในด้านต่างๆ ดังนี้

๑. ด้านการเรียนการสอน การวัดผลและประเมินผลจะเป็นประโยชน์ต่อเด็ก โดยทำให้ระดับความสามารถในแต่ละด้านของตนช่วยในการเลือกโปรแกรมวิชาเรียนได้รับการซ่อมเสริมในข้อบกพร่องต่างๆ นอกจากนี้ยังเป็นประโยชน์ต่อครูผู้สอน โดยช่วยให้รู้พื้นฐานของนักเรียน อันจะนำไปสู่การกำหนดจุดเริ่มต้นของการสอน เลือกวิธีสอนและกิจกรรมได้อย่างเหมาะสม

๒. ด้านแนะแนว ช่วยให้รู้ปัญหาและข้อบกพร่อง ความถนัดและความสนใจของเด็ก เพื่อให้คำแนะนำทั้งด้านการเรียนและด้านอาชีพได้ถูกต้อง อันจะทำให้ผู้บริหาร ครูผู้สอน ผู้ปกครอง ร่วมมือกันหาทางแก้ไขหรือส่งเสริมลักษณะเด่นของเด็ก

๓. ด้านบริหาร ช่วยในการสอบคัดเลือกหรือคัดสรรเด็ก ทำให้เห็นข้อบกพร่องต่างๆ ในด้านการเรียนการสอนที่ควรแก้ไขปรับปรุง นอกจากนี้ยังเป็นประโยชน์ในด้านการวิจัยในการศึกษาหาความจริงของต่างๆ เกี่ยวกับการเรียนการสอน เพื่อหาทางแก้ไขปัญหาต่อไป ^{๘๒}

ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์ กล่าวว่า การวัดและประเมินผลเป็นสิ่งจำเป็น ในกระบวนการเรียนการสอนมีประโยชน์ในด้านต่างๆ ดังนี้

๑) เพื่อปรับปรุงการเรียนการสอนของครูอาจารย์ ทำให้ครูอาจารย์ทราบผลการสอนของตนเองเป็นอย่างไรและจะได้ปรับปรุงแก้ไขให้ดีขึ้น

๒) เพื่อปรับปรุงการเรียนการสอนของผู้เรียนผู้เรียนได้ทราบว่าตนมีความรู้

๓) เพื่อปรับปรุงระบบการบริหารงานในสถานศึกษาทำให้ทราบสภาพที่แท้จริงของหลักสูตร โครงการสอน บันทึกการสอนที่นำมาสู่การปฏิบัติว่าประสบปัญหาอย่างไร และจะแก้ไขปรับปรุงอย่างไร

๔) เพื่อเป็นข้อมูลทางการศึกษาทั่วไป เช่น ผลการเรียน การศึกษาสำเร็จตามหลักสูตรเป็นแนวทางในการทำงานและศึกษาต่อ

๕) เป็นหลักฐานด้านการศึกษาของสถานศึกษาในการรับนักเรียนศึกษา ผลการเรียนและผลสำเร็จตามหลักสูตร

^{๘๒} อาภา บุญช่วย, การบริหารงานวิชาการในโรงเรียน, (กรุงเทพมหานคร : พิสิษฐ์เซ็นเตอร์, ๒๕๓๗), หน้า ๑๓๒ - ๑๓๓.

๖) เพื่อเป็นการประชาสัมพันธ์สถานศึกษาในด้านผลการเรียนและการสำเร็จ การเรียนของนักเรียนนักศึกษา^{๘๓}

เปรี๊ยะ กิจรัตน์ กล่าวว่าประโยชน์และความสำคัญของการวัดผลและประเมินผลไว้ ดังนี้

๑) ผู้สอนจะได้รู้ว่าการสอนบรรลุเป้าหมายหรือไม่เพียงใด รู้ถึงความสามารถ ในการเรียนรู้ของผู้เรียนแต่ละคน และสามารถนำผลจากการวัดและประเมินผลมาปรับปรุงการจัดการ เรียนการสอนให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้นได้

๒) ผู้เรียนจะได้รู้ว่าตนเองมีจุดเด่นและข้อบกพร่องอย่างไรควรปรับปรุงตนเอง ในด้านใดบ้าง

๓) ผู้บริหารจะได้ข้อมูลเพื่อตรวจสอบคุณภาพของการจัดการเรียนการสอน ภายในโรงเรียนและนำมาใช้ในการปรับปรุงหลักสูตรและการจัดการเรียนการสอนภายในโรงเรียน^{๘๔}

พิชิต ฤทธิ์จัญญ กล่าวว่า ประโยชน์ของการวัดผลและประเมินผลที่สำคัญ คือ มุ่งนำผลการประเมินมาปรับปรุงและพัฒนาคุณภาพการศึกษาซึ่งประโยชน์ของการประเมินผลมี ดังนี้

๑. ประโยชน์ต่อผู้เรียน ทำให้เกิดการพัฒนาด้านตนเองในแนวทางที่เหมาะสมยิ่งขึ้น โดยผลจากการประเมินความสามารถของตนเอง ทำให้เกิดแรงจูงใจในการเรียนเพิ่มขึ้นทำให้ทราบ จุดมุ่งหมายในการเรียนชัดเจนยิ่งขึ้น

๒. ประโยชน์ต่ออาจารย์ ทำให้อาจารย์ทราบผลการเรียนรู้ของผู้เรียนว่าเก่งอ่อน เพียงใด เพื่อให้ทางช่วยเหลือ ผลการประเมินจะทำให้อาจารย์ใช้เป็นแรงกระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดความ สนใจในการเรียนยิ่งขึ้น

๓. ประโยชน์ต่อผู้บริหาร ทำให้ทราบมาตรฐานการศึกษาของสถานศึกษาในด้าน ต่างๆ เช่น มาตรฐานความสามารถของผู้เรียน มาตรฐานความสามารถของอาจารย์ เป็นต้น และใช้เป็นข้อมูลในการตัดสินใจแก้ไขปัญหา พัฒนาและดำเนินงานให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น^{๘๕}

วาณี ภูเสถร์ กล่าวว่า การประเมินผลมีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งในการพัฒนาคุณภาพ การศึกษา เพราะผลที่ได้จากการประเมิน จะนำมาใช้เป็นพื้นฐานในการตัดสินใจของผู้สอน ผู้บริหาร และผู้ที่เกี่ยวข้องในการปรับปรุงการเรียนการสอน การแนะแนวแบบเรียน การใช้สื่อการสอน

^{๘๓} ปรียาพร วงศ์อนุตโรจน์, การบริหารงานวิชาการ, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทพิมพ์ดีดจำกัด, ๒๕๔๒), หน้า ๑๖๖ - ๑๖๗.

^{๘๔} เปรี๊ยะกิจรัตน์, อุตสาหกรรมศึกษาหลักการและแนวปฏิบัติ, (กรุงเทพมหานคร : คณะ อุตสาหกรรมศึกษาวิทยาลัยครูพระนคร, ๒๕๓๒), หน้า ๑๑๔ - ๑๑๖.

^{๘๕} พิชิต ฤทธิ์จัญญ, หลักการวัดและประเมินผลการศึกษา, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : แฮาส์ ออฟเคอร์มีส์, ๒๕๔๕), หน้า ๒๓ - ๒๔.

ตลอดจนระบบบริหารทั่วไปของสถานศึกษา และยังเป็นประโยชน์ต่อตัวผู้เรียนด้วย อาจกล่าวได้ว่าการวัดผลประเมินผลมีประโยชน์ ดังนี้

๑. ประโยชน์ต่อตัวผู้สอน ผู้สอนจะได้ประโยชน์จากการวัดผลประเมินผล ดังนี้

๑) ช่วยให้ผู้สอนทราบถึงระดับความสามารถของผู้เรียนว่า เก่ง - อ่อน ในด้านใดระดับใด เพื่อหาทางช่วยเหลือและสนับสนุนให้ดีขึ้น

๒) ช่วยให้ผู้สอนทราบว่า ผู้เรียนบรรลุจุดประสงค์การเรียนรู้หรือไม่เพียงใด สะท้อนให้เห็นว่า เทคนิควิธีสอนที่ผู้สอนใช้เหมาะสมดีแล้วหรือไม่

๓) ช่วยให้ผู้สอนทราบถึงประสิทธิภาพในการสอนของผู้สอนว่ามีประสิทธิภาพดีเพียงใด

๔) ใช้เป็นแนวทางในการปรับปรุงเทคนิคการสอนของผู้สอนให้เหมาะสม และมีประสิทธิภาพดียิ่งขึ้น

๕) ใช้เป็นข้อมูลในการจัดกลุ่มเพื่อการเรียนการสอน และใช้เป็นเครื่องมือกระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดความสนใจในการเรียนมากยิ่งขึ้น

๒. ประโยชน์ต่อตัวผู้เรียน ผู้เรียนจะได้รับประโยชน์จากการวัดผลประเมินผล ดังนี้

๑) ช่วยให้ผู้เรียนทราบถึงสถานะของตนเองว่า มีความสามารถอยู่ในระดับใด เก่งอ่อน วิชาใดมีความสามารถเด่น - ค่อย ในด้านใด ทำให้สามารถพัฒนาตนเองไปในแนวทางที่เหมาะสมได้

๒) ช่วยกระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดความสนใจในการเรียนมากขึ้น และทำให้มีนิสัยการเรียนดีขึ้น

๓) ช่วยให้ผู้เรียนเกิดความเข้าใจในเนื้อหาที่เรียนได้ชัดเจนขึ้น เพราะในการสอบวัดแต่ละครั้ง ผู้เรียนจะต้องทบทวนเนื้อหาวิชาที่เรียนมา จึงมีการกล่าวว่าการสอบเป็นส่วนหนึ่งของการเรียนการสอน

๔) ทำให้ผู้เรียนทราบจุดมุ่งหมายในการสอบวัด ซึ่งเป็นจุดมุ่งหมายของการเรียนการสอนนั่นเอง

๓. ประโยชน์ต่อผู้บริหาร ผู้บริหารได้รับประโยชน์จากการวัดผลประเมินผล ดังนี้

๑) ทำให้ทราบถึงสถานภาพต่างๆ ของสถานศึกษา เช่น มาตรฐานความรู้ของผู้เรียนว่า อยู่ในระดับใด มีการพัฒนาไปถึงระดับใด ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาคุณภาพการศึกษาของสถานศึกษาต่อไป

๒) ใช้เป็นข้อมูลในการประชาสัมพันธ์สถานศึกษาให้ผู้ปกครองและชุมชนทราบ

๓) ใช้เป็นข้อมูลในการตัดสินใจแก้ปัญหาและดำเนินการด้านต่าง ๆ

๔. ประโยชน์ต่อการแนะแนว ผู้แนะแนวได้รับประโยชน์จากการวัดผลและประเมินผล ดังนี้

๑) ให้ข้อมูลพื้นฐานแก่ผู้เรียนที่เป็นประโยชน์ต่อการศึกษา และช่วยให้เข้าใจปัญหาของผู้เรียนมากขึ้น

๒) ช่วยในการแนะแนวทางให้ผู้เรียน เลือกวิชาเรียนและอาชีพได้เหมาะสม

๓) ช่วยแนะแนวทางในการแก้ปัญหการเรียนรู้และปัญหาส่วนตัวของผู้เรียนได้ผลดียิ่งขึ้น

๕. ประโยชน์ด้านการวิจัย ในการวิจัยใช้ผลที่ได้รับจากการวัดผลประเมินผล คือ ให้ข้อมูลพื้นฐานที่เป็นประโยชน์ต่อการวิจัย และใช้เป็นเครื่องมือในการรวบรวมข้อมูลวิจัย ^{๔๖}

สรุปได้ว่า ประโยชน์ของการวัดผลและประเมินผลมี ๓ ประการ ดังนี้

๑) ประโยชน์ต่อผู้เรียนทำให้เกิดการพัฒนาตนเองในแนวทางที่เหมาะสมยิ่งขึ้นโดยผลการประเมินความสามารถของตนเองทำให้เกิดแรงจูงใจในการเรียนเพิ่มขึ้นทำให้ทราบจุดมุ่งหมายในการเรียนชัดเจนยิ่งขึ้น

๒) ผู้สอนจะรู้ว่าการสอนบรรลุเป้าหมายหรือไม่เพียงใดรู้ถึงความสามารถในการเรียนรู้ของผู้เรียนแต่ละคน และสามารถนำผลจากการวัดและประเมินผลมาปรับปรุงการจัดการเรียนการสอนให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้นได้

๓) ผู้บริหารจะได้ข้อมูลเพื่อตรวจสอบคุณภาพของการจัดการเรียนการสอนภายในโรงเรียนและนำมาใช้ในการปรับปรุงหลักสูตรและการจัดการเรียนการสอนภายในโรงเรียน

๒.๙.๔ การวัดผลประเมินผลธรรมศึกษา

การตรวจวัดและประเมินผลธรรมศึกษาของสนามหลวงความประสงค์เพื่อทราบความรู้ของนักเรียนตามความเป็นจริงเป็นทางให้ผู้ศึกษาเจริญในวิद्याคุณและจริยสมบัติ สืบอายุพระพุทธานุสาและเป็นพุทธศาสนิกชนที่ดีต่อไปโดยแม่กองธรรมสนามหลวงจัดให้มีการสอบธรรมศึกษาสนามหลวงพร้อมกันทั่วประเทศปีละ ๑ ครั้ง โดยให้มีการจัดสอบในวันแรม ๖ ค่ำ เดือน ๑ ของทุกปี

ข้อสอบของธรรมศึกษาทุกชั้นเว้นเรียงความแก้กระทู้ธรรมปัญหาที่ออกสอบเป็นแบบปรนัย คือ เลือกคำตอบที่บอกมาแล้วในแต่ละข้อแต่ต้องเป็นคำตอบที่ถูกต้องที่สุด ในแต่ละข้อซึ่งมีที่ถูกที่สุดเพียงข้อละคำตอบเดียว นักเรียนจะต้องเลือกตอบข้อที่ถูกเท่านั้นเลือกตอบผิด เป็นไม่ได้คะแนนเป็นการถามทั้งความรู้ ความเข้าใจ ความจำ และความคิดไปในตัวด้วย

^{๔๖} วาณี ภูเสตร, การพัฒนากระบวนการเรียนการสอน, (จันทบุรี : คณะครุศาสตร์ สถาบันราชภัฏสกลนคร, ๒๕๔๒), หน้า ๒๒๑ - ๒๒๓.

ใบตอบของธรรมศึกษาทุกชั้นเว้นกระทั่งข้อสอบแต่ละวิชามี ๕๐ ข้อๆ ละ ๒ คะแนน ให้ตรวจไปตามใบเฉลยฉบับที่เฉลยไว้ให้ตรวจแต่ละฉบับแล้วให้นับข้อรวม

ในกรณีที่นักเรียนธรรมศึกษาจากบาทลงในช่องคำตอบในข้อเดียวกันหลายคำตอบ ถือว่าข้อนั้นๆ เป็นผิด ไม่ได้คะแนนหากมีรอย ชูด ลบ ชัดมาไว้แต่พอเป็นหลักฐานให้ทราบว่านักเรียน ตกลงใจตอบคำตอบในข้อไหนได้ก็ให้ตรวจไปตามนั้น

เกณฑ์การตัดสินได้ - ตก

การให้คะแนนธรรมศึกษาทุกชั้น มีหลักเกณฑ์ดังนี้

๑) ธรรมศึกษาทุกชั้นให้ถือ ๔๐๐ คะแนน เป็นเกณฑ์วิชา ทุกวิชาคะแนนเต็ม ๑๐๐ คะแนนเมื่อรวมคะแนนของทั้ง ๔ วิชาแล้ว ต้องได้คะแนนไม่ต่ำกว่า ๒๐๐ คะแนน ถือว่าสอบได้ต่ำกว่า ๒๐๐คะแนน ถือว่าสอบตก

๒) ธรรมศึกษาทุกชั้นเมื่อตรวจดูคะแนนของแต่ละวิชาที่ได้แล้วหากมีวิชาใดวิชาหนึ่งได้คะแนนต่ำกว่า ๒๕ คะแนนแม้จะรวมครบทุกวิชาแล้วได้เกินกว่าเกณฑ์ที่กำหนดก็ตามให้ถือว่า การสอบครั้งนี้เป็นการสอบตกด้วย

๓) ธรรมศึกษาทุกชั้นต้องสอบทั้ง ๔ วิชา ถ้าขาดสอบวิชาใดวิชาหนึ่งสนามหลวง แผนกธรรมไม่รับพิจารณาให้อยู่ในเกณฑ์สอบตก

๔) วิชาที่ตอบต้องได้คะแนนทุกวิชาจึงจะยอมรับรวมคะแนนได้หากเกิดวิชาใดวิชาหนึ่งไม่ได้คะแนนแม้แต่คะแนนเดียว หรือได้ต่ำกว่า ๒๕ คะแนนก็ห้ามรวมคะแนนปรับเป็นตกแม้รวมทุกวิชาแล้วจะได้คะแนนสูงถึงเกณฑ์ที่กำหนดไว้ก็ตาม

สรุปได้ว่า บทบาทด้านการวัดและประเมินผล หมายถึง การมีความรู้ความเข้าใจใน เกณฑ์การวัดผลประเมินผลธรรมศึกษา การเข้าไปมีส่วนร่วมในวิธีการหรือเครื่องมือที่ใช้ในการพิจารณาหาข้อสรุป และตัดสินว่าผู้ศึกษามีความรู้ที่ได้จากการรับการศึกษาในรายวิชาจาก หลักสูตรธรรมศึกษาตามวัตถุประสงค์ของการจัดการศึกษาธรรมศึกษา รวมทั้งการวัดผลและประเมินผลทั้ง ก่อน และหลังจากการศึกษาธรรมศึกษา

๒.๑๐ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้างานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับบทบาทการจัดการศึกษาธรรมศึกษา และได้รับรวบรวบงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับบทบาทการจัดการศึกษาธรรมศึกษาของพระสังฆาธิการ ได้ดังนี้

๒.๑๐.๑ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับบทบาทของพระสังฆาธิการ

พระธนดล นาคพิพัฒน์ ได้วิจัยเรื่อง “การบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดบุรีรัมย์” โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาบทบาทพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ศึกษาเปรียบเทียบการบริหารกิจการคณะสงฆ์ ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดบุรีรัมย์ ซึ่งผลการวิจัย สรุปว่า พระสังฆาธิการในจังหวัดบุรีรัมย์ มีบทบาทในการบริหารกิจการคณะสงฆ์โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า มีบทบาทในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในด้านการปกครองอยู่ในระดับมาก ส่วนด้านศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์อยู่ในระดับปานกลาง ส่วนผลการศึกษาเปรียบเทียบบทบาทในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดบุรีรัมย์ พบว่า พระสังฆาธิการที่มีอายุ ตำแหน่งพระสังฆาธิการ จำนวนพรรษาวุฒิการศึกษาทางสามัญ การศึกษาทางธรรม วุฒิการศึกษาทางเปรียญธรรม และประสบการณ์ ในการปฏิบัติหน้าที่ของพระสังฆาธิการที่แตกต่างกัน มีบทบาทในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ไม่แตกต่างกัน และข้อเสนอแนะในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดบุรีรัมย์ ควรมีการปกครอง พระภิกษุ สามเณร ให้ปฏิบัติตามพระวินัยอย่างเคร่งครัด มีกองทุนส่งเสริม ด้านการศึกษาแก่ พระภิกษุ สามเณร ให้พระภิกษุ สามเณร เอาใจใส่ต่อกิจกรรมด้านพระพุทธศาสนา ให้พระภิกษุ สามเณร ดำเนินกิจกรรมบางอย่างภายในวัดอย่างมีระเบียบ^{๔๗}

พระเกษมศักดิ์ วรสกลโข (อาสนะทอง) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “บทบาทพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดนครราชสีมา” ผลวิจัยพบว่า การบริหารกิจการคณะสงฆ์ตามหลักการปฏิบัติหน้าที่ของพระสังฆาธิการในอำเภอลำทะเมนชัยอยู่ในระดับมาก ทุกด้าน ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความเจริญก้าวหน้าที่เป็นไปในทิศทางเดียวกับพุทธจักรและอาณาจักร เป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาสังคม ตลอดจนการพัฒนาบุคลากร การศึกษาและอื่นๆ ที่เกี่ยวเนื่องกับคณะสงฆ์ โดยใช้หลักหน้าที่ของพระสังฆาธิการ ๖ ด้าน คือ การปกครอง การศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การสาธารณูปการและการสาธารณสงเคราะห์ เมื่อเปรียบเทียบความคิดเห็นต่อการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในอำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดนครราชสีมา พบว่า พระภิกษุที่มีอายุ, พรรษา,

^{๔๗} พระธนดล นาคพิพัฒน์, “การบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดบุรีรัมย์, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต”, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑), หน้า ๑๐๕.

การศึกษาสามัญ, การศึกษาทางธรรมและตำแหน่งที่ต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในอำเภอชุมแสง จังหวัดนครสวรรค์ แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ ๐.๐๑^{๘๘}

พระใบฎีกาสุชิน กิตติทินโน (แสงเพชร) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ประสิทธิภาพการบริหารงานกิจการคณะสงฆ์ ในอำเภอพุทธมณฑล จังหวัดนครปฐม” พบว่า ประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ ในอำเภอพุทธมณฑล จังหวัดนครปฐม โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อเปรียบเทียบกับความคิดเห็นของเจ้าอาวาส และพระภิกษุสามเณร ต่อประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ ในอำเภอพุทธมณฑล จังหวัดนครปฐม พบว่า สถานภาพ อายุ พรรษา วุฒิการศึกษาสามัญ วุฒิการศึกษาทางธรรม และวุฒิการศึกษาทางเปรียญธรรม โดยรวมไม่แตกต่างกัน^{๘๙}

พระครูสังฆรักษ์ศวีร์ อธิปญโญ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “บทบาทพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ ศึกษากรณี พระสังฆาธิการในจังหวัดนนทบุรี” จากผลการวิจัยพบว่า การจัดประชุมพระภิกษุสามเณรเพื่ออบรมด้านวัตรปฏิบัติตามหลักพระธรรมวินัย ถึงจะมีการปฏิบัติมากก็จริง แต่บางวัดโดยเฉพาะเจ้าอาวาสยังไม่ค่อยเคร่งครัดเท่าที่ควร ทั้งนี้ควรจะกำหนดเป็นตารางการทำวัตรไว้อย่างชัดเจน และถ้าพระรูปใดไม่ลงมาทำวัตรก็ควรจะมีบทกำหนดลงโทษไว้อย่างชัดเจน นอกจากพระรูปนั้นติดภารกิจจำเป็น เช่น สอนหนังสือในโรงเรียน^{๙๐}

สรุปได้ว่า บทบาทในการพัฒนากิจการพระศาสนาและชี้นำสังคมจึงมีความสอดคล้องกัน ในเรื่องของพระสังฆาธิการที่มีบทบาทความเป็นผู้นำปฏิบัติในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ และพัฒนาชุมชน โดยใช้หลักการบริหารงานซึ่งเป็นกระบวนการทางสังคมของบุคคลตั้งแต่ ๒ คนขึ้นไป ร่วมกันทำกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่งให้บรรลุผลตามเป้าหมายที่กำหนด

พระครูสุวรรณวรการ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ศึกษาบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชนในจังหวัดปทุมธานี” พบว่า บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชนในจังหวัดปทุมธานีซึ่งมีทั้งหมด ๔ ด้าน ได้แก่ การพัฒนาชุมชนด้านสังคม ด้านเศรษฐกิจ ด้านสาธารณสุข และด้าน

^{๘๘} พระเกษมศักดิ์ วรสโก (อาสนะทอง), “บทบาทพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ อำเภอชุมแสง จังหวัดนครสวรรค์”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า ก.

^{๘๙} พระใบฎีกาสุชิน กิตติทินโน (แสงเพชร), “ประสิทธิภาพการบริหารงานกิจการคณะสงฆ์ ในอำเภอพุทธมณฑล จังหวัดนครปฐม”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕), หน้า บทคัดย่อ.

^{๙๐} พระครูสังฆรักษ์ศวีร์ อธิปญโญ, “บทบาทพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ : ศึกษากรณี พระสังฆาธิการในจังหวัดนนทบุรี”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑), หน้า ๑๐๔.

สิ่งแวดล้อม อยู่ในระดับปานกลาง ส่วนบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชนในจังหวัดปทุมธานี ด้านวัฒนธรรมอยู่ในระดับมาก^{๙๑}

พระครูใบฎีกาอภิชาติ ธมฺมสุทฺโธ (พรสุทธิชัยพงศ์) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ประสิทธิภาพการบริหารงานของเจ้าอาวาสในจังหวัดนนทบุรี” ผลวิจัยพบว่า การเปรียบเทียบทัศนะของพระภิกษุและสามเณรต่อประสิทธิภาพการบริหารงานของเจ้าอาวาสในจังหวัดนนทบุรี จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล พบว่า พระภิกษุและสามเณร มีทัศนะต่อประสิทธิภาพการบริหารงานของเจ้าอาวาสไม่แตกต่างกันตาม สถานภาพ อายุ พรรษา วุฒิการศึกษานักธรรม วุฒิการศึกษาเปรียญธรรม และวุฒิการศึกษาสามัญ จึงปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้^{๙๒}

พระครูสุวรรณวรการ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ศึกษาบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชนในจังหวัดปทุมธานี” พบว่า บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชนในจังหวัดปทุมธานีซึ่งมีทั้งหมด ๔ ด้าน ได้แก่ การพัฒนาชุมชนด้านสังคม ด้านเศรษฐกิจ ด้านสาธารณสุข และด้านสิ่งแวดล้อม อยู่ในระดับปานกลาง ส่วนบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชนในจังหวัดปทุมธานี ด้านวัฒนธรรมอยู่ในระดับมาก^{๙๓}

พระครูสุชาติวุฒิกิจ (เฉลิมชัย อภิชาติ) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “บทบาทของพระสังฆาธิการ ในการบริหารกิจการคณะสงฆ์” พบว่า ความคิดเห็นของพระภิกษุสามเณรที่มีต่อบทบาทในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการอำเภอมหาราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ทั้ง ๖ ด้าน ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ๑) ความคิดเห็นในด้านการปกครองด้านการศาสนศึกษา ด้านการสาธารณูปการ และด้านการสาธารณสงเคราะห์ อยู่ในระดับมาก ส่วนความคิดเห็นในด้านการศึกษาสงเคราะห์ และด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา อยู่ในระดับปานกลาง ๒) เปรียบเทียบความคิดเห็นของพระภิกษุสามเณร ที่มีต่อบทบาทในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการอำเภอมหาราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จำแนกตามสถานภาพส่วนบุคคลโดยรวม กลุ่มตัวอย่างที่มีสถานภาพ อายุ พรรษา วุฒิการศึกษาสามัญ และวุฒิการศึกษา

^{๙๑}พระครูสุวรรณวรการ, “ศึกษาบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชนในจังหวัดปทุมธานี”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (การจัดการเชิงพุทธ)**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓), บทคัดย่อ.

^{๙๒}พระครูใบฎีกาอภิชาติ ธมฺมสุทฺโธ (พรสุทธิชัยพงศ์), “ประสิทธิภาพการบริหารงานของเจ้าอาวาสในจังหวัดนนทบุรี”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า ข.

^{๙๓}พระครูสุวรรณวรการ, “ศึกษาบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชนในจังหวัดปทุมธานี”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (การจัดการเชิงพุทธ)**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓), บทคัดย่อ.

ทางธรรม ต่างกัน มีความคิดเห็นไม่แตกต่างกัน ซึ่งปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้ ส่วนกลุ่มตัวอย่างที่มีวุฒิ การศึกษาทางเปรียญธรรม ต่างกัน มีความคิดเห็นแตกต่างกัน ซึ่งยอมรับสมมติฐานที่ตั้งไว้ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ ๓) ข้อเสนอแนะแนวทางในการแก้ปัญหานั้นก็คือ พระสังฆาธิการควรให้ความสำคัญกับการพัฒนางานด้านการศึกษาสงเคราะห์ และด้านการเผยแผ่ พระพุทธศาสนาให้มากกว่าเดิม โดยเฉพาะงาน ด้านการศึกษาสงเคราะห์นั้นถือว่ามีความสำคัญใน การพัฒนาสังคมและการพัฒนาองค์กรคณะสงฆ์ ส่วนการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ก็มีความสำคัญใน การสอนให้บุคคลทั่วไปยึดหลักธรรม คำสอนในทางพระพุทธศาสนา เป็นการสร้างความมั่นคง และส่งเสริมพระพุทธศาสนาให้เจริญรุ่งเรืองด้วย^{๔๔}

๒.๑๐.๒ งานวิจัยที่เกี่ยวกับการจัดการศึกษาธรรมศึกษาและการจัดการศึกษาของ คณะสงฆ์

พระครูศรีกิตติวรการ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนก ธรรม ฝ่ายธรรมศึกษาสำนักเรียนคณะจังหวัดนนทบุรี ภาค ๑” พบว่าสภาพการจัดการศึกษา พระปริยัติธรรมแผนกธรรม ฝ่ายธรรมศึกษาสำนักเรียนคณะจังหวัดนนทบุรีภาค ๑ โดยภาพรวมอยู่ใน ระดับปานกลางและเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านการสร้างโอกาสทางการศึกษา และการพัฒนาผู้เรียนมีการปฏิบัติอยู่ในระดับมาก ส่วนด้านการจัดองค์กร ด้านการจัดสภาพแวดล้อม ภายใน และสิ่งอำนวยความสะดวก ด้านการจัดครูและบุคลากรทางการศึกษา ด้านการจัดการ หลักสูตรและการเรียนการสอน และด้านการจัดการความสัมพันธ์กับชุมชน ล้วนแต่มีการปฏิบัติอยู่ใน ระดับปานกลาง

ปัญหาการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม ฝ่ายธรรมศึกษาสำนักเรียนคณะ จังหวัดนนทบุรีภาค ๑ พบว่า ไม่มีการบริหารงานผ่านระบบข้อมูลสารสนเทศที่ทันสมัย เช่น ระบบ อินเทอร์เน็ตงบประมาณสำหรับบริหารจัดการสำนักเรียนมีไม่เพียงพอขาดครูผู้สอนที่มีความรู้ ความสามารถในการสอนเชิงบูรณาการขาดการส่งเสริมและสนับสนุนระบบประกันคุณภาพการศึกษา ทั้งการประกันคุณภาพภายในสำนักเรียนและการประกันคุณภาพภายนอกโดยสำนักงานรับรอง มาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา (องค์กรมหาชน) (สมศ.) ผู้เรียนขาดตำราเรียน และแหล่ง ศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติม เช่น ห้องสมุดเป็นต้นและขาดการประชาสัมพันธ์เพื่อให้ชุมชนเข้ามาช่วยเหลือ สนับสนุนการจัดการศึกษาของสำนักเรียน

^{๔๔} พระครูสุชาตวิฑูรกิจ (เฉลิมชัย อภิชาติ), “บทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการ คณะสงฆ์” วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (การจัดการเชิงพุทธ), (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕), บทคัดย่อ.

ข้อเสนอแนะแนวทางการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมฝ่ายธรรมศึกษา สำนักเรียนคณะจังหวัดนนทบุรีภาค ๑ สำนักเรียนควรมีการประชาสัมพันธ์บอกบุญแก่ผู้มีจิตศรัทธา ให้เข้ามามีส่วนร่วมจัดระบบสื่อสารสนเทศที่ทันสมัยเพื่อให้พร้อมสำหรับการใช้งานด้านการเรียนการสอนรวมทั้งประชาสัมพันธ์บอกบุญผู้มีจิตศรัทธาให้เข้ามามีส่วนร่วมบริจาคทรัพย์เพื่อช่วยเหลือด้านงบประมาณสำหรับบริหารจัดการโรงเรียนด้วยส่วนสำนักงานแม่กองธรรมสนามหลวงผู้จัดทำหลักสูตรก็ควรเร่งปรับปรุงและพัฒนาหลักสูตรให้มีความทันสมัยสอดคล้องกับสภาพปัจจุบันของสังคมโลก โรงเรียนก็ควรจัดกิจกรรมหรือโครงการที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาวิชาธรรมศึกษาอย่างกว้างขวางทั่วถึงและมีความทันสมัยเหมาะสมกับกลุ่มผู้เรียนและควรสร้างความสัมพันธ์ระหว่างสำนักเรียนกับชุมชนโดยให้ความสำคัญกับผู้เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาหรือผู้มีส่วนได้ส่วนเสียและชุมชนโดยเน้นให้มีส่วนร่วมจัดการศึกษาในทุกกระบวนการ^{๙๕}

พระบัญชา ฤทธิงาม ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมการสอนของครูกับประสิทธิผลของการจัดการศึกษาธรรมศึกษา สำนักเรียนในจังหวัดชลบุรี” พบว่า พฤติกรรมการสอนของครู โดยรวมอยู่ในระดับมาก เรียงระดับคะแนนเฉลี่ยจากมากไปหาน้อยได้ดังนี้ ด้านการเตรียมการเรียนการสอน ด้านการสอนและการวัดและประเมินผล ตามลำดับ ประสิทธิผลของการจัดการศึกษาธรรมศึกษา โดยรวมอยู่ในระดับมาก^{๙๖}

กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษา รูปแบบ และแนวทางการพัฒนาการเรียนการสอนธรรมศึกษาในสังคมไทย” พบว่า ๑) การศึกษาความคิดเห็นของผู้เรียนธรรมศึกษาทุกระดับช่วงชั้นตามสภาพความเป็นจริงและความคาดหวังในภาพรวมทุกด้าน มีความเห็นว่าการจัดการเรียนการสอนธรรมศึกษาอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณารายด้านแล้วพบว่า การเรียนการสอนธรรมศึกษา ด้านหลักสูตรการเรียนการสอน อยู่ในระดับปานกลางเป็นอันดับแรก รองลงมาคือด้านวิธีการเรียนการสอน ด้านกระบวนการเรียนการสอน และอันดับสุดท้าย คือ ด้านการวัดผลและประเมินผล ๒) การทดสอบสมมติฐานโดยการเปรียบเทียบความคิดเห็นของผู้เรียนธรรมศึกษาทุกระดับช่วงชั้นตามสภาพความเป็นจริงและความคาดหวัง พบว่าความคิดเห็นตามสภาพความเป็นจริงและความคาดหวังในภาพรวมมีความแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๑ ๓) ศึกษาปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะความคิดเห็นของ

^{๙๕} พระครูศรีกิตติวรการ, “การจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมฝ่ายธรรมศึกษาสำนักเรียนคณะจังหวัดนนทบุรีภาค ๑”, *วิทยานิพนธ์การศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต, ๒๕๕๑), บทคัดย่อ.

^{๙๖} พระบัญชา ฤทธิงาม, “ความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมการสอนของครูกับประสิทธิผลของการจัดการศึกษาธรรมศึกษา สำนักเรียนในจังหวัดชลบุรี”, *วิทยานิพนธ์การศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยบูรพา, ๒๕๕๓), บทคัดย่อ.

การจัดการเรียนธรรมศึกษาด้านหลักสูตร ด้านกระบวนการเรียนการสอน และด้านการวัดผลและประเมินผล พบว่า ผู้เรียนธรรมศึกษาทุกช่วงชั้น ได้ให้ความคิดเห็นในภาพรวมของปัญหาอุปสรรคเกี่ยวกับการเรียนการสอนธรรมศึกษาพบปัญหาที่มีความคล้ายคลึงกันคือ ๑) งบประมาณไม่เพียงพอ ๒) ขาดบุคลากรที่มีความรู้เฉพาะด้าน ๓) ขาดความร่วมมือระหว่างโรงเรียนและชุมชน ๔) ขาดการประสานงานและประชาสัมพันธ์ซึ่งได้ให้ข้อเสนอแนะการเรียนการสอนธรรมศึกษาในภาพรวมดังนี้ ๑) ควรมีการประชาสัมพันธ์ให้กลุ่มเป้าหมายเห็นประโยชน์ของการเรียนธรรมศึกษา และ ๒) ขอความร่วมมือจากทุกภาคส่วนทั้งภาครัฐและภาคเอกชนให้การสนับสนุนส่งเสริม การจัดการเรียนธรรมศึกษาเป็นรูปธรรมเน้นประสิทธิภาพของการจัดการเรียนการสอนควรจัดอบรมเพื่อพัฒนาบุคลากรที่เกี่ยวข้องควรเน้นคุณภาพของการจัดการเรียนการสอนธรรมศึกษาและควรจัดการศึกษาที่สอดคล้องกับการนำไปปรับใช้ในชีวิตประจำวัน^{๙๗}

แสงจันทร์ มโนสร้อย ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “สภาพการเรียนการสอนจริยธรรมชั้นประถมศึกษาปีที่ ๓ โรงเรียนในอำเภอเวียงหนองล่อง” พบว่าด้านสภาพการจัดการเรียนการสอนครูผู้สอนประสบปัญหาด้านการเปรียบเทียบอุปมาอุปไมยที่ชัดเจน การใช้คำถามแบบปฏิจจาทวิชนา ระหว่างผู้เรียนกับผู้สอน การสนทนาที่ถูกต้องตามการสอนแบบพุทธวิธี การจัดทำสื่อที่ไม่สอดคล้องกับพุทธวิธีการสอนตลอดจนขาดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการวัดประเมินผลที่สอดคล้องกับเนื้อหาเทคนิควิธีตามหลักพุทธธรรมเนื่องจากครูผู้สอนส่วนใหญ่ไม่เคยผ่านการอบรมเกี่ยวกับการสอนจริยธรรมดังนั้นในการพัฒนาการเรียนการสอนจึงต้องการครูผู้สอนที่มีประสบการณ์มีความรู้ความสามารถทางจริยธรรมโดยเฉพาะส่วนการดำเนินการสอน ครูผู้สอนประสบปัญหาในเรื่องของนักเรียนขาดทักษะในการตั้งคำถามและทักษะในการศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง วิธีการสอนที่ใช้สอนส่วนมากคือแบบศูนย์การเรียนและแบบอภิปราย โดยใช้กระบวนการกลุ่มเป็นกระบวนการเรียนรู้แต่นักเรียนต้องการให้ครูสอนโดยให้ทำกิจกรรมต่างๆ เสริมบทเรียนที่มีอยู่แล้ว และให้มีการแสดงบทบาทสมมติให้ศึกษาจากสถานที่จริงรวมทั้งให้ครูผู้สอนใช้วิธีการสอนหลายๆ วิธีด้านการใช้สื่อและอุปกรณ์การสอน ครูผู้สอนประสบปัญหาเรื่องสื่อ การจัดทำสื่อการสอน ที่มีไม่เพียงพอ ขาดสื่อการสอนที่ทันสมัย เช่น สไลด์วีดิทัศน์สื่อที่ใช้ส่วนใหญ่เป็นรูปภาพ จากหนังสือ นิตยสาร ภาพข่าว เหตุการณ์ ซึ่งนักเรียนต้องการให้ครูใช้สื่อหลายๆ ประเภทประกอบการเรียนการสอน นอกจากนี้ครูผู้สอนต้องการให้มีการอบรมให้ความรู้ในการจัดทำสื่อการสอน และต้องการสื่อที่ทันสมัยสะดวกต่อการใช้และให้มีความเพียงพอต่อนักเรียนด้วย ด้านการวัดและประเมินผล ครูประสบกับสภาพเรื่องขาดความรู้และทักษะในการสร้างเครื่องมือ ขาดความรู้ความเข้าใจในวิธีการวัด

^{๙๗} กรมการศาสนากระทรวงวัฒนธรรม, “การศึกษาวิจัยรูปแบบและแนวทางการพัฒนาการเรียนการสอนธรรมศึกษาในสังคมไทย : สภาพความเป็นจริงและความคาดหวังของผู้เรียนธรรมศึกษาทุกระดับชั้น”, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทยจำกัด), ๒๕๕๙, บทคัดย่อ.

และประเมินผล ซึ่งปกติจะใช้วิธีการสังเกตพฤติกรรมเป็นหลักซึ่งบางอย่างไม่สอดคล้องกับวิธีวัดและประเมินผล เพราะด้านจริยธรรมบางกรณีศึกษาต้อง การให้ประเมินผลที่การปฏิบัตินักเรียนมีปัญหาพฤติกรรมด้านจริยธรรมในเรื่องความเสียสละความมีระเบียบวินัย ความอดทน การประหยัด การตรงต่อเวลา ความขยัน และความสามัคคี ผู้ปกครองต้องการให้จัดกิจกรรมอบรมธรรมะในโรงเรียน และให้นักเรียนเข้าร่วมพิธีกรรมต่างๆ ทางศาสนาให้มาก และเหมาะสมกับนักเรียนยิ่งขึ้น เพื่อปลูกฝังให้เกิดพฤติกรรมค่านิยมที่ดีให้กับนักเรียน การนำหลักธรรมในพระพุทธศาสนาไปปฏิบัติใช้ในชีวิตประจำวันนักเรียนได้นำหลักธรรมคำสอนไปใช้ปฏิบัติได้เหมาะสมกับวัย และสถานภาพของตนเอง^{๙๘}

สรุปได้ว่า ครูผู้สอนขาดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับเทคนิคและวิธีการจัดกระบวนการเรียนการสอนที่มีประสิทธิภาพ ครูไม่ใช้สื่อในการจัดการเรียนการสอนและครูขาดความรู้ในการเลือกใช้เครื่องมือการวัดและประเมินผลที่มีความเหมาะสมกับกิจกรรมการเรียนการสอน จึงส่งผลกระทบต่อด้านปัญหาค้นคว้านักเรียนทั้งทางตรงและทางอ้อมซึ่งทำให้การเรียนรู้ไม่เป็นไปตามความมุ่งหมาย และจุดประสงค์ของหลักการจัดกระบวนการเรียนการสอนที่กำหนดไว้

พระมหาไชยา ขยสิทธิ (เสนแสนยา) ได้ทำวิจัยเรื่อง ศึกษาทัศนคติและความคาดหวังของครูและนักเรียนที่มีต่อพระภิกษุผู้สอนธรรมศึกษา ผลการวิจัย พบว่า

(๑) บทบาทและวิธีการสอนของพระภิกษุ

ครูในโรงเรียน มีความคิดเห็นต่อบทบาทของพระภิกษุผู้สอนธรรมศึกษาว่ามีความเหมาะสมในระดับค่อนข้างมาก และมีความคาดหวังต่อพระภิกษุที่ทำการสอนธรรมศึกษาไว้สูงมากในด้านการสอน โดยต้องการให้พระภิกษุใช้สื่อการสอนที่หลากหลาย ไม่เน้นการสอนแบบบรรยายจะให้นักเรียนเบื่อธรรมะ และพระภิกษุบางรูปยังมีความไม่พร้อมในการสอนหลายอย่าง เช่น ความรู้ความแม่นยำในหลักสูตร และความหลากหลายในวิธีการสอนเด็ก

(๒) วิธีการสอนของพระภิกษุ

นักเรียนธรรมศึกษา เห็นว่าวิธีการสอนของพระภิกษุผู้สอนธรรมศึกษา มีความเหมาะสมในระดับเหมาะสมค่อนข้างมาก มีความคาดหวังต่อพระภิกษุในด้านการใช้อุปกรณ์การสอนที่หลากหลาย สร้างบรรยากาศในห้องเรียนให้สนุกสนานไม่เครียดกับวิชาการ เปิดโอกาสให้นักเรียนได้แสดงความคิดเห็น และมีกิจกรรมร่วมกัน ในการเรียนการสอนวิชาธรรมะ

(๓) หลักสูตรธรรมศึกษา

^{๙๘} แสงจันทร์ มโนสร้อย, “สภาพการเรียนการสอนจริยธรรมชั้นประถมศึกษาปีที่ ๓ โรงเรียนในอำเภอยะนงทอง”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑), บทคัดย่อ.

พระภิกษุผู้สอนธรรมศึกษา มีความเห็นเกี่ยวกับหลักสูตรธรรมศึกษาทั้งในส่วนที่เป็นข้อดีและข้อเสียตามประสบการณ์การสอนไม่แตกต่างกันนักดังนี้

ข้อดี เนื้อหาหลักสูตร สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของหลักสูตรพอสมควร โดยเน้นให้ผู้เรียนมีความรู้ทางด้านทฤษฎีมากกว่าด้านปฏิบัติ ส่งเสริมให้ผู้เรียนรู้จักแก้ไขปัญหาและยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น และส่งเสริมให้คนเป็นคนดีรู้จักนำความรู้มาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันอย่างมาก มีเนื้อหาหลักสูตรที่ทันสมัยเหมาะสมกับสถานการณ์ปัจจุบัน ที่นำไปปฏิบัติสามารถดำรงชีวิตเป็นสุขได้ตลอดชีวิต

ข้อเสีย เนื้อหาวิชาที่ทำการสอนมากเกินไปความต้องการของนักเรียน และมีศัพท์ธรรมะที่ยากเกินความสามารถของนักเรียน ซึ่งมีคุณภาพเพียงชั้นประถมศึกษาเท่านั้น^{๙๙}

จากการศึกษารวบรวมแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องผู้วิจัยจึงได้นำมาสรุปตามกรอบแนวคิดเกี่ยวกับบทบาทการจัดการศึกษาธรรมศึกษาของพระสังฆาธิการ จังหวัดกระบี่ โดยแบ่งออกเป็น ๔ ด้าน คือ ด้านหลักสูตร ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน ด้านสื่อการเรียนการสอน และด้านการวัดและประเมินผล จึงจำเป็นต้องมีการทำวิจัยให้ทราบถึงบทบาทการจัดการเรียนรู้ธรรมศึกษาของพระสังฆาธิการ จังหวัดกระบี่ เพื่อพัฒนาคุณภาพการจัดการเรียนการสอนธรรมศึกษา จังหวัดกระบี่ ต่อไป

พระอนูวรรตน์ พองศรี ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ศึกษาปัญหาและแนวทางในการจัดธรรมศึกษาในจังหวัดชลบุรี” พบว่า ปัญหาในการจัดธรรมศึกษาในจังหวัดชลบุรี ทั้งโดยภาพรวมและรายด้านอยู่ในระดับปานกลาง เรียงตามลำดับคะแนนเฉลี่ย ได้แก่ ด้านการวัดและประเมินผล ด้านกระบวนการเรียนการสอน และด้านหลักสูตร

ผลการเปรียบเทียบปัญหาในการจัดการศึกษาในจังหวัดชลบุรี จำแนกตามองค์กรที่จัด ไม่มีความแตกต่างกัน เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่าด้านที่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติและวัด มีปัญหาในการจัดธรรมศึกษาสูงกว่าเรื่องจำ ส่วนด้านหลักสูตรและด้านกระบวนการเรียนการสอน ไม่ มีความแตกต่างกัน

ผลการเปรียบเทียบปัญหาในการจัดธรรมศึกษาในจังหวัดชลบุรี จำแนกตามผู้จัดธรรมศึกษาทั้งโดยรวมและรายด้านไม่มีความแตกต่างกัน^{๑๐๐}

^{๙๙} พระมหาไชยา ขยสิทธิ์ (เสนแสนยา), “ศึกษาทัศนคติและความคาดหวังของครูและนักเรียนที่มีต่อพระภิกษุผู้สอนธรรมศึกษา”, **ปริญญาพุทธศาสตร์มหาบัณฑิต** (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), บทคัดย่อ.

^{๑๐๐} พระอนูวรรตน์ พองศรี, “ศึกษาปัญหาและแนวทางในการจัดธรรมศึกษาในจังหวัดชลบุรี”, **วิทยานิพนธ์การศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยบูรพา, ๒๕๕๑), บทคัดย่อ.

พระจิริศักดิ์ แสงประโคน ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนาบุคลากรด้านการสอนธรรมศึกษาแบบบูรณาการของสำนักศาสนศึกษาวัดหลักร้อย อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา” พบว่า การจัดการเรียนการสอนแบบบูรณาการ นับว่าเป็นการจัดการเรียนการสอนที่สำคัญวิธีหนึ่งที่ยึดหลักการว่าในการจัดการเรียนการสอนต้องเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ เนื้อหาวิชาการทางพระพุทธศาสนานับว่าเป็นเนื้อหาที่ยากต่อการเรียน และเข้าใจ ดังนั้นการจัดการเรียนการสอนต้องสอดคล้องกับชีวิตประจำวัน จึงต้องอาศัยหลักการบูรณาการซึ่งนับว่ามีความเหมาะสมมาก การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้มีความมุ่งหมายเพื่อพัฒนาบุคลากรของสำนักศาสนศึกษาวัดหลักร้อย อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา ให้มีความรู้ความสามารถในการจัดการเรียนการสอนธรรมศึกษา แบบบูรณาการ สองด้าน ๑. ความรู้เกี่ยวกับการเขียนแผนการสอน ๒. ความรู้ในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนแบบบูรณาการ ผลการศึกษาพบว่า ก่อนดำเนินการพัฒนาบุคลากรเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอนแบบบูรณาการของบุคลากรของศาสนศึกษาของวัดหลักร้อย บุคลากรยังยึดการสอนในแบบเดิมคือ เน้นการสอนแบบบรรยายเพื่อบอกความรู้แก่ผู้เรียนเป็นหลัก จึงทำให้นักเรียนเกิดความเบื่อหน่ายในการเรียนบุคลากรไม่เข้าใจการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนแบบบูรณาการผู้ศึกษาค้นคว้าจึงได้ดำเนินการพัฒนา วงรอบที่ ๑ โดยใช้กิจกรรมการฝึกอบรมและการนิเทศผลการดำเนินการพบว่า ผู้ร่วมศึกษามีความรู้ความเข้าใจในการจัดการเรียนการสอนแบบบูรณาการเพิ่มมากขึ้น แต่มีผู้ร่วมศึกษาบางท่านยังไม่มี ความชำนาญในการเขียนแผนการสอนธรรมศึกษาแบบบูรณาการ ผู้ศึกษาจึงได้ดำเนินการพัฒนาบุคลากรในวงรอบที่ ๒ คือ โดยใช้การนิเทศปรากฏว่า บุคลากรมีความรู้เกี่ยวกับการเขียนแผนการสอนเป็นอย่างดี มีความรู้ ความเข้าใจ และมีความสามารถในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนแบบบูรณาการทั้ง ๖ ขั้นตอน เป็นอย่างดี^{๑๐๑}

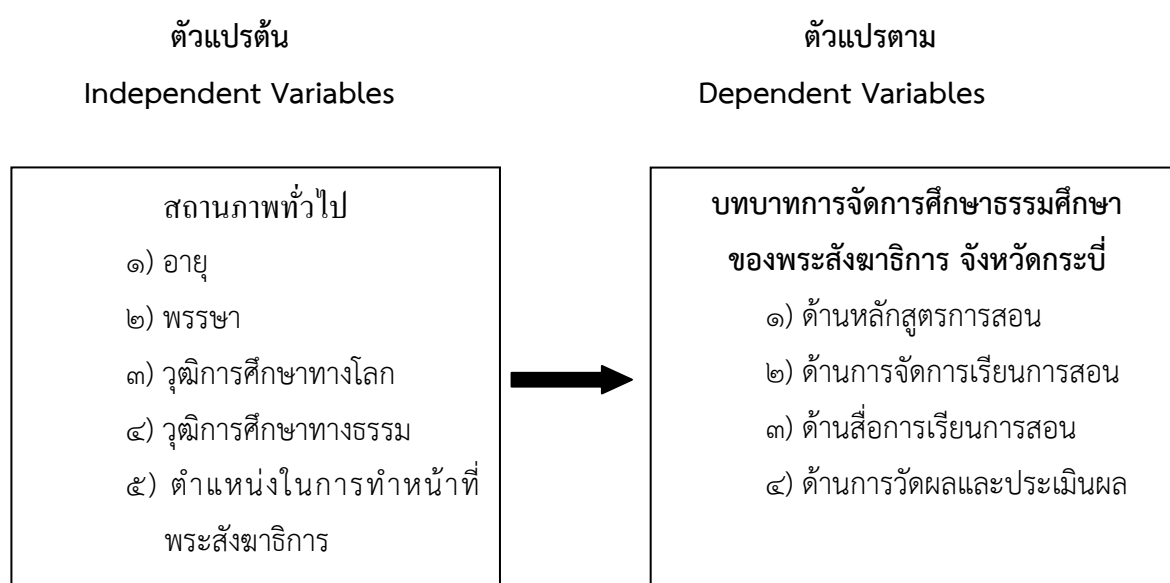
^{๑๐๑} พระจิริศักดิ์ แสงประโคน, “การพัฒนาบุคลากรด้านการสอนธรรมศึกษาแบบบูรณาการของสำนักศาสนศึกษาวัดหลักร้อย อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา”, วิทยานิพนธ์การศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๔๘), บทคัดย่อ.

๒.๑๑ กรอบแนวคิดในการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่องบทบาทการจัดการศึกษาธรรมศึกษาของพระสังฆาธิการ จังหวัดกระบี่ ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องโดยกำหนดกรอบแนวคิดการวิจัย (Conceptual Framework) ประกอบด้วยตัวแปรต้น (Independent Variables) และตัวแปรตาม (Dependent Variables) ดังนี้

ตัวแปรต้น (Independent Variables) ได้แก่ อายุ พรรษา วุฒิการศึกษาทางธรรม วุฒิการศึกษาทางโลก และตำแหน่งในการทำหน้าที่พระสังฆาธิการ

ตัวแปรตาม (Dependent Variables) ได้แก่ องค์ประกอบซึ่งเกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาธรรมศึกษาของพระสังฆาธิการ ประกอบด้วย ๔ ด้าน ได้แก่ ด้านหลักสูตรการสอน ด้านการจัดการเรียนการสอน ด้านสื่อการเรียนการสอน และด้านการวัดผลและประเมินผล

แผนภาพที่ ๒.๒ กรอบแนวคิดในการวิจัย